

LO BANYUT

REVISTA PIRINENCA DE RESISTÈNCIA

Feta a Trespunts Avall (Alt Urgell)

Cebrià Baraut,

un il·lustre historiador de la nostra terra

Metges, cirurgians i barbers

la sanitat a l'Alt Urgell el primer terç del segle XIX

Cent deu anys de la tragèdia dels Espluvins

En aquest número, suplement especial:

Les Faldades de lo Banyut: **Lluís Barbé** ens descobreix els
origens alturgellencs d'un economista famós: **F. Y. Edgeworth**.

LO PONT D'ESPIA

Feu una espiada a

LO BANYUT

Revista pirinenca de resistència feta a Trespunts Avall (Alt Urgell). Número 17. Primavera 2004

PORTADA

Els Espluvins. El dia 31 de maig de l'any 1894, cap a les vuit del matí, la gran tosquera dels Espluvins es despreguà impetuósament muntanya avall sobre l'Hostal del mateix nom. Josep Espunyets reviu per a nosaltres aquesta gran tragèdia en un reportatge curiosament documentat (pàgs. 11 a 14).

Les Faldades de Lo Banyut. En aquest número, trobareu un especial de setze planes on Lluís Barbé ens descobrirà els orígens alturgel·lencs d'un famós economista: F.Y. Hedgeworth.

Editorial: "Pau i cultura".
REDACCIÓ 3

Per rumiàr
F. CAMPRUBÍ I CISCO ESPAR 4

La planeta del Simi
SIMI 4

SEMBLANCES

Cebrià Baraut, un il·lustre historiadore de la nostra terra
BENIGNE MARQUÉS 5-7

OPINIONS I SENSACIONS

Mal va qui mal comença
MARIA DEL PLA 8

Un altre comte d'Espanya?
INDÍBIL 9

Minuts d'autocrítica
JOAN OBIOLS 10

Perquè?
JESÚS BABIÀ 10

La natura imita l'art
ANTONI Fiol 18-19

RETALLS

Cent deu anys de la tragèdia dels Espluvins
JOSEP ESPUNYETS 11-14

TRES FONTS (3)

La font Franciscana
FELIP VENDRELL 15-16

APUNTS DEL TEMPS

Els "manllevats"
GUILLEM MARTÍN 16

TASTETS DEL TINO

Bona vista / Amb les meues flors
CELESTI VILELLA 17

OFICIS

Metges, cirurgians i barbers
AMADEU ROCAMORA 20-23

LLEGIR I OIR

En Marcel Fitè menteix?
MANEL RIU 24-25

"Del Pirineu estant"
REDACCIÓ 25

NATURA

De l'Alt Urgell a Àfrica
PERE-MIQUEL PARÉS 26-27

HI HA DRET

Milliores a la Seguretat Social pels treballadors autònoms
ANTONI GRAELL I ORIOL BESORA (DAE) 28

PREVENIR

Consells de salut per a la gent gran (2)
CARME CLOTET 29

CINC CÈNTIMS D'ASTRONOMIA

El cel de la primavera
MANEL GARRABOU 33

ART

La nuesa dels colors (Entrevista a Sandra Vilana)
JOAN GRAELL 34-35

PENÚLTIMES NOTÍCIES

Conferència de Luis Chiappe
REDACCIÓ 30

10ª Caravana d'ajut alimentari per als refugiats sahrauís
CCAUI / REDACCIÓ 31

Carta d'una nena sahrauí
KHADIJA MOHAMED 31

Poesia de l'Alt Urgell a Barcelona
REDACCIÓ 32

Les Homilies d'Organyà al Palau de la Música
REDACCIÓ 32

Butlletí d'ERC d'Organyà
REDACCIÓ 32

Es constitueix la Fundació Vescomtat de Castellbò
CCAUI 32

Música i la dansa tradicional a les escoles
CCAUI 32

Edició trilingüe de les Homilies d'Organyà
REDACCIÓ 36

Tyranosaurus Reig
REDACCIÓ 36

LO BANYUT

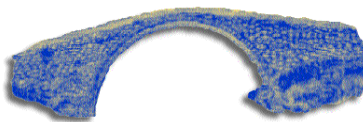
agraeix el suport rebut per part de:

- Assegurances Colom
- Autocars Vilà-Betriu
- Autoservei Janot
- Bar Restaurant El Portal
- Cafè Nando
- Celler Nulles
- Embotits Espuñes
- Farmàcia Rocamora (Abrera)
- Farmàcia Rocamora (Escaldes)
- Fonda Ca l'Agustí
- Francesc Bonet. Ordinadors
- Fruites La Seu
- Graell-Espar-Serra Associats
- DAE Gabinet Laboral
- Granits i Marbres Montferrer
- Instal·lacions Vilana
- Residència-casa de pagès La Lluïsa del Peretó
- Llibreria Salvat
- Materials Alt Urgell

- Materials Pirineu
- Òptica Isern
- Pastisseria i Forn Reig
- PPI Dissenyant Futur
- Restaurant Cal Jesús
- Sastret. Revistes i publicacions
- Tallers Xavi
- TAUP topògrafs
- Xarcuteria i Celler Alt Urgell
- Xarcuteria Obach

Amb la col·laboració de l'IEI de la Diputació de Lleida

CRÈDITS

EDICIÓ:

ACTA (Associació Cultural Trespunts Avall; president: Carles Ribera)

EN AQUEST NÚMERO HI HAN COL·LABORAT:

Joan Argerich, Oriol Besora, Mercè Betriu, F. Camprubi, Carme Clotet, Nuri Colom, Consell Comarcal de l'Alt Urgell, Jordi Contijoch, Cisco Espar, Josep Espunyes, Antoni Flol, Arxiu E. Esteve Fité, Marcel Fité, Manel Garrabou, Antoni Graell, Joan Graell, Josep Guàrdia, Indíbil, Arxiu Hyma (Lecturas), Arxiu Janot, Benigne Marquès, Guillem Martín, Arxiu Mas, Khadija Mohamed, Isabel Naya, Joan Obiols, Pere-Miquel Parés, Jordi Pasques, Josep Peralba, Jordi Perera, Maria del Pla, Manel Riu, Amadeu Rocamora, Josep Sansegundo, Anna Sanz, Simi, Felip Vendrell, Teresa Vilaró i Celestí Vilella.

DISSENY I MAQUETACIÓ:

Mario López

EQUIP DE REDACCIÓ:

Joan Argerich, Marcel Fité, Joan Graell, Josep Guàrdia i Amadeu Rocamora.

A/e: lobanyut@lobanyut.com

Publicació no professional sense finalitats lucratives. LO BANYUT no comparteix necessàriament l'opinió dels seus col·laboradors. Així mateix, autoritza la reproducció dels textos i imatges que publica sempre que se n'esmenti la procedència (i feu-nos-en arribar algun exemplar, home!), tret dels que provenen d'altres publicacions.

Editorial

Pau i cultura

Primera de tot, abans d'encetar la lectura del que us proposem en aquest número, cal fer un altre minut de silenci (quants en fan falta per poder aturar el temps i asseure's a l'entorn d'una taula per parlar de pau?). Tot seguit, amb el foc de les paraules, com han fet milions de persones arreu del món, encendrem una espelma en memòria de tots els morts del brutal atemptat de Madrid i de totes les vides que la violència sega diàriament en qualsevol indret de la terra. Nosaltres també volem posar de manifest el nostre convenciment que sense diàleg mai no arribarem enlloc. La violència només genera violència. La societat moderna, després de tants segles en què la llavor de la rancúnia únicament ha donat una collita de sang i mort, hauria d'aprendre aquesta lliçó: el terror no es pot combatre únicament amb més terror.

A les guerres, els més perjudicats sempre són els pobres i els oprimits. El que cal és tolerància, comprensió i solidaritat entre els diferents pobles i cultures del planeta, sense que això vulgui dir que els que practiquen el terrorisme o encobreixen la tortura –ho facin des de l'ombra de les catacumbes o des de la tenebra encara més impenetrable del poder dels estat– no hagin de ser jutjats i si cal condemnats. Amb el que va apareixent aquests dies a la premsa, Bush, Blair i l'inclit Aznar, haurien de començar a sentir-se interpel·lats. Reflexionem-hi...

De catàstrofes, al món, sempre n'hi ha hagut; ja siguin provocades per la mà de l'home, com les de Madrid o l'Iraq, o per causes naturals. Des de que l'home és home, ha hagut de superar tota mena de

calamitats. A la nostra comarca, al llarg de la història, n'hem patit unes quantes, la majoria conegudes i recordades per tothom, però d'algunes ja se n'ha esfumat el record. En aquest número, Josep Espunyes, ens fa memòria de l'esllavissada que a les acaballes del segle XIX se n'endugué terres i

rat un dels precursors de la ciència econòmica moderna. Així mateix, tenim el goig d'anunciar-vos que al proper número us oferirem un dossier dedicat a les nostres Homilies, que, coordinat per Joan Perera i Marcel Fité, contindrà articles d'especialistes de primera línia en la matèria com A M Badia i Margarit, Carme Batlle, Benigne Marquès, Josep Moran, J A Rabella, Mar Massanell, Albert Villaró, Phillip Rasico, Jordi Bruguera, Armand Puig i Joan Martí i Castell, a més a més d'opinions i records personals de les principals autoritats i representants culturals del país.

Finalment, no voldríem –ni podríem– tancar aquest número sense fer una menció al dolor que ens ha causat la pèrdua de l'home de fe i estudiós de la nostra història, Cebrià Baraut. Encara que, dissortadament, no hem pogut comptar amb la seva col·laboració

“AMB EL QUE VA APAREIXENT AQUESTS DIES A LA PREMSA, BUSH, BLAIR I L'INCLIT AZNAR, HAURIEN DE COMENÇAR A SENTIR-SE INTERPEL·LATS”

“EL RESSÒ DEL DRAMA DE L'ESLLAVISSADA DELS ESPLOVINS ENCARA PERVIU EN LA MEMÒRIA DE MOLTS DELS NOSTRES PADRINS I PADRINES”

vides a l'alçada dels Espluvins. El ressò d'aquell drama encara perviu en la memòria de molts dels nostres padrins i padrines que han parlat amb l'autor del reportatge.

En un altre sentit, Lluís Barbé inicia el nostre suplement monogràfic **Les Faldades de Lo Banyut** amb un treball d'investigació que ens descobreix els orígens alturgellencs de l'economista irlandès i catedràtic d'Oxford F. Y. Edgeworth (1845-1926), conside-

rat per a l'extraordinari de setembre, com hauríem desitjat, estem segurs que sense les seves valuoses i constants aportacions, a “Urgellia” i altres publicacions, el dossier que preparem sobre les Homilies hauria estat molt menys ric i complet del que ja es palpa que ho serà.

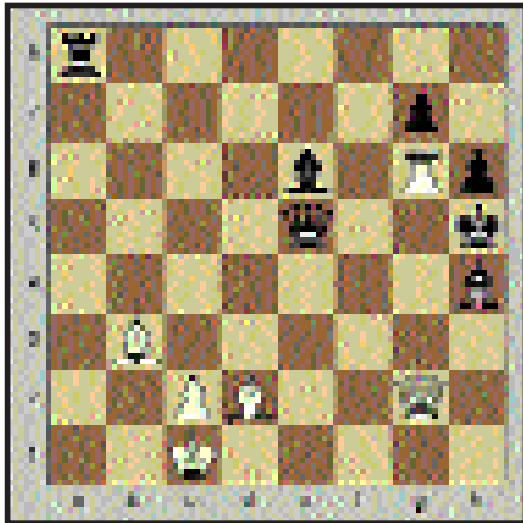
Que la concreció altruista i alhora rigorosa d'aquest proper número sigui el nostre millor record i més sentit homenatge a l'obra i a la persona del pare Baraut. ■

PER RUMIAR

ESCAC AL REI núm. 6

Cisco Espar

LES BLANQUES JUGUEN I FAN MAT EN TRES MOVIMENTS.

Jeroglífic Trespontí núm. 12

F. Camprubi

DEIXAR

Solucions a la pàg. 10

LA PLANETA DEL SIMI

TRASPÀS DE PODERS

Cebrià Baraut i Obiols

un il·lustre historiador de la nostra terra

Volem fer memòria i retre homenatge, des d'aquesta nostra publicació, al monjo de Montserrat, Cebrià Baraut i Obiols, que morí el vuit de juny proppassat. Era un fill il·lustre d'aquesta nostra terra, nascut al Vilar de Cabó, que

en les seves publicacions històriques de cap manera descuidà de posar de relleu la història de les nostres contrades. En els seus estudis, als quals es dedicà durant tota la seva vida, excel·lí per la qualitat i quantitat de treballs que portà

a terme amb una gran competència. Investigà en tres grans àrees: la història de Montserrat i dels benedictins, la història de l'Església i del Bisbat d'Urgell i la història d'Andorra, especialment de la seva senyoria'.

Cebrià Baraut va néixer l'any 1917 a cal Roca del Vilar de Cabó. Església de Sant Miquel del Vilar (Josep Sansegundo).

Pel que fa a l'Església d'Urgell, només volem recordar, entre altres treballs, els que publicà en "Urgellia", revista que ell dirigia, i més concretament les publicacions de les actes de consagracions d'esglésies i els gairebé 3.000 documents que edità entre els segles, IX-XIII. Però en aquestes pàgines solament ens limitarem a fer la ressenya dels treballs específics que ell dedicà als

"L'ANY 1949 OBTINGUÉ EL DIPLOMA D'ARXIVER I PALEÒGRAF A L'ESCOLA DE PALEOGRAFIA I DIPLOMÀTICA DEL VATICÀ"

territoris que eren la seva terra: Cabó i Organyà, i els altres, que hi estaven estretament relacionats pels vincles històrics i pels personatges que hi intervingueren, Castellbò i Andorra. Primer presentarem les seves dades biogràfiques i

després farem la ressenya dels treballs que dedicà a aquesta terra, que considerava seva.

DADES BIOGRÀFIQUES

Nasqué el 21 de maig de l'any 1917 a cal Roca del poble del Vilar de

Cabó i li posaren el nom de Francesc de Sales –Cebrià és el nom que adoptà posteriorment en religió–. Era fill de Miquel i d'Alfonsina i el més petit dels nou germans. Tres dels germans es feren salesians i un altre, que tenia set anys més que ell, dom Maiol (mort el 1975), es féu benedictí com ell.

Als deu anys, el 1927, ingressà a

continua a la pàgina 5 >

1. Vegeu les Miscel·lànies que s'han publicat en honor seu i que apleguen una bona selecció dels seus treballs: *Miscel·lània a Dom Cebrià Baraut i Obiols. Estudis d'Història d'Andorra*, Andorra 2000; i *C. Baraut i Obiols, Església i Bisbat d'Urgell. Recull de Treballs*, Societat Cultural Urgel·litana, La Seu d'Urgell, 2003.

> ve de la pàgina 5

l'abadia de Montserrat. La seva entrada al noviciat tingué lloc el 30 de juliol de 1933. Completà la seva formació intel·lectual a Alemanya i a Roma. Així acabà els cursos de Filosofia al monestir de Maria Laach (Renània), l'any 1936. El 1937 es traslladà a l'arxiabadia de Beuron, també Alemanya, on inicià la teologia i l'1 de gener del 1939 féu la professió solemne. Acabada aquesta primera etapa d'estudis a Alemanya, passà a Roma el juliol de 1939, per a continuar els cursos de teologia a l'Ateneu Pontifici de Sant Anselm. Però l'any següent, el 1940, a efectes de l'extensió de la guerra mundial, que anava implicant els diversos països d'Europa, hagué d'abandonar aquells estudis, retornant a Montserrat. I el 10 d'agost de 1941 rebé l'ordenació sacerdotal a l'abadia de Montserrat de mans del bisbe Manuel Moll i Salord, bisbe de Tortosa i administrador apostòlic de Lleida.

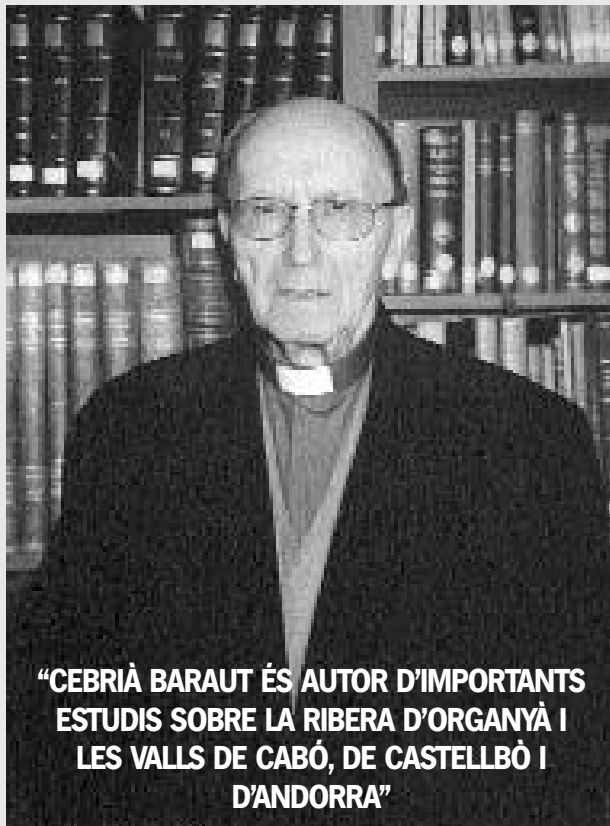
Una vegada acabada la seva carrera eclesiàstica, i acabada també la segona guerra mundial, dom Cebrià cursà els estudis de la seva especialitat, la història, en la qual havia d'excel·lir i donar una obra tan extensa i competent. En efecte, l'any 1947, retornà a Roma on romangué fins el 1950. Estudià a la Pontifícia Universitat Gregoriana, en la Facultat d'Història. L'any 1949 defensà la seva tesi doctoral *Joaquim de Fiore i la reforma florense*, sota la direcció del professor Pedro de Leturia. El mateix any obtingué el diploma d'arxiver i paleògraf a l'Escola de Paleografia i Diplomàtica del Vaticà.

Retornà a Montserrat l'any 1950 on durant llargs anys exercí el càrrec de professor, primer a l'Escolania i després al clericat del monestir, i es dedicà als seus treballs de recerca històrica. L'any 1974 adquirí el grau de llicenciat en filosofia i lletres per la Universitat de Barcelona.

Fou director i fundador de diverses publicacions. L'any 1965 fundà la *Monumenta Andorrana*. El 1976 inicià la direcció de *Quaderns Andorrans*. I finalment, l'any 1978 fundà i inicià la direcció d'*Urgellia*.

Obra de Cebrià Baraut relacionada amb la seva terra

(Ribera d'Organyà i valls de Cabó, de Castellbò i d'Andorra)

“CEBRIÀ BARAUT ÉS AUTOR D'IMPORTANTS ESTUDIS SOBRE LA RIBERA D'ORGANYÀ I LES VALLS DE CABÓ, DE CASTELLBÒ I D'ANDORRA”

TREBALLS

- ▶ *Spill manifest de totes les coses del vescomtat de Castellbò*. La Seu d'Urgell, 1982.
- ▶ *Cartulari de la Vall d'Andorra, segles IX-XIII* (2 volums). Andorra 1988 i 1990.
- ▶ *L'evolució política de la senyoria d'Andorra des dels orígens fins als Pariatges (segles IX-XIII)*. "Urgellia", 11 (1992-1993).
- ▶ *El monestir de Sant Andreu de Trespunts (segles IX-XIII)*. Revista "Studia Monastica". Montserrat (1984).
- ▶ *IXè centenari de la fundació de la canònica augustiniana de Santa Maria d'Organyà (1090-1990)*. Pagès editors. Lleida, 1994. (Coordinador i coautor).
- ▶ *Presència i repressió del catarisme al bisbat d'Urgell (segles XII-XIII)*. "Urgellia", 12 (1994-1995).
- ▶ *Els inicis de la inquisició a Ca-*

talunya i les seves actuacions al bisbat d'Urgell (segles XII-XIII). "Urgellia", 13 (1996-1997).

▶ *Les esglésies romàniques de la vall de Cabó*. L'Església d'Urgell", 264 (octubre 1997).

MISCEL·LÀNIES

- ▶ *Miscel·lània a Dom Cebrià Baraut i Obiols*. *Estudis d'Història d'Andorra*. Andorra (2000).
- ▶ *C. Baraut i Obiols*. *Església i Bisbat d'Urgell*. *Recull de Treballs*, Societat Cultural Urgel·litana. La Seu d'Urgell (2003).

FUNDACIÓ I DIRECCIÓ DE PUBLICACIONS PERIÒDIQUES

- ▶ *Monumenta Andorrana*. (1965).
- ▶ *Quaderns Andorrans*. (1976).
- ▶ *Urgellia*. (1978).

Autor: Benigne Marquès Sala. Arxiver Diocesà d'Urgell.

El món intel·lectual li reconegué la seva gran labor, feta sempre amb tot el rigor científic, en el camp de la història. Per això obtingué els següents reconeixements:

Fou membre de la Societat Catalana d'Estudis Històrics. El 1974 fou distingit amb el títol de membre corresponent de la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans. El departament d'Història Medieval de la Universitat de Barcelona el nomenà col·laborador científic. L'any 1977 es constitueix, al nostre bisbat, la Societat Cultural Urgel·litana i en resultà elegit president. L'any 1991 la Fundació Jaume I li atorgà el Premi d'Honor. Morí a l'abadia de Montserrat el 8 de juny, festa de "Pentecostés".

LA SEVA OBRA

Aquí no ens fixarem en la seva extensa i molt fructífera obra, com en donen testimoni les dues Miscel·lànies que se li han dedicat fins ara, sinó que ens limitarem a donar només una breu ressenya de les publicacions històriques sobre la seva terra o les que hi guarden una estreta relació.

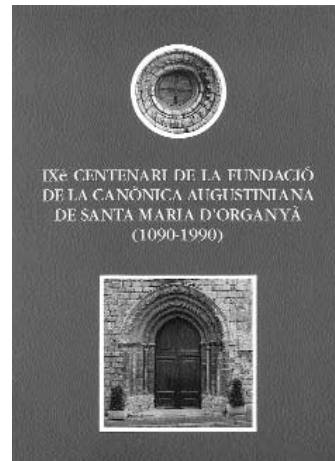
Com a originari de la vall de Cabó s'interessà molt per tota la història que aquella vall tingué respecte al que havia de ser el condomini en el règim temporal de la Vall d'Andorra. Recordem només que els senyors de Caboet passaren a ser feudataris del bisbe en la Vall d'Andorra. I a finals del segle XII, el 1185, s'uniren les cases dels Caboet amb les dels vescomtes de Castellbò, mitjançant el casament d'Arnaldeta, la pubilla dels Caboet, amb el vescomte Arnau de Castellbò. En aquest aspecte, el pare Cebrià va fer un interessant estudi sobre la formació de la senyoria temporal d'Andorra i la seva posterior evolució fins als Pariatges, adjuntant l'edició de tots els documents que hi estan relacionats. Això ho recollí en dos volums: *Cartulari de la Vall d'Andorra, segles IX-XIII*, volum I, Andorra 1988, i volum II, Andorra 1990. També aquest mateix treball, pel que fa a l'explicació de la gènesi i evolució de la senyoria d'Andorra fins als Pariatges, ho recollí novament i ho publicà a "Urgellia", 11

(1992-1993), ps. 225-299, amb el títol de *L'evolució política de la senyoria d'Andorra des dels orígens fins als Pariatges (segles IX-XIII)*.

Anteriorment s'havia ocupat d'editar un interessant manuscrit per a la història de les nostres terres: *Spill manifest de totes les coses del vescomtat de Castellbò*, La Seu d'Urgell, 1982. El seu autor fou el notari i jurista, Pere Tragó, oriünd de la vila de Castellbò, que el composà l'any 1519. Li havia encarregat la reina de Catalunya-Aragó i vescomtessa de Castellbò, Germana de Foix. L'objectiu de l'obra, com expressa el propi autor en el pròleg, és: dreçar un inventari dels castells, viles, llocs, masos, habitants, càrrecs, dignitats, rendes i altres drets pertanyents a la sereníssima reina Germana en el seu vescomtat de Castellbò. Es tractava, doncs, de capbrevar o "reflectir" -d'aquí el mot spill- en un document oficial tots els drets i rendes de la reina i vescomtessa en el seu vescomtat de Castellbò. Per aquest motiu calia fer una bona descripció física de tot el territori, indicant al propi temps el nombre d'habitants. El document que era d'una utilitat fiscal en el seu temps, ara esdevé d'una gran importància històrica. Abasta íntegrament totes les poblacions, força nombroses, unes 66 de l'Alt Urgell i del Pallars Sobirà, les quals pertanyien a la jurisdicció del vescomtat. I en fa una minuciosa descripció dels seus límits territorials, amb una gran abundància de noms de lloc, alguns ja desapareguts, la qual cosa suposa una extraordinària riquesa per a la toponímia de totes aquestes poblacions. Al mateix temps descriu també el règim i la jurisdicció en el govern d'aquestes poblacions, juntament amb les rendes i censos que havien de pagar.

Cebrià Baraut completa aquesta edició amb altres documents: el capbreu base, que fou la font d'aquesta detallada descripció i vint documents més de privilegis i ordinations, que hi estan relacionats, amb uns bons índexs finals per a un més fàcil maneig. Aquesta obra és i continuarà essent bàsica per a la història i toponímia de les nos-

mes a més de presentar l'origen de la canònica i les seves circumstàncies històriques, té el mèrit d'incloure un valuós estudi i edició del document més emblemàtic de la canònica d'Organyà: les seves cèlebres Homilies. En preparar i dirigir aquesta obra commemorativa, Cebrià Baraut prestà un bon servei històric a la vila d'Organyà per a celebrar aquesta efemèride.

Posteriorment trobem també dos articles seus dedicats a esclarir la crisi del catarisme al bisbat d'Urgell, i molt concretament a l'Alt Urgell i al vescomtat de Castellbò. Porten per títol: *Presència i representació del catarisme al bisbat d'Urgell (segles XII-XIII)*, en "Urgellia", 12 (1994-1995), ps. 487-524, i *Els inicis de la inquisició a Catalunya i les seves actuacions al bisbat d'Urgell (segles XII-XIII)*, "Urgellia", 13 (1996-1997), ps. 407-438.

Finalment, dedicà un article molt breu, aparegut a "L'Església d'Urgell", 264 (octubre 1997), p. 5, on fa l'inventari de les antigues esglésies de la vall de Cabó, que s'esmenten als documents, i porta per títol *Les esglésies romàniques de la vall de Cabó*.

Com podem veure, Cebrià Baraut no deixà indocumentada i per a historiar la que era la seva terra, ans al contrari ens ha llegat escrits molt valuosos que proclamen un passat medieval molt gloriós. Li volem agrair i retre-li el nostre homenatge, en fer-ne ací el nostre record i el recompte de la seva obra històrica. ■

"COM A ORIGINARI DE LA VALL DE CABÓ S'INTERESSÀ MOLT PER TOTA LA HISTÒRIA QUE AQUELLA VALL TINGUÉ RESPECTE AL QUE HAVIA DE SER EL CONDOMINI EN EL RÈGIM TEMPORAL DE LA VALL D'ANDORRA"

"L'ANY 1991 LA FUNDACIÓ JAUME I LI ATORGÀ EL PREMI D'HONOR"

"DE LA QUE ERA LA SEVA TERRA CEBRIÀ BARAUT ENS HA LLEGAT ESCRITS MOLT VALUOSOS QUE EN PROCLAMEN UN GLORIÓS PASSAT MEDIEVAL"

tres terres.

També ens ha deixat escrita la història del monestir benedictí dels Trespunts, amb el títol *El monestir de Sant Andreu de Trespunts (segles IX-XIII)*, a la revista "Studia Monastica" de Montserrat (1984), pàgs. 241-274. En aquest estudi s'edita un recull de documents conservats i s'exposa l'origen, evolució i supressió d'aquest antic monestir de les nostres contrades.

Coordinà la composició del llibre

editat en ocasió de la celebració del novè centenari de la fundació de la canònica d'Organyà, llibre en el qual ell escriví dos importants capítols: La fundació de la canònica augustiniàna de Santa Maria d'Organyà (1090) i l'Acta de fundació de la canònica de Santa Maria d'Organyà. Text llatí. El llibre es titula *IXè centenari de la fundació de la canònica augustiniàna de Santa Maria d'Organyà (1090-1990)*, Pagès editors, Lleida, 1994. Aquest volum, a

Mal va qui mal comença

Maria del Pla

per començar malament, per voler-nos aixecar la camisa i fer-nos beure a galet, ningú més escaient, darrerament, com la flamant consellera de Cultura, Caterina Mieras, de la corda socialista en el govern tripartit.

“Se ha acabat la etapa de identificar cultura con lengua”, ens etzibava des de les pàgines de *La Vanguardia* del dia 9 de gener d'enguany, amb matisacions sobre el tema com “En un mundo global eso no va por ahí [identificar la cultura amb la llengua]. Debemos socializar la cultura. Es el modo de fortalecerla”. Ho va dir i ho fa. I el PP ho lloa, és clar: “Ja era hora de dir que la cultura no es pot identificar amb la llengua” (*Avui*. 13-II-2004). No sabem, en canvi, si aquest pensament del PP és vàlid a El Ejido, posem per cas, pel que fa a la llengua i la cultura dels nadius i a la llengua i la cultura dels milers de nord-africans que hi treballen.

Tornem a la consellera Mieras, però. Si volem enfortir la nostra cultura, ens diu, l'hem de socialitzar. La globalització ho demana. I vet aquí que el primer pas que fa la nova consellera en aquesta direcció, per allò de predicar políticament amb l'exemple, és desplaçar-se a Sevilla per assistir a l'estrena d'*El retablo de las maravillas*, de Cervantes, escenificada per Els Joglars, a fi de reconciliar, segons digué, el duet Generalitat-Boadella. Lamentable, senzillament. Lamentable perquè tothom qui està al dia, pel que fa al

Balconada del palau de la Generalitat de Catalunya

“L'IDIOMA ÉS LA COLUMNA VERTEBRAL D'UNA CULTURA; L'ÚNIC INSTRUMENT, EN DARRER TERME, QUE ASSEGURA LA SEVA PRESERVACIÓ”

món de la faràndula, sap quin peu calça en Boadella –en reconeixement, tal volta, a “los servicios prestados” d'antipujolisme ferotge?–, i lamentable perquè amb aquesta complicitat si alguna cultura es reforçava –a Sevilla, i des del govern de Catalunya!– era la castellana, dita també espanyola. (En canvi, no vam veure la consellera Mieras, ni cap alt càrrec de Cultura en nom seu, a l'estrena –Palau de la Música Catalana, a mitjan febrer– de l'obra *Les Homilies d'Organyà*, de percussió i coral, inspirada en el text dels sis sermons de què consten.)

És clar que, per la consellera Mieras, la cultura castellana que històricament s'ha anat expandint a Catalunya mitjançant la imposició –“por derecho de conquista”,

ras i curt– de la llengua castellana potser també és cultura catalana. Cultura catalana en llengua castellana. Un concepte que no fa seu cap lingüista mínimament competent i rigorós. Perquè llengua i cultura, o cultura i llengua, són inherents. Percebem i classifiquem el món que ens envolta a través de la nostra llengua, la catalana, i és amb aquesta mateixa llengua que el fixem i el transmetem. Si se'ns pogués fer culturalment castellans en llengua catalana, tingueu per segur que l'Espanya imperial no s'hauria enderiat a agredir sistemàticament el català amb la voluntat, a voltes ben explícita, d'aviar-lo al clot sense cap mena de mirament. Si l'Espanya imperial l'ha agredit i l'agredeix és perquè sap, com saben prou bé

tots els conqueridors, i per això ho apliquen, que si es vol accedir al domini total sobre el vençut és bàsic, d'entrada, que aquest perdi la llengua. Matar una llengua és matar una cultura, i a l'inrevés.

M'escau de reproduir, respecte d'aquest tema, unes paraules de l'excel·lent pensador i literat Manuel de Pedrolo, militant d'un independentisme que avui ben poc s'estila –si més no des del poder polític– i, potser per això mateix, víctima d'un oblit oficial que no diu gaire a favor nostre: “L'idioma és la columna vertebral d'una cultura; l'únic instrument, en darrer terme, que assegura la seva preservació, perquè és ella, la llengua, que determina costums i actituds, crea facetes de pensament que enriqueixen el patrimoni humà i fan de l'home allò que és i, de la seva cultura, una experiència sense repetició possible”.

I reblo el clau amb unes altres del notable lingüista i assagista Jesús Tuson: “Darrere dels orangutans només hi ha orangutans, però darrere de les llengües hi ha persones i pobles”.

A més, individualment hi ha el bagatge vital, les experiències de vida. Què voleu que us digui? A mi, que ja sóc granadeta, un “Testimo” dit a cau d'orella, xiuxiuejat al moment oportú, encara té la virtut d'estovar-me el cor i humitejar-me el sexe, un pessigolleig plaent i íntim que em costaria força més d'experimentar, poso per cas, amb un “Te amo”, “Te quiero”, “Je t'aime” o “I love you”. ■

**XARCUTERIA
OBACH**

ORGANYÀ
Tel. 973 38 34 24

QUAN L'EMBOTIT ESDEVÉ ARTESANIA
MESTRES XARCUTAIRES DES DE 1915

**TOPÒGRAFS DE
L'ALT URGELL I
PIRINEUS**

TAUP

INGENYERIA TÈCNICA TOPOGRÀFICA
Aixecaments topogràfics, Obra, G.P.S., S.I.G., Serveis a l'arqueologia, ...

E-mail: taup.sc@navegalia.com

Tel. 660 328 750 - 699 322 482 - Fax 973 351 394
C/ Llorenç Tomàs i Costa, 62, 3r 2a - 25700 La Seu d'Urgell
Plaça de les Homilies, 12 - 25794 Organyà

**TALLER
XAVI**

Manteniment i reparació d'automòbils

Av. Dr. Montanyà, 1. 25794 Organyà
Tel. 973 38 20 51

Un altre comte d'Espanya?

Els idus de març s'han endut les despulles polítiques del Cèsar pel tèrbol xuclador de la història. Encara em sembla que no pugui ser. De fet, a mi m'hauria agradat lloar-li el gèst que havia tingut de tocar el dos pel seu compte. "El Cèsar se n'ha

anat i per fi goso afirmar que ha fet un bé voluntari a la humanitat", m'hauria plagut poder escriure. Però ni per aquestes. Els idus se l'han endut i darrere seu ha quedat una rastellera interminable de dubtes, d'insults a la intel·ligència, de

prepotència i de mentides de destrucció massiva. I una guerra injusta, farcida de cadàvers i de sang innocent, que tot l'Imperi ha rebutjat infinites vegades, amb cops de cassoles, ferralla i crits d'impotència.

Indíbil

A ell, no obstant això, li hauria agradat plegar aclamat per les masses, amb la corona de llorer al front i les catifes de flors esteses al llarg de la Via Àpia, amb totes les legions victorioses al seu darrere, comandades per centurions conduint les seves quadrigues daurades, seguides dels gloriosos *fascios* –tant estimats del Cèsar–, dels estendards, del botí en or, argent, pedres precioses de la vall de l'Eufrates, coralls del Mar Roig, hetaires orientals, dansarines de Mesopotàmia, esclaus de l'Àfrica negra, gàbies de lleons, de panteres, de tigres, de rinoceronts ban-yuts, de girafes i de serps de verins molt apreciats en el món polític romà.

O potser encara millor, s'hauria estimat més que el Cèsar de tots els cèsars l'hagués convidat a desfilar pel Canó dels Herois, aquell que va des de Battery Park fins a City Hall, al mateix cor de Broadway, i per on desfilaren un dia Cleveland, Eisenhower, Mac Artur i l'astronauta Glenn en persona, enmig d'una pluja de tones de confeti, serpentina i globus amb barres i estels...

Però se n'ha hagut d'anar amb la cua entre cames, com un cagaèl·lèstics qualsevol, dolorosament allço-

nat per les masses, les quals, amb les seves superbes esquelotades, han aconseguit fer-lo baixar de l'Olimp, i tocar de peus (i morros) a

terra. Que mai més no se n'alci!

Ara s'especula sobre el futur de l'Emperador destronat. Alguns, més enllà de l'inapeïllable judici que les

urnes han infligit als seus sequaços, voldrien veure'l davant d'un tribunal, acusat de crims de guerra. No estaria gens malament, i més d'un refermaria la seva creença que el sistema democràtic garanteix unes formes de vida dignes i serioses. Tothom hauria de tenir dret a un judici just, sobretot quan hi ha hagut guerra i sang entremig. Però si això no esdevé possible (les divinitats no solen sotmetre's als dictats dels simples mortals), que ningú no s'hi capfiqui més del compte. El tribunal de la història serà encara més implacable, i tot indica que ja apunta amb el seu polze fatídic cap a la sorra rogenca del circ.

Els partidaris del Cèsar, en canvi, voldrien tot el contrari. Fins i tot que hom li concedís algun títol, per a agrair-li els serveis i honorar-ne eternament la memòria. Els criteris d'uns i altres, per tant, no poden ser més desaparellats i difícils de conciliar. Tanmateix, pensant-hi una mica, se m'ha acudit una proposta conciliadora. Si es tracta de concedir-li un títol, que al capdavall tots pagarem de la butxaca, convindria que almenys fos el més adient al personatge en qüestió. Què els semblaria el de comte d'Espanya, per exemple? No troben que li escauria com l'anell al dit? ■

"S'HAURIA ESTIMAT MÉS QUE EL CÈSAR DE TOTS ELS CÈSARS L'HAGUÉS CONVIDAT A DESFILAR PEL CANÓ DELS HEROIS, AQUELL QUE VA DES DE BATTERY PARK FINS A CITY HALL, AL MATEIX COR DE BROADWAY"

Alt Urgell
 Xarxeria Especialitzada
 Celler de Vins
 Cuina de Taula

Psg. Maragall, 334 Bis
 08031 Barcelona
 Tel./fax 93 420 18 39
 E-mail:
 antonpas@retemail.es

COLOM

Assegurances · Gestoria
 Assessoria Fiscal · Laboral

Avda. Pau Claris, 7 1º
 Apdo. 13 25700 La Seu d'Urgell (Lleida)
 Tel. 973 35 04 60 - Fax 973 35 31 03

Autocars
Vilà Betriu, S.L.
 Agència de viatges
 Viatges discrecionals
 Excursions

Ctra. Lleida, 5 Tel. 973 383058
 25794 - Organyà Fax 973 383057

Minuts d'autocrítica

Fer les coses ben fetes és una bona inversió. En això, tots estem d'acord. Però, ens hem preguntat si, en general, som capaços de plantejar-nos projectes –em refereixo a projectes col·lectius, públics o privats– per discutir-los entre tots, per elaborar-los en funció dels acords i per fer-los arribar als centres de decisió amb la força d'una proposta debatuda, sòlida, ben fonamentada i consensuada?

L'exemple:

Joan Obiols

Fa uns anys, l'alcalde d'un municipi pirinenc em deia que alguns companys d'altres municipis de la muntanya, del mateix color polític que el govern català, es queixaven que aquest darrer acceptava i subvencionava, gairebé de manera sistemàtica, els projectes i les propostes que pre-

sentava un altre alcalde –de signe polític diferent del seu– d'una població del Pirineu. Lamentaven, els alcaldes queixosos, que ells no tinguessin la mateixa sort.

La resposta d'un alt càrrec del govern al meu interlocutor va ser clara: els projectes que presenta l'alcalde en qüestió són tan sòlids que és lògic que s'acceptin i s'aprovin. ■

Per què ?

És una proposició amb què es fa una pregunta, la qual es marca en l'escriptura posant a l'acabament el signe “?”.

Jesús Babià

La mainada a vegades es fan pesats per la seva insistència en demanar per què això i per què allò. Ara que ens fem grans també tenim moltes preguntes a fer i unes respostes adequades potser serien molt interessants. Així ho espero si algú ho creu oportú. ■

- ▶ Per què la llengua catalana, moltes vegades, és una eina política ?
- ▶ Per què els catalans hem d'esforçar-nos, un dia sí i un altre també, per defensar la nostra llengua ?
- ▶ Per què hi ha molts polítics que tenen fins a 7 càrrecs ?
- ▶ Per què els polítics afirmen tantes mentides o mitges veritats ?
- ▶ Per què el govern central no ha compensat encara 30 milions d'euros a la sanitat catalana per l'atenció de ciutadans de fora de Catalunya ?

Solucions 'Per rumiar'

Escac al rei núm. 6

- 1.- g2 g4 + e6 x g4
- 2.- g6 x h6 + g7 x h6
- 3.- b3 f7 ++

Jeroglífic Trespontí núm. 12

Gicar. (1/3 de Girona és GI i Cotxe en anglès és CAR: GICAR): deixar alguna cosa a algú. Exemple: "Et gico lo meu paraigües perquè no arribos a casa teua ben xopa".

CELLER
NULLES
Vins i cerves
Embotits selectes
Nàpols, 239. 08013 Barcelona.
Tel. 93 458 21 66

TES NIES G NY
Es u s
UCTES G NY
EL TS C S L NS
Ctra. de La Seu, 13-B. Tel. 973 38 34 79. Fax 973 38 36 24
25794 ORGANYÀ (Lleida)

Fonda Restaurant
Ca l'Agustí
Càmping Caravanning
La Comella
RUTES A CAVALL
Cambrils-Odèn
PIRINEUS
Tel. 973 48 90 24
Tel. i fax 973 48 90 27

Cent deu anys de la tragèdia dels Espluvins¹

“Aquesta tosca mo’n farà alguna. Mos saltarà a cavall”, havia advertit la padrina de l’Hostal dels Espluvins, un casual aixecat al costat del camí ral que

vorejava lo Segre, entre el barranc de Maçana i el congost de la Garanta, distant una hora a peu del nucli de Nargó. I no l’errava, la dona. De dies que

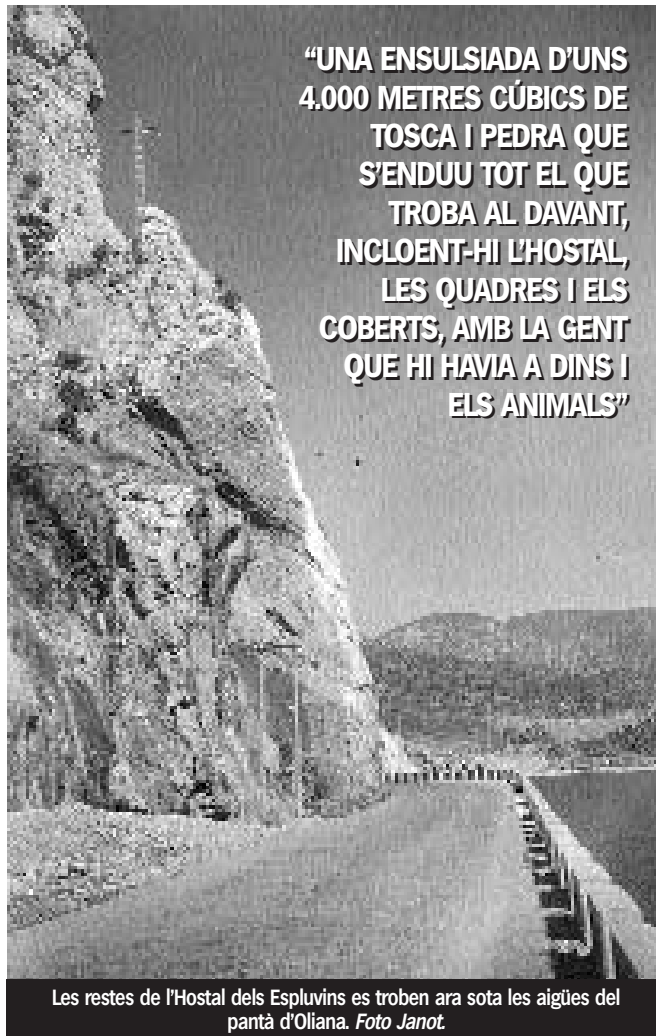
plovia amb ganes -una pluja abundant, seguida- i el país regalava d’aigua. Fins que la tosca va baixar, portadora de tragèdia.

Josep Espunyes

“El peligro estaba en una loma cuyo pie había sido cortado para dar paso a la carretera (...), siendo su cúspide de tosca dura sentada en falda de menos densidad minada por varias fuentes, peligro conocido de antemano por facultativos y legos, pero somos así! Para los españoles la temeridad es meritoria.” Així ho escriu Joan Claret a *La Vanguardia* i així ho conserva la memòria popular d’aquests verals.

En efecte, les obres de la carretera que s’obria, seguint el camí ral que des de Lleida s’enfilava cap a la Seu, havien segat la soca de la mil·lenària i immensa clapa de tosca que l’aiguaneix dels Espluvins havia anat acumulant, a la paret del congost, des d’una alçada de niu d’àligues. Mancada d’estrep, doncs, la porosa massa no va poder suportar el pes de l’aigua que l’amejava ni la seva acció subterrània, concretada en la correntia de reguerons i filtracions que la grataven per sota i l’anaven soscavant.

Una conjuntura de circumstàncies que el dia 31 de maig de l’any 1894, cap a les vuit del matí, hora solar, fa que la gran tosquera dels Espluvins tremoli, comenci de lliscar sobre la roca viva i, tot d’una, es desprengui impetuosament muntanya avall enmig d’un terrabastall eixordador. Una ensulsiada d’uns

“UNA ENSULSIADA D’UNS 4.000 METRES CÚBICS DE TOSCA I PEDRA QUE S’ENDUU TOT EL QUE TROBA AL DAVANT, INCLOENT-HI L’HOSTAL, LES QUADRES I ELS COBERTS, AMB LA GENT QUE HI HAVIA A DINS I ELS ANIMALS”

Les restes de l’Hostal dels Espluvins es troben ara sota les aigües del pantà d’Oliana. Foto Janot.

4.000 metres cúbics de tosca i pedra que s’enduu tot el que troba al davant –incloent-hi l’hostal, les quadres i els coberts, amb la gent que hi havia a dins i els animals- i ho encasta violentament al fons del Segre, amb una part de la casa

que el travessa i va a petar, de dret, a l’altre cantó de la ribera, a les feixes de la Vinya Vella dels Espluvins, “de suerte que aún se ve en ella (2 de juny) la paja y pedazos de algunos de los animales que había en la cuadra”. “Debió ser tan terrible y

grandioso el empuje de aquella avalancha de piedra, que parte de la venta de los Espluvins fue a estrellarse contra la orilla opuesta del río Segre con todos los habitantes”, descriu el *Diario de Barcelona*.

Cal assenyalar, d’altra banda, que la causa de l’esllavissada també s’atribuí, a la primeria, al fort corrent del Segre, ja que havia anat descalçant la roca fins a deixar-la “sense fonament ab la revinguda d’aquests dies d’aygua”, segons publica el setmanari *La Veu de Catalunya*, núm. 22, del 3 de juny de 1894, a la secció “Dietari del Principat”.

RÀBIA, IMPOTÈNCIA, DOLOR

“Es aterrador el cuadro que presenta el sitio en que se levantaba la venta dels Espluvins”, ressenya *La Vanguardia*, extret d’*El País* de Lleida. O “la impresión que causa el lugar del suceso es indescriptible”. Així ho devia veure, viure i patir, ple de ràbia, d’impotència i de dolor, l’Antoni Saña, el propietari de l’establiment. Feinejava en un hort, matiner, i això li va salvar la vida. La mateixa vida que es va jugar a l’instant en sortir com un fuet, desesperat i embogit, cap en aquell tarter de tosca esmicolada, arbres esqueixats, teules partides, palla escampada, animals malferits, carros trinxats i parets esberlades que li acabava de sepultar la família, jun-

continua a la pàgina 12 >

1. La conversa amb diverses persones que en porten més de vuitanta al damunt, filles de Peramola, de Nargó i d’Organyà –van conèixer, per tant, gent que ja era feta quan va passar aquesta tragèdia-, juntament amb la consulta als diaris *La Vanguardia* i *Diario de Barcelona* de la primera quinzena de juny de 1894, són les fonts de què ens hem servit, majorment, per a confeigir aquest article.

> ve de la pàgina 11

tament amb diversos coneguts i amics, d'una manera tan fulminant i brutal. No hi pot fer res, malauradament. Ni ell ni la gent que hi havia per allà als voltants, una colla de peons caminers i alguns carreters i traginers dedicats al transport de viatgers i de mercaderies. I mentre uns pocs s'afuaven cap a Nargó a fer saber la nova de la tragèdia i a cercar ajut, els altres s'organitzaven a fi de recuperar immediatament les víctimes i, en el cas de trobar-ne alguna amb vida, prestar-li els primers auxilis.

Tots a l'una, doncs, i sota l'amenaça de més desprendiments imprevistos, l'improvisat equip de rescat encara va ser a temps de treure del Segre, gros i turbulent per la pluja, els carreters Antoni Roig, ja ben bé a les acaballes –va morir aquell mateix dia, sembla-, i Josep Gumà, que va tenir la sort, providencial, de poder-se arrapar al brançam d'una figuera i resistir l'embat de l'aigua.

La resta de la colla que l'ensulsiada havia colgat, en canvi, no van tenir tanta fortuna, i ben aviat se'ls féu palès, com temien, que havien patit una trista fi. La desgràcia, en un tancar i obrir d'ulls, s'havia endut la padrina esmentada anteriorment, Ramona Marot, de 70 anys, mare de l'Antoni Saña, el propietari, que a més de la pèrdua de la seva mare va haver de plorar la de la dona, Rafela Rafel, de 26 anys, i la dels dos fills del matrimoni, Ramona i Francesc Saña i Rafel, la nena de quatre anys i el nen de deu mesos. Tampoc no es van poder escapar de la mort Ramona Lobre, de 14 anys, minyona de l'hostal, i el mosso Ramon Boixadós, de 46 anys i pare de tres fills; ni els traginers Antoni Caminal, de 44 anys, de la Seu, i Josep Rosell, de 40 anys, de cal Celdoni d'Organyà i pare de quatre fills;² ni els carreters Josep Estragués, de 30 anys –de

“DEU MORTS, DEU VIDES ARRABASSADES GRATUÏTAMENT, PER NO RES, QUE DEIXEN LA RIBERA ALTURGELLENCA AMB EL COR TOT ENCONGIT, ABATUT DE PENA”

Les restes de l'Hostal dels Espluvins es troben ara sota les aigües del pantà d'Oliana. Foto JGP.

“AQUELLS TRAGINERS COLLAVEN FORT, DONCS, SABEDORS QUE ELS VIATGERS HI HAVIEN D'ANAR A RAURE SI NO VOLIEN ESMOLAR LES ESPARDENYES CAMINANT”

Ponts, sembla- que deixava un fill a Nargó, i Pau Vilaginés, de 30 anys, solter i fill d'Organyà, possiblement un avantpassat de l'actual cal Colom.

Deu morts, deu vides arrabassades gratuïtament, per no res, que deixen la ribera alturgellenca amb el cor tot encongit, abatut de pena. Si alguna cosa aporta un mínim de consol a la població, davant d'aquella martellada tan reconsagrada-ment adversa, és pensar que la pèrdua humana d'aquell matí als Espluvins hauria pogut ser, quantitativament, força més grossa i sentida: cap allà a les nou arribava a l'hostal i s'hi quedava, des de l'any 1888, el cotxe que transportava el correu i els viatgers que des del litoral o de la terra plana s'adreçaven cap a la Seu o cap a Andorra. Dels Espluvins en amunt, llavors, el camí

el feien amb cavalleries.

ESCRUIXIDOR I, ALHORA, COMMOVEDOR

La primera notícia oficial que se'n dona, d'aquest terrible malastre, surt de l'Ajuntament d'Oliana a mig matí. L'alcalde, Josep Betriu i Riart, de cal Cases, envia un telegrama al governador civil de Lleida que diu: “Oliana, 31. 11,15 m. Alcalde a Gobernador civil. Esta mañana casa Espluvins derribada al río Segre por desprendimiento de una montaña. Baján por el río personas y efectos. No se puede precisar el número de personas muertas. Tomadas medidas al efecto”.

Un telegrama lacònic, amb un text que notificava el fet i les conseqüències més espantoses del sucès sense entrar en detalls, perquè l'alcalde encara no havia tingut

temps de conèixer-los d'una manera prou fidel. Tanmateix la nova corre com el vent i, a mesura que avança el dia, les notícies que li arriben dels Espluvins ja són de primera mà. Així, tres hores més tard envia un altre telegrama al governador civil força més explícit i amb alguna proposta d'iniciatives: “Oliana, 31. 2,20 tarde. Alcalde a Gobernador civil. Se ha desplomado una montaña arrollando la venta de los Espluvins (sic). Se supone que han quedado sepultadas 13 ó 14 personas e igual número de caballerías. Se necesitan ingenieros o personal facultativo para dirigir las operaciones de escombros, pues la montaña está muy agrietada y se temen nuevos desprendimientos. La línea telegráfica rota³ y carretera interrumpida. El río arrastra toda la casa y almacenes. Conviene vigilar

2. Un d'aquests quatre fills, presumiblement l'hereu, va salvar-se de morir als Espluvins pel fet de ser un dormilega. S'havia llevat quan el pare se n'anava –“Començo a passar, jo. Ja vindràs”, li va dir i el va seguir al cap d'una estona, de manera que quan la muntanya va baixar ell encara n'era lluny. Tanmateix, sembla que el destí d'aquell xicot era escrit. Cinc mesos més tard, concretament el dia 6 d'octubre de 1894, va morir víctima del llamp a l'aplec que la vila d'Organyà celebrava, i encara celebra, a la capella de Santa Fe.

3. El corresponent de *La Vanguardia* a la Seu, que signava Llorens, en la crònica telegràfica que hi envia el dia 1 de juny des d'Organyà, a les “8,12 mañana”, deixa escrit que “merece plácemes el personal de la estación telegráfica de Orgañá, especialmente el joven e inteligente jefe de la misma”, atès que al cap de dues hores d'haver-se esdevingut la tragèdia ja havia aconseguit, “con sus acertadas disposiciones”, que “quedara restablecida la comunicación con la capital”. No hem pogut saber, en canvi, la identitat d'aquest xicot ni en quina casa d'Organyà hi havia instal·lat el telègraf l'any 1894.

y recoger efectos arrastrados por el río. Sucedió ocho mañana".

"Bajan por el río personas y efectos", comunica l'alcalde d'Oliana al governador civil de Lleida en el primer telegrama que li tramet. I així era, certament. El poderós corrent del Segre, en encastar-s'hi la casa amb la gent que havia quedat atrapada a dins, se n'endugué cinc cap avall ja cadàvers, que foren recuperats als termes de Ponts, Tiurana i Bassella, dos pobles, aquests darrers, que ja són història arran de la construcció del pantà de Rialb. Al de Bassella, concretament al toll del Corb –a tocar de la casa del mateix nom, antic hostal- s'hi va averar el cos de la jove hostalera, Rafela Rafel, amb el petit Francesc estretament abraçat i agafat al pit de la mare. Un quadre escruixidor i, ahora, commovedor. Ni la mort, la mateixa mort, no pot vèncer l'instint de protecció filial de la mare quan sent que la muntanya li cau damunt i té, agombolat als braços, el petit fillet que popa. La mort se'ls enduu, fatalment, però el cos del fill –cam de la seva cam, sang de la seva sang- se'n guarda prou bé ella que no l'hi prengui.

MARTINGALES, TRIPIJCS, CALÉ FÀCIL

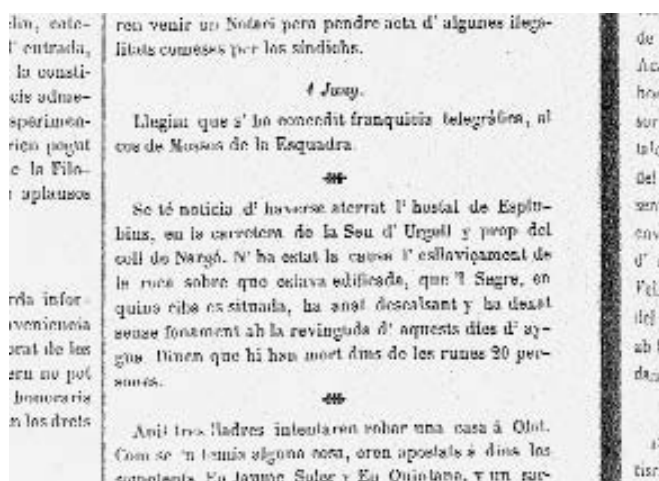
Allò que no conserva la memòria popular, respecte de l'Hostal dels Espluvins i la seva història, és el gran negoci a què el lloc –engorjat, sota el cingle, però estratègic- havia donat peu, ja que "como punto de parada de la diligencia se había convertido la que fue casa de Espluvins en el centro comercial de esta montaña", escriu el *Diario de Barcelona*. I *La Vanguardia* ho corrobora: "La mayor parte de los efectos del comercio quedaban almacenados en medio de la carretera y otros en diminutos barracones adheridos a la casa, alquilados a precios fabulosos, convirtiendo Espluvins en un comercio que se prestaba a la crítica y cuyos beneficios se distribuían entre varias personas que no trabajaban en él".

Un pas natural i antic, el dels Espluvins i la Garanta, que s'havia convertit, gràcies al servei de l'hostal i a la carretera en construcció,

Les restes de l'Hostal dels Espluvins es troben ara sota les aigües del pantà d'Oliana. Foto ARR.

"NI LA MORT, LA MATEIXA MORT, NO POT VÈNCER L'INSTINT DE PROTECCIÓ FILIAL DE LA MARE QUAN SENT QUE LA MUNTANYA LI CAU DAMUNT I TÉ, AGOMBOLAT ALS BRAÇOS, EL PETIT FILLET QUE POPA"

Notícia breu del succés publicada pel setmanari La Veu de Catalunya, núm. 22, del 3 de juny de 1894.

en parada i fonda obligatòria i amb força activitat comercial. Tota una moma, doncs, per als cobdiciosos, per als desaprensus, per als especuladors, que explotaven en exclusiva, i a uns preus abusius i capri-

ciosos, uns mitjans de locomoció imprescindibles tant per al desplaçament humà com per a la vida i el desenvolupament del país. Se sabien necessaris i se n'aprofitaven: així de senzill, així de descarat.

Possiblement neix d'aquest frau o extorsió –o si més no hi contribueix-, la mala fama que tenia l'Hostal dels Espluvins arreu de la ribera –hi hagué qui va interpretar l'ensulsiada com un càstig diví-; en canvi, la pràctica d'aquest "negoci" sí que comporta, sense cap mena de dubte, el retard que pateix la construcció de la carretera, que sembla l'obra de la Seu: com més durés més guanys es repartirien els qui remenaven les cireres, ja fossin traginers al peu del canó o bé dirigents d'alta volada ben aclofats en un despatx. La qüestió era anar-hi posant traves, tècniques o administratives, i que la mamella anés rajant. "El ministro de Fomento podría remover todos los obstáculos para que se termine en breve una carretera subastada por ocho años y que todavía no se ha terminado, a pesar de haber transcurrido 21, habiéndose dado el caso inaudito de haber estado detenida siete años en Espluvins", denunciava *La Vanguardia*. Una demora en què incideix també Joan Claret, esmentat anteriorment, des de les pàgines del mateix diari: "desde allí (Espluvins) viajeros y efectos son transportados a lomos sin que nadie se sepa explicar los motivos por los cuales estuviere paralizado el tráfico durante siete años en un punto peligroso y molesto".

Un escàndol, sens dubte. I, a sobre, prou sabut i denunciat. El corresponsal del *Diario de Barcelona* a la Seu, el dia 14 de maig de 1894 –dues setmanes abans de l'ensulsiada, doncs- hi publica un article en què exposa, respecte a les obres de la carretera, que des d'Organyà a Nargó "todo está por hacer y temo que pasaremos tiempo, si una mano fuerte no lo impulsa, sin que se adelante un paso".

Tres confirmacions periodístiques, sobre el mateix fet, que un parell d'anys enrere ja havia constatat l'escriptor Josep Aladern, pseudònim de Cosme Vidal i Rosich, en un viatge que fa a les Valls d'Andorra. "Una empresa que està en combinació ab la companyia dels cotxes", escriu a *Cartas ando-*

continua a la pàgina 14 >

> ve de la pàgina 11

rranas,⁴ “té ja aquí una rècula d'animals ben ensellats. Dispènsim aquesta empresa si no li faig lo favor que's podria mereixe; los preus de llogater dels animals, tan per personas com per equipatjes, no són fixos, a conseqüència de lo cual y aprofitant la ocasió d'haverhi molts viatgers, se'm obligà a pagar deu rals més que de costum”. Aquells traginers collaven fort, doncs, sense manies, sabedors que els viatgers hi havien d'anar a raure si no vollien esmolrar les espardenyes caminant. Perquè deu rals de puja, a la darrería del segle XIX, no eren cosa de per riure en el preu d'aquell viatge. I l'Aladem encara ho rebla, per si no n'hi hagués prou amb el que li passa a ell: “y ab un dels militars que m'acompanyavan, se promogueren unas sèrias disputas també a conseqüència de la falta de regularitat en la tarifa de preus”.

La imaginació popular, en canvi, capaç de vendre que una rata ha fet el niu sota la cua d'un gat viu, té una altra versió sobre les raons d'anar donant allargs a l'obra, durant set anys, en aquell indret: la jove de l'hostal, la Rafela Rafel, s'entenia amb “lo quefe” dels enginyers i el dominava com volia. Tenir-lo allà, amb ella, garantia que hi hauria carretera per temps i, de retruc, que l'hostal aniria fent calaix cada dia, nevés, plougés o ventegés.

Trafiques, renyines, embolics de sexe..., són, tanmateix, coses de no res al costat de les deu morts. Deu morts concretes, amb nom i cognoms. Deu morts perquè sí, Déu meu!, per incúria dels tècnics i dels estaments si ens atenim al que escriu l'escèptic, però incisiu, Joan Claret a *La Vanguardia*: “La carretera hasta Coll de Nargó, 5 quilòmetres, se cederà al públic cuando Dios quiera, y de aquí a ocho días nadie se acordará ya de una catástrofe más, de la clase de las que podían evitarse”, un text que anava precedit de la denúncia “el peligro estaba en una loma cuyo pie había sido cortado para dar paso a la ca-

Vista parcial, en primer terme i a la dreta, de l'era i l'edifici de l'antic Hostal del Corb, damunt mateix del toll del Corb, punt d'on s'extragueren els cadàvers de Rafela Rafel i de Francesc Saña, mare i fill. A l'altre costat del riu Segre, al tossal del mig, el poblet de Nuncarga. Foto: Arxiu Mas. Barcelona, 1932.

“LA IMAGINACIÓ POPULAR, EN CANVI, CAPAÇ DE VENDRE QUE UNA RATA HA FET EL NIU SOTA LA CUA D'UN GAT VIU, TÉ UNA ALTRA VERSIÓ SOBRE LES RAONS D'ANAR DONANT ALLARGS A L'OBRA, DURANT SET ANYS, EN AQUELL INDRET”

rretera (...), peligro conocido de antemano por facultativos y legos”, que reproduïm al segon paràgraf d'aquest article.

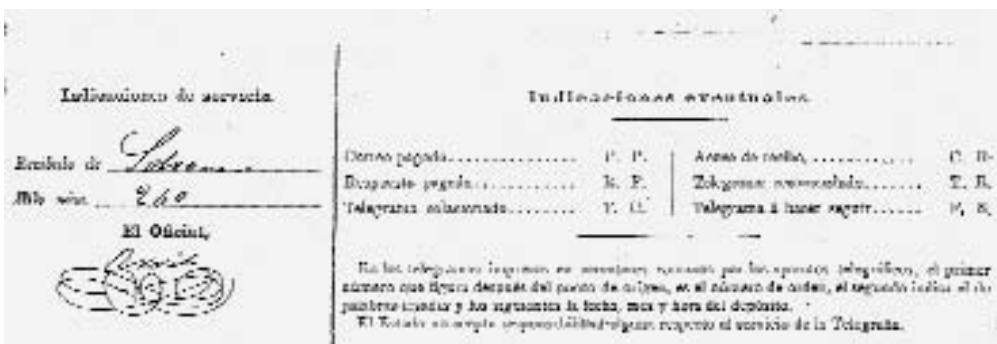
AIGUA A SEMALADES

Pel que fa a l'altre factor que provoca la tragèdia, l'aigua, ens consta que el maig del 1894 va ser un mes de molta pluja. Aigua a les rases i als conreus, aviades les canals del cel, i aigua a les costes i als torrents. I aigua i més aigua a la gran

tosquera dels Espluvins, fins que una bona part de la panna, romput el peu, es precipita cingle avall i mata. El corresponal del *Diario de Barcelona* a la Seu, el dia 3 de juny hi publica: “La abundancia de agua que ha caído durante este mes (maig) ha sido indudablemente la causa de la catástrofe ocurrida en los Espluvins”. Un text que concorda del tot amb la informació, respecte al temps, que el dia 23 de maig havia publicat el corresponal

de Tremp en aquest mateix diari: “Afortunadamente, y gracias al Señor, la sequía ha cesado. Abundantísimas lluvias, que todavía continúan, riegan los campos, y las mieses y las hortalizas y las cepas y los árboles se están saturando de agua”.

Les dues cares de l'aigua, doncs, a banda i banda del coll de Bóixols i de la serra de Carrànima: portadora de vida a la Conca, portadora de mort als Espluvins. ■

Signatura de Pau Orrit, telegrafista d'Oliana l'any 1894. L'aparell per a transmetre el tenia a casa, l'actual cal Paurrit. Arxiu E. Esteve Fitè. Oliana.

4. Josep Aladem: *Cartas andorranas. Impresiones a la lleugera d'una excursió per las Valls d'Andorra*. Tipografia de Celestí Ferrando. Reus, 1892.

La font Franciscana

Des de la carretera del Miracle, a la meitat del camí que fuig fins a Sant Just d'Ardevol i allà s'atura, hi ha un gran roc, ara tombat, arrodonit i amb un forat al mig, com una codolla, que al seu moment fou la cavitat utilitzada per plantar-hi la creu que testimoniava el record del crim, i més enllà, a l'esquerra d'aquella creu de fusta que els anys i les maltempsades han

anat podrint, dues cases viuen la seva buidor encara avui enfrontades, cara a cara. La porta de l'una encarada a la porta de l'altra. La porta del masover demanant comptes a la porta de l'amo. La porta per on l'hereu del Mas va sortir, a sang freda i amb el ganivet calent a la butxaca, disposat a qualsevol cosa per a fer la noia seva.

Felip Vendrell

era que el masover, el Massafreds, tenia les de guanyar. La criada de ca l'amo no volia saber res de l'hereu, però sí que s'escoltava al masover, aquell Massafreds jove que la feia anar de corcoll i pel qual sentia allò més fort que la voluntat, que no la deixava recensar i se li havia fet llaminer, igualment com gormand s'havia tornat l'hereu de la criada, que, -deia-, seria d'ell o de ningú. Aquella mossa llogada a ca l'amo, amb la tria ja feta, i que tenia molt clar la cosa que volia. Aquella cosa que l'hereu del Mas no podia entendre i sovint li feia extraviar el pensament.

Fins aquell dia que va dir prou i amb quatre camellades i amb un panteix de cor va sortir de casa. I diuen que va ser a la carena batuda del vent, quan el sol neixia i feia pampallugues entre les soques dels pins, que el fadrí Massafreds va sentir les passes de l'hereu del Mas, que l'anava a trobar. Sabia que no l'esperava res de bo i les paraules van topar amb les paraules, la conversa va ser una discussió i, amb la pell esgarrifada, el gemec del Massafreds ressonà dins l'aire buit de

“VA RENTAR-SE LES MANS I NETEJAR EL GANIVET DINS AQUELLA FONT DE TOLL, AL TERME DE PINÓS, ARA NETA I TRANSPARENT, I QUE UN DIA DE L'ANY 1878 ES VA TORNAR TÈRBOLA I BRUTA: TENYIDA DE SANG”

tota esperança. La mort li havia ensenyat les dents. Tenia l'hora donada i, ple d'esclètxes, veia fugir la vida sense poder-la aturar. El pit se li esberlava i la deixava sortir, a raig, sobre la fullaraca. Maleïa la vida, l'un, i maleïa la vida, l'altre; però s'hi aferraven tots dos, amb les ungles i amb les dents, aquell dia que amb

el pit foradat a ganivetades la mort va fer seu el Massafreds. A l'hereu del Mas, amb el pensament atapeït de llàgrimes, li ressonà dins el cap una tempesta de llamps i trons per haver-se quedat sense l'amic, sense el veí, sense el rival. Perquè ell també se sentia mort, o ho hagués volgut ser, ple d'astorament,

costes avall, per aquell camí, com si fos a mig fer, que s'obria pas i es recargolava, marges enllà, per entre els arços i els esbarzers carregats de punxes. Un camí vergonyós i penedit, que s'amagava a qualsevol racó, a la més petita giragonça, fins

continua a la pàgina 16 >

FRUITES LA SEU, S.L.
BERNAUS I CIA.

Pol. Ind. carrer, E, p. 5-3, 5-4
Tel. 973 35 08 33. 25700 LA SEU D'URGELL
E-mail: fruiteslaseu@latinmail.com

Avda. Catalunya, 47. Tel. 972 88 06 13. 17520 PUIGCERDÀ

GRANITS I MARBRES MONTFERRER, S.L.

Pol. Ind. Montferrer-Castellbò, B-11
Tel. 973 35 52 15. Fax 973 35 28 68
25711 MONTFERRER. A/e: montgramar@montgramar.com

Avgda. Doctor Montanyà, 13
Tel. 973 38 31 14
25794 ORGANYÀ
(LLEIDA)

INSTAL·LACIONS VILOBÍ, S.L.

INSTAL·LACIÓ I MANTENIMENT
Fred comercial, aire condicionat, calefacció,
aigua, gas i electricitat

> ve de la pàgina 15

arribar al reguer, al clot. A la font Franciscana. A rentar-se les mans i a netejar el ganivet dins aquella font de toll, al terme de Pinós, ara neta i transparent, i que un dia de l'any 1878 es va tornar tèrbola i bruta: tenyida de sang. Per un amor perdut, no correspost, i que ja mai va ser per a ningú.

Un amor a tres, desgraciat i tràgic també per als sobrevivents i les seves famílies: l'autor de l'assassinat va anar a raure a la presó, però amb ell va arrossegar també la mossa, la criada, acusada d'incitació. Perquè, si ell no era lliure, tampoc volia que ho fos ella, i la gent del Mas varen fer mans i mànigues per a culpabilitzar-la, immersos ja dins l'aiguabarreig d'acusacions a terceres persones, de judicis fallats contra l'hereu i, seguidament, encara més inculpacions. A qui fos. La criada, finalment, lliure.

Però al Mas eren del morro fort; no es donaven per vençuts. De mal

borràs, no havien reparat en despeses, i sembla ser que s'havien arruïnats: van haver de tallar i vendre els arbres de tot el bosc només per a mig afrontar les costes de plets i advocats. Tots els arbres excepte tres, com a mostra del seu passat esplendor; el millor pi, el roure més gros i una alzina centenària; els millors arbres del Mas com a testimoniatge d'allò que no acabaven d'ac-

altre amo. Una casa vinguda a menys, deshabitada, encarada a Massafreds. La porta de l'una vigilant la porta de l'altra. Totes dues buides, plenes del record d'uns fets que els anys i les maltempades han anat esborrant. Un temps que s'ha cuidat de podrir la creu de fusta que els Massafreds van plantar allà on els mataren el fill i unes maltempades que han tombat el

“Van haver de tallar i vendre tots els arbres de tot el bosc excepte tres, com a mostra del seu passat esplendor”

ceptar. El carro pel pedreguer i els recursos per alliberar l'hereu feien el forat encara més fondo.

Fins la mort de la mestressa, Paula Llorens, amb el dot gravat sobre la casa, que li assegurava la propietat fins que ella fos finada, que va ser quan el Mas va canviar de mans i ara és masoveria d'un

roc que la subjectava i han matat el roure, de tant vell, podrit per dins, fins a caure, ajagut vora la creu. El pi ja feia anys que era mort, esberlat per un llamp. L'alzina, cremada, calcinada pel paorós incendi de 1998. Josep Vilaseca, qui en va fer la llenya, diu que, de llarg, va sobrepassar les 5 tones. ■

Apunts del temps

Guillem Martín Bellido
(El Vilar de Cabó)

ELS “MANLLEVATS”

Els “manllevats” són els dies de final de març i principis d'abril durant els quals després d'uns dies de bonança per l'arribada de la primavera, torna a semblar que encara és hivern i en moltes ocasions es fan malbé les collites del camp.

Popularment hi ha una llegenda que diu:

“Fa molts anys hi havia una dona vella que guardava bestiar. Quan va veure que el març s'acabava i que havia fet bonança, es burlà d'aquest mes. El mes de març ho va sentir i molt enfadat va anar a visitar l'abril i li va demanar que li donés tres dies de bon temps i que ell li donaria, a canvi, tres dies, de mal temps. L'abril li va canviar tres dies al març. Així que

va estar fet el canvi, primer van sortir els tres dies de bonança, que van servir perquè la dona vella es confiés del bon temps i tragués el bestiar a pasturar; després van sortir els tres dies de març amb molt de fred, els quals van perjudicar la dona vella que es va haver d'estar ben a la vora del foc”.

Amb raó la dita popular ja ho diu: Març marçot mata la vella vora el foc... I a la jove, si pot!!

LA LLUNA DE PRIMAVERA

És un fenomen que produeix un efecte semblant a la gelada en els brots i fulles d'arbustos i plantes, quan realment la temperatura no baixa dels 0°C. Principalment es produeix en zones interiors, quasi mai a la vora del mar.

Aquest fenomen, del qual realment no se'n coneixen les causes, es produeix sobretot durant la pri-

mera lluna nova de primavera o després de Pasqua, i es diu que pot ser causat per l'equilibri entre la temperatura d'una zona alta i una zona baixa de l'atmosfera, ja que, sobretot durant les nits sense núvols, les temperatures s'equilibren per radiació, deixant la temperatura més baixa en el terra i damunt de les plantes que en l'aire. Una altra possibilitat seria comparar l'efecte de la lluna amb les marees amb el mateix efecte sobre el flux de saba de les plantes; en aquest cas aquestes serien

més vulnerables durant aquesta època de l'any. Finalment, una altra possibilitat, que no sembla gaire versemblant, és la de la causa per la lluminositat de la lluna.

LES QUATRE TÈMPORES

Aquest any 2004 les quatre tèm-pores s'escauen en els dies següents:

- Dies 3, 5 i 6 de març: tèm-pores de primavera o de quaresma
- Dies 2, 4 i 5 de juny: tèm-pores d'estiu
- Dies 22, 24 i 25 de setembre: tèm-pores de tardor
- Dies 15, 17 i 18 de desembre: tèm-pores d'hivern

Les tèm-pores sempre tenen lloc un dimecres, un divendres i un dissabte, quatre vegades l'any. (Podeu consultar l'article sobre les tèm-pores en el núm. 15 de la nostra revista). ■

Autor (dels 2 poemes): Celestí Vilella

Bona Vista

El senyor Laporta i els Consellers
tenen visió forta, per fitxar després.
Com que en Joan Gaspart va fer "inversions",
ells es van trobar buits tots els caixons.

-És que amb quatre xavos, on es pot anar?
-Doncs a jugar ara i uns diners guanyar!
La pretemporada en lloc de descans,
Fou aprofitada, jugant amb els grans.
Això, uns milers d'euros reportà,
Pagant-ho després, per poc reposar.

-Ja s'aconseguí fitxar RONALDINHO!
Exemple a seguir, que jo molt m'estimo.
Juga molt bé, és l'animador
i l'equip culer, ara està millor.
Amb gran simpatia i l'etern somris
Reptes desafia, amb gran compromís.
Tothom col·labora amb l'as brasiler
i una gran millora, ja s'ha pogut fer.
Hi ha entrebancs, algunes lesions
que van resolent guanyant posicions.
Però es va formant, tot un gran equip
Anant-se afermant, partit rere partit.
Les competicions, van continuant
I els guanyadors, ja es van perfilant.

No us puc pas dir on arribarem
Però al cap i a la fi BON BARÇA tindrem!

Amb les meues flors

A casa hi tinc un petit jardí
Molt m'hi entretinc i em fa gaudir.
Geranis, clavells, tots estan florint
i els tarongers, molt bé van lluint.

Amb les campanetes, que es van enfilant,
les seues floretes, molt van adornant.
Són blaves, vermelles i de color rosa,
molt precioses elles, i no fan mai nosa.

Aquelles flors grogues i les violeres
són totes formoses i molt rialleres.

Porten gran perfum, aquells romanins
i com de costum, són tots ells molt fins.

Una esparreguera, s'alça triomfant
està sempre verda i és un encant.

També algun lliri, es troba per ací,
i altres amb deliri, s'estan exhibint.

L'alfàbrega i menta estant perfumant
i una tomatera, va fructificant.

Amb plantes i flors, m'ho passo molt bé
són els grans amors que aquí tindrè.
Molta melangia, que té el meu cor
ara és alegria, amb aquestes flors.
Em van distraient, són totes amor
pluja sol i vent, per anar millor.

Amb plantes i flors, tinc un gran consol
per als meus dolors i el viure sol.

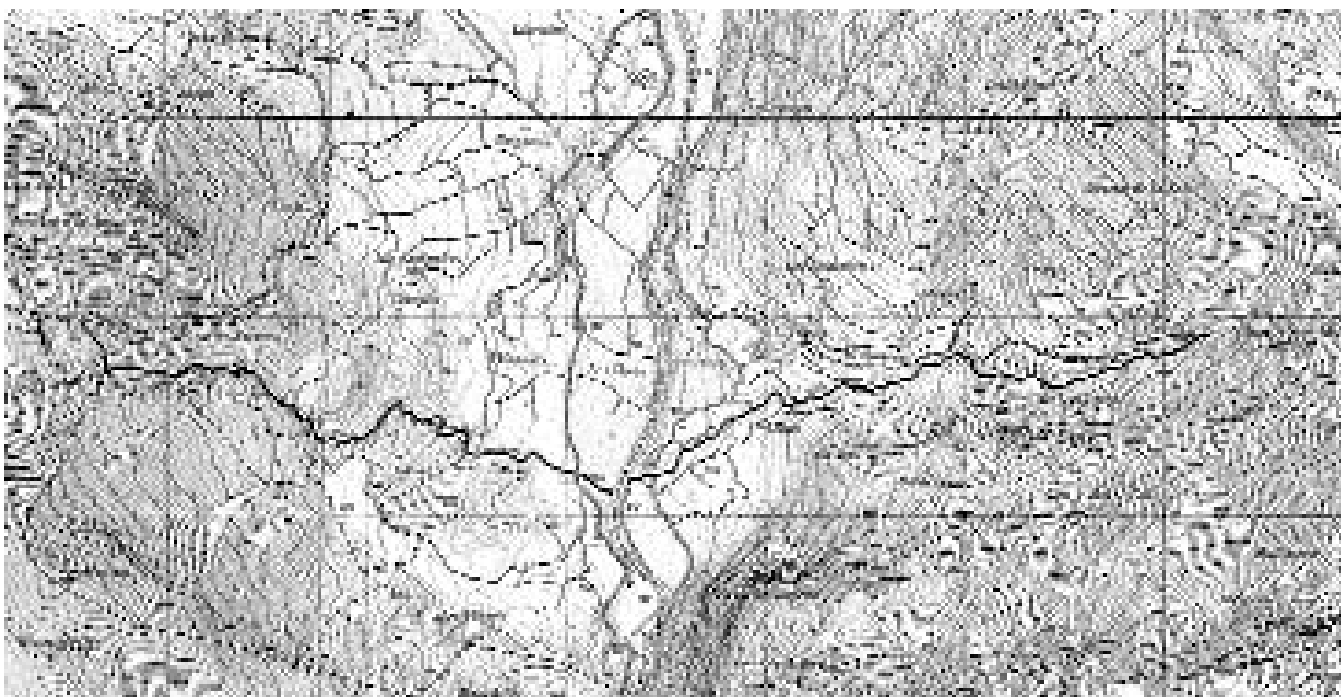

Aigües de Bordonera i de Codonyes

La natura imita l'art

El títol enuncia una de les poques conviccions que tinc. No penso explicar la teoria estètica ni capbussar-me en les complexitats. Si ho necessiteu, busqueu en els escrits de l'Oscar Wilde. Ara, i només a tall d'exemple molt proper, i observant el mapa per a situar-ho, descriuré un bocí de la geografia de les nostres contrades.

Els traços continus indiquen els trajectes naturals de les aigües de les fonts de Bordonera i de Codonyes (barrancs de Fontanet i l'Obac, respectivament). Els traços discontinus assenyalen les principals canalitzacions (A. Fiol)

Antoni Fiol i Colomar

Mireu el mapa, a la zona dels pobles d'Organyà i Figols; tot just aigües avall del Segre, hi ha l'aiguabarreig del barranc de Fontanet i del barranc de l'Obac, al marge dret i al marge

“El paisatge natural i l'antropitzat que conformen el nostre territori, necessiten ara ésser estudiats i explicats”

esquerre respectivament, i a pocs metres de distància. Si fem abstracció, és fàcil veure el caprici de la simetria especular sobre l'eix del Segre que en aquest tram baixa exactament orientat de Nord a Sud, dels dos barrancs que, remuntant la muntanya, reben l'aigua de la

RESIDÈNCIA - CASA DE PAGÈS

**LA LLUÏSA
DEL PERETÓ**

RESTAURANT
CUINA DE CASA. TRANQUIL.LITAT
Tel. 973 37 01 81. LLOBERA-ALINYÀ

**LA
SAIvat**

Llibreria · Papaperia · Estanc

Dr. Iglesias Navarri, 42
25700 La Seu d'Urgell
Tel. 973 35 05 60

MATERIALS ALT URGELL S.L.

Pol. Ind. "La Seu". Apt. de correus núm. 117
Tels. 973 35 08 66 - 973 35 16 51. Fax 973 35 33 79
25700 LA SEU D'URGELL

Font Bordonera i la Font de Codonyes per a vessar-la al riu. L'aigua de la font de Codonyes baixa de llevant a ponent. L'aigua de la font Bordonera baixa de ponent a llevant. La distància recorreguda des de les fonts fins al riu és igual, uns 1700 metres. La cota topogràfica de l'aflorament és similar, 770 i 750 metres d'alçada.

La vida que porta l'aigua, de la mà dels homes i dones d'aquestes terres, ha donat els recursos per a formar i transformar els dos pobles: captar l'aigua, portar-la per un canal gairebé pla, fer un salt per a generar energia elèctrica, o lliscar per cababols per a moure els molins, resseguir les finques per marges per a regar atandats els brancs

ÉS UN POEMA VISUAL:

**FONT
BORDONERA**

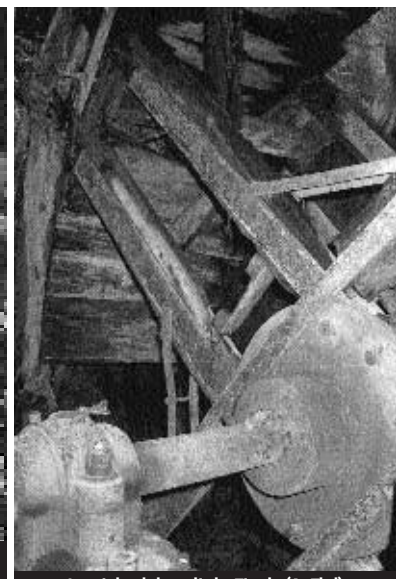
**R
I
U

S
E
G
R
E**

**FONT
CODONYES DE**

La Font Bordonera amb un bon doll d'aigua després de l'abundant pluja de finals d'octubre de l'any passat (J. Contijoch)

La sinia del moli de Figols (A. Fiol)

Font de Codonyes (A. Fiol)

d'aigua, i regulats pels estoladors, brollar a la font pública, calmar-se al safareig de la bugada i a l'abeurador i als coms de fusta per al bestiar i a les basses. El paisatge natural i l'antropitzat que conformen el nostre territori, necessiten ara ésser estudiats i explicats per a complir correctament el deure del

present de preservar aquestes obres de la natura i dels homes i dones del país: restaurar per al futur l'obra del nostre passat. L'objectiu d'aquest escrit és esperonar els coneixedors i experts a l'estudi històric, arqueològic, pre-industrial, que en faci estimar el valor del que tenim. ■

MATERIALS
PIRINEU,
S.A.

PORCELANOSA GRUP

Carretera de Lleida, 28-30. 25700 LA SEU D'URGELL
Tels. 973 - 35 18 50 - 54. Fax 973 - 35 34 10

ÒPTICA BERN
ROSER ISERN SOLDEVILA
Òptic - Optometrista nº col 3.244
Audioprotesista Associat 1.303

Carrer Major, 72 - Tel. 973 350 523
E-mail: risern@cnoo.es
25700 LA SEU D'URGELL

PASTISSERIA
FORN

Ctra. Nova, 17 - Tel. 973 383 179
25793 COLL DE NARGÓ (Lleida)

Metges, cirurgians i barbers

La sanitat a l'Alt Urgell el primer terç del segle XIX

Fins el 1827 al nostre País, la medicina i la cirurgia eren dues professions diferents. La cirurgia era considerada com un art i els cirurgians constituïen l'ofici més especialitzat del grup que formaven els

afaitadors, barbers, sagnadors i cirurgians. Els cirurgians tractaven fractures, ferides, fistules, tumors, arrancaven queixals, etc. En l'evolució de la cirurgia i de les tècniques quirúrgiques hi tingueren una

gran influència els cirurgians militars que amb l'avenç dels coneixements científics i la pràctica que adquiriren en les guerres dels segles XVIII i XIX van fer progressar enormement la seva professió.

Amadeu Rocamora

El títol de cirurgià es podia obtenir a la Universitat i els que així l'obtenien s'anomenaven cirurgians llatins. La major part dels cirurgians tenien el títol de cirurgià romanista, que s'obtenia aprovant un examen en un dels Col·legis de cirurgia després d'haver passat uns anys realitzant pràctiques al costat d'un cirurgià expert. De la mateixa manera s'obtenia el títol inferior de sagnador.

Els estudis de medicina eren més científics i el títol de metge s'obtenia a la Universitat. A Catalunya durant el segle XVIII, i com a conseqüència de la derrota dels catalans a la Guerra de Successió, tan sols hi havia una universitat: la de Cervera. El 1760 es creà el Col·legi de Cirurgia de Barcelona que inicialment impartí títols de cirurgià i més endavant ja amb el nom canviat de Col·legi de Cirurgia i Medicina de Barcelona, els de metge i cirurgià indistintament. Els metges podien receptar remeis que elaboraven els apotecaris, també indicaven als cirurgians les cures que havien d'aplicar.

RIVALITATS PROFESSIONALS O POLÍTiques?

L'any 1816 esclatà una polèmica

Portada d'un llibre de Hermanus Boerhaave un dels autors més reputats del seu temps, que fou utilitzat per un metge de la nostra comarca.

"L'ANY 1816 ESCLATÀ UNA POLÈMICA ENTRE ELS METGES, CIRURGIANS I APOTECARIS RESIDENTS A ORGANYÀ"

entre els metges, cirurgians i apotecaris residents a Organyà sobre les condicions que havien de complir

aquells que estaven autoritzats a exercir les respectives facultats.

El debat es centrà entre els fa-

cultatius naturals de la vila representats per Bonaventura Ramonet, i els forasters, que acabada la guerra del francès s'hi havien instal·lat, representats per Marcel Hortet. Segurament en el fons, encara que principalment es discutia sobre la pràctica de la medicina, el debat real era per diferències polítiques originades durant la Guerra del Francès (1808-1814).

Amb les informacions que ens han arribat d'aquest període de guerra, podem aventurar que a Organyà hi hagué un grup de gent encapçalat pels sacerdots i canonges que optaren decididament per la causa de Ferran VII i els espanyols. Durant la guerra, Organyà i tota la zona sud de l'Alt Urgell va quedar al marge dels enfrontaments ja que l'exercit francès en cap moment es va interessar en dominar efectivament aquestes contrades. Per la relativa tranquil·litat de la nostra vila, els militars espanyols hi van instal·lar un Hospital de sang. Antoni Fiter Martí, sacerdot fill d'Organyà, cedí la seva casa i la seva era pel dit Hospital on també treballà durant el conflicte. El 1811 era director de l'Hospital militar d'Organyà, el carmelita calçat Joan Ferrer.

Una altra part de la nostra vila, representada pels prohoms i l'ajuntament, no mostrava cap mena d'entusiasme per defensar els inte-

ressos de les armes espanyoles. El 1810, l'Ajuntament d'Organyà el formaven: Bonaventura Minoves, batlle, Francesc Espar Caminal, regidor degà, Josep Canal Pujol, regidor segon, Ignasi Betriu Gasà, regidor tercer, Francesc Remolins, regidor quart, i Leopold Caballol, síndic. Feia les funcions de secretari Francesc Rocamora Utgés. Tots ells foren els que formaren el tribunal que donava com a aptes o exempts els mossos de la lleva de l'any. Ramon Minoves Boix, fill del batlle, fou declarat exempt per les malures que li causaven els aires de la nostra vila, tan diferents dels de la seva vila nadiua de Bagà (?). Ignasi Espar, fill del regidor degà, tot i que exercia l'ofici de traginer, fou declarat inútil pel servei de les armes. Josep Rocamora Roca, fill del secretari, fou igualment declarat no apte pel fet de ser borni de l'ull esquer i patir d'uns dolors indeterminats. Hi van haver alguns desertors i altres mossos exempts com Bonaventura Ramonet, cirurgià i fill del també cirurgià Antoni Ramonet Jolonch. Naturalment hi va haver qui es va queixar, sense èxit, però.

Dos anys més tard va ser batlle d'Organyà Antoni Ramonet Jolonch. Mentre exercia aquest càrrec tingué alguna dificultat amb les autoritats militars espanyoles i com a conseqüència fou empresonat uns mesos a Vic. Una pista sobre aquests fets la trobem en el llibre d'òbits d'Organyà, on diu: *El dia 27 de juliol de 1812 passà per esta la divisió del Baró d'Eroles, comandant Don Felipe Freire coronel de los Fieles Manresanos i feu seguir lo Batlle Ramonet i lo Regidor Colomera fins a Ollana.* El fill d'Antoni Ramonet, Bonaventura Ramonet, també cirurgià, va ser declarat exempt a la lleva de 1810 pel fet de ser fill únic d'un pare de més de seixanta anys.

UN DENUNCIANT DENUNCIAT

En el context que hem apuntat, el 27 de juny de 1816 va passar per Organyà el corregidor de Puigcerdà. Una de les qüestions pendents que havia de resoldre era la del conflic-

Recepta del Caldo de Gallo extreta d'un llibre de Francisco Suarez de Ribera que utilitzava un metge que exercia a la nostra comarca la segona meitat del segle XVIII.

"UNA ALTRA PART DE LA NOSTRA VILA REPRESENTADA PELS PROHOMS I L'AJUNTAMENT NO MOSTRAVA CAP MENA D'ENTUSIASME PER DEFENSAR ELS INTERESSOS DE LES ARMES ESPANYOLES"

"Al ahogado en la actualidad de administrarle los socorros" mitjançant una "maquina para introducir el humo de tabaco en los intestinos". Gravat extret del llibre de Mr. Tissot "Tratado de las enfermedades mas frecuentes de las gentes del campo" 3a. edició feta a Madrid el 1778.

te que hi havia entre els metges residents a la Vila. Bonaventura Ramonet i Marcel Hortet presentaren les seves al·legacions. Per la informació que contenen sobre la situació de la sanitat a la nostra comarca, reproduïrem els fragments més significatius.

Marcel Hortet, que es presentava com a "Licenciado en Medicina, Capitán de Migueletes de S. M., Médico de número honorario de los Reales Ejércitos con Reales Despachos i Residente en la villa de Orgañá", i s'havia instal·lat a la nostra vila a les acaballes de 1814, en finalitzar la Guerra del Francès. Marcel Hortet havia exercit com a metge militar durant l'anterior conflicte. Es dirigia al Corregidor fent la següent delació.

"En Castellbò pues: Manuel Dorja cirujano romanista, se propasa en sangrar a enfermos de medicina sin expresa orden del médico, ni había lo que suele decirse ingerencia de necesidad y no ha reparado en recetar medicinas de la botica por interno, cosa que su mismo título de cirujano se la prohíbe, lo mismo las leyes del reino i el precitado real edicto.

En Arfa: Un tal Gispert, que no es más que sangrador, también ha contravenido a las mismas reales órdenes en sangrar enfermos a los pueblos de su comarca. Sin orden de médico ni cirujano aprobados; ha tratado enfermos de la cirugía mayor y de medicina y les ha recetado de la botica cosa que su mismo título de sangrador se lo prohíbe y especialmente las leyes del Reino y el citado Real edicto.

En Fornols hay un barbero o afeitador establecido, cuyo apellido ignoro quien siendo menos que nada, sangra de su autoridad propia, receta medicinas tanto internas como externas a los enfermos de cirugía y medicina cosa que le prohíben las Reales cédulas y el mismo Real edicto, por los daños que puede ocasionar.

En Tuxén hay un tal Blasi barbero o por mejor decir afeitador, que algunos años hace que sin ser cirujano ni médico examinado y aprobado, ejerce una y otra facultad allí

continua a la pàgina 22 >

> ve de la pàgina 21

con notable escàndalo, sangrando a su antojo, sin orden de facultativos legítimos, visitando como si fuese médico y propasando de ese modo las Reales disposiciones del Rey y de los jefes constituidos en autoridad.

En el pueblo del Pla cerca de Arfa: hay de algunos años a esta parte establecido un barbero o rapabarbas que ni es cirujano ni médico pero hace de una y otra facultad; sangra guapamente de su propia autoridad y sin orden de médico receta por los males de cirugía, y a ciertos aconducidos les hace pagar por cirujano y médico, según he oído explicar, y de este modo está contraviniendo las Reales ordenanzas.

En el lugar de Noves: Hay un tal

“(A TAÚS) ALLÍ HAY DOS RAPANTES BARBEROS (...) QUIENES (...) VISITAN DE CIRUJANO Y DE MÉDICO SIN TENER FACULTADES PARA HACERLO, SANGRANDO Y DERRAMANDO LA SANGRE DE LOS POBRES ENFERMOS A SU ANTOJO...”

Ventura Ramonet que sin tener títulos legítimos de cirujano ni de médico visita de ambas facultades; trata enfermos de cirugía y les receta; y visita a los que corresponden a la medicina, recetándoles por interno, y sangra sin orden de médico a troche y moche, exigiendo de las casas de los enfermos los salarios como si fuese un facultativo aprobado por las autoridades del Reino, cuyo procedimiento se opone a las soberanas intenciones de S.M.

En el pueblo de Guils: Hay un afeitador establecido llamado Carlos Tal, que sin ser cirujano, sangrador, ni médico, allí hace de todo, sangrando y recetando, y cometiendo tal vez mas mal que las balas de un ejercito; y para mayor evidencia poco hace que en Andorra hacia de maestro de niños vea

Metge visitant un malalt

Cirurgià fent una sangria

V.S. lo que puede ser.

¿Y que diremos del pueblo de Taús? Allí hay dos rapantes barbe-

ros; el uno Josep Riva y el otro Josep Martínez, quienes so pretexto que los cirujanos legítimos y mé-

dicos aprobados se hallan cuatro horas lejos, visitan de cirujano y de médico sin tener facultades para hacerlo, sangrando y derramando la sangre de los pobres enfermos a su antojo, especialmente Josep Riva, y recetando tanto para externo como para interno cometiendo allí los mas execrables e irreparables males, sin que la justicia, ni las reales ordenes, ni el citado real edicto, ni las persuasiones mías hayan sido suficientes para hacerlo contener, cuyo perjudicial proceder exige todo el rigor de la autoridad de V.S. para que se vaya de allí, según se lo podrá informar el Baile actual y el cura párroco con la mayor reserva.

En el pueblo de Nargó: Hay un tal Miguel Ponsa, quien no obstante que es cirujano aprobado, pero no médico, algunas veces visita enfermos de medicina incompatibles a su facultad, sangrándoles de su propia orden, y recetándoles de la botica purgantes y otras medicinas internas cosa que se lo prohíbe su título de cirujano, el citado real edicto, i las reales ordenanzas de los Reales Colegios, de cuyo proceder se pueden seguir perjuicios y males irreparables.

En los pueblos de Arseguel, Montellá y Villa de Ribas, también hay barberos que no tienen título aprobado para ejercer la cirugía, como V.S. podrá informarse, y cuyos procederes ignoro.”

Bonaventura Ramonet molt més prudent nomenava un sol metge que al seu parer exercia sense títol, i deia:

“No puedo omitir el poner ante la consideración de V.S. los continuos excesos que con el nombre de cirujanos se hallan algunos aplasados (?) en varios Pueblos ejerciendo la Cirugía sin título alguno, lo mismo que hacen algunos médicos: Entre los cuales debo enumerar el señor Marcelo Hortet, Médico (según el dice) residente en esta Villa, quien riéndose de lo dispuesto en la Real Pragmática ... usa descaradamente sin título la cirugía en todas las partes que alcanza su talento, así en los lugares vecinos como en la misma Villa, en donde sangra, aplica remedios de

todas clases, hasta llegar su audacia en aplasarse (?) con algunas casas de este distrito en calidad de Médico y Cirujano."

El corregidor va exigir que tots els metges i cirurgians acudissin a la Casa de la Vila amb el seu Privilegi. El metge Francesc Caminal i el cirurgià Bonaventura Ramonet Cutanda els presentaren en tota regla. Antoni Macià no pogué presentar la documentació per trobar-se absent. El Corregidor va trobar irregularitats en el Privilegi de Marcel Hortet en el qual hi havia passatges esborrats i un tros retallat. Tal com li feren notar els altres metges i cirurgians va considerar sospitosa la documentació i li ordenà que en demanés una de nova. Antoni Ramonet no va poder mostrar el seu Privilegi pel fet de no tenir-lo.

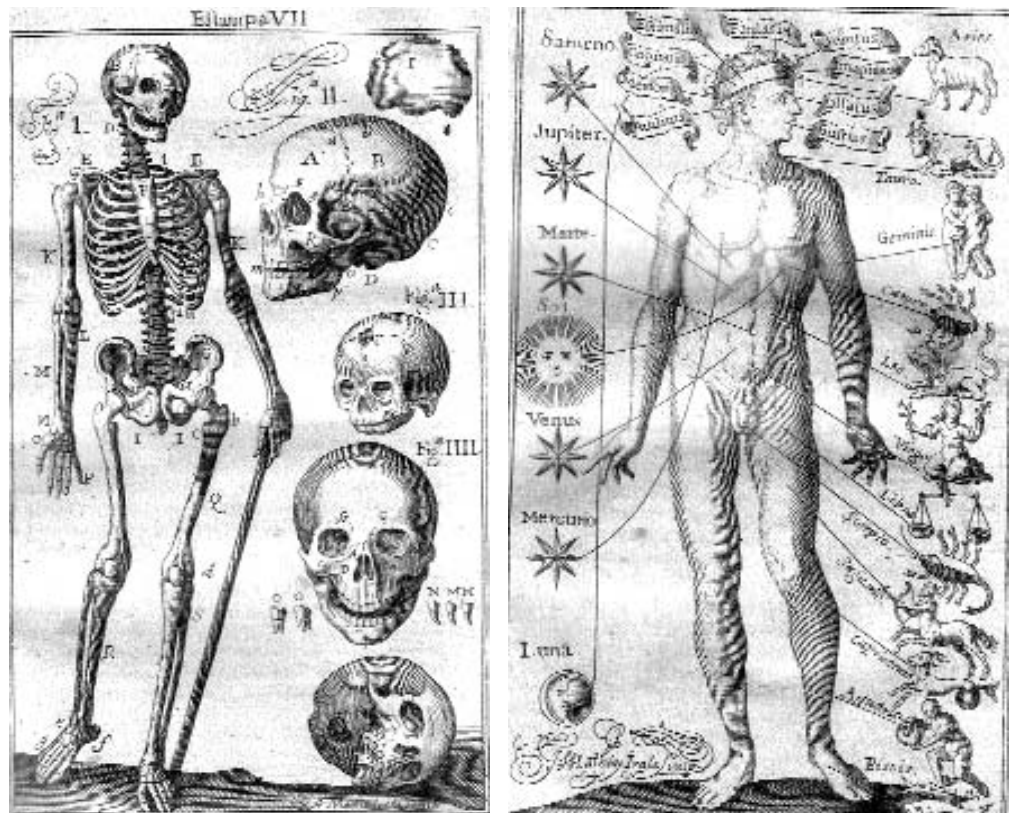
El Corregidor va donar als tres facultatius que no havien presentat el seu privilegi, o no l'havien presentat correctament, un termini d'un mes per fer-ho. En cas contrari deixarien d'estar autoritzats a exercir les facultats de la seva professió. Creiem que Marcel Hortet no es va quedar gaire temps a Organyà. En dates posteriors no hem trobat cap altra notícia seva ni dels possibles descendents.

ALTRES METGES I CIRURGIANS D'ORGANYÀ A CAVALL DELS SEGLES XVIII I XIX

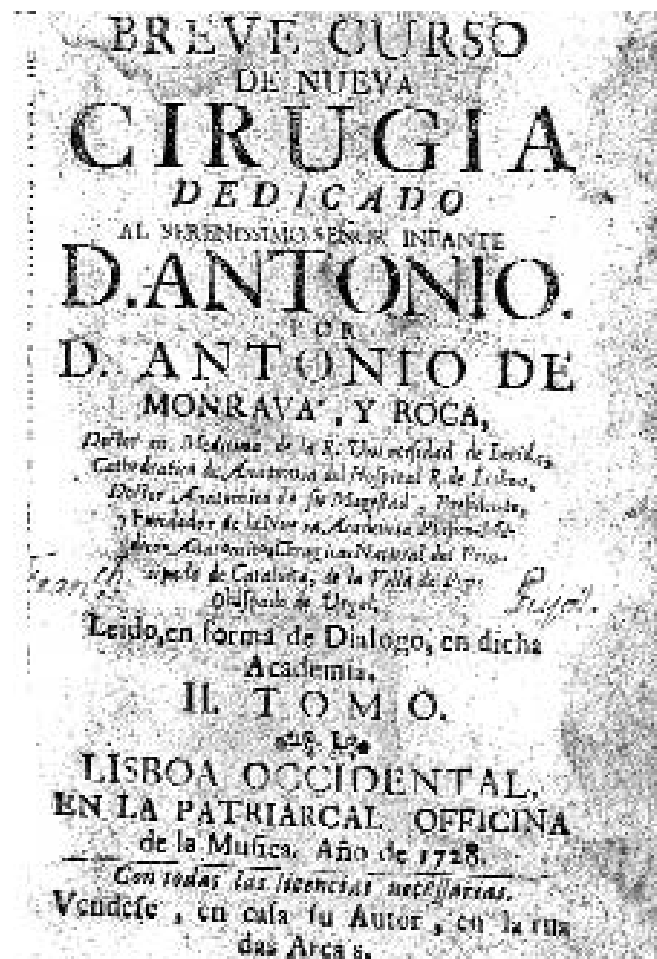
Del matrimoni format, a principis del segle XVIII, per Anton Ramonet i Teresa Serra en nasqué una nissaga de cirurgians que començaren els seus fills Anton i Bonaventura:

Anton Ramonet Serra (1715-1805) va viure 90 anys, una edat excepcional per l'època, es va casar amb Maria Jolonch i sempre va exercir la seva professió a Organyà. Els ja esmentats, Antoni Ramonet Jolonch, que nasqué el 7 de juliol de 1748, i Bonaventura Ramonet Cutanda, casat amb Teresa Manaut, eren, respectivament, fill i net d'Anton Ramonet Serra.

Bonaventura Ramonet Serra es va casar, l'any 1754, a la Seu d'Urgell, amb Bonaventura Sanchez, filla de'n Llorens Sanchez, que també exercia com a cirurgià a la ciutat d'Urgell. En Bonaventura i els

Làmines d'un llibre de medicina del segle XVIII, utilitzat per un facultatiu de la nostra comarca.

Portada d'un llibre d'Antoni Monravà, metge natural de Ponts que exercí la seva professió, entre altres llocs a Sevilla i a Lisboa. En aquesta darrera ciutat fou editada la present obra.

seus descendents exerciren la seva professió a la Seu. El 1812 trobem documentat el cirurgià, Llorens Ramonet i la seva esposa Rosa.

Leopold Caballol Feu, metge i natural d'Oliana, fou contractat per l'ajuntament d'Organyà per tal d'e-

“DEL MATRIMONI FORMAT, A PRINCIPIS DEL SEGLE XVIII, PER ANTON RAMONET I TERESA SERRA EN NASQUÉ UNA NISSAGA DE CIRURGIANS QUE COMENÇAREN ELS SEUS FILLS ANTON I BONAVENTURA”

xercir a la nostra vila. En principi, el contracte s'anava renovant cada dos anys fins que es convertí en definitiu i Leopold Caballol esdevingué veí de ple dret de la nostra vila. Morí el 2 d'agost de 1812, als 84 anys d'edat.

El Doctor en medicina Antoni Ramonet Caballol, que exercí a Organyà durant la primera meitat del segle XIX, probablement era familiar de Leopold Caballol i dels cirurgians Ramonet. Josep Portella Oller fou un altre cirurgià natural d'Organyà que també exercí a la nostra Vila. ■

En Marcel Fité menteix?

A la seva novel·la *El carrer dels petons* Marcel Fité (Coll de Nargó, 1949) menteix. Com pot ser? Els lectors de “LO BANYUT” coneixen en Marcel i, probablement, saben del seu interès per la investigació. Si alguna cosa el caracteritza és el rigor documental. Com pot ser que Marcel Fité menteixi? A veure, de què tracta aquesta novel·la?

Manel Riu Fillat

És la història d'una Catalunya convulsa: la que viu el període que va de 1828 a 1840; és a dir, de les acaballes del regnat de Ferran VII al final de la Primera Guerra Carlina. Hi surten el Rei, els liberals, els carlins, els “malcontents”, una Barcelona amb barris, carrers i cases de barrets, la Ciutadella (que no era zoològic ni Parlament, sinó presó), el comte d'Espanya... Ras i curt, hi trobem una Catalunya viva; i bastant poc coneguda, perquè la literatura ha preferit èpoques com la del pistolisme anterior a la 2a República o la del franquisme. I l'autor no s'ha esmerçat en documentar-se acuradament? És clar que sí. I aquest és un dels encants de la novel·la. Perquè no sols hi podrem llegir els fets històrics més rellevants; sinó que també ens sobtaran saborosos fragments on descobrirem fets d'una quotidianitat ja desapareguda (les menges, els oficis, les robes, les festes...).

Llavors, de quina manera menteix Marcel Fité? De la millor manera possible en literatura: creant. Perquè a *El carrer dels petons* (Editorial Barcanova, 2003) crea una història: la d'un noi de Coll de Nargó, en Miquel, que als quinze anys arriba a Barcelona per a treballar de forner. És l'any 1828 i, fidel a la política de Ferran VII, el comte d'Espanya, que ha estat nomenat capità general de Catalunya, ha instaurat un règim de terror a Barcelona. Per a l'autor hauria estat fàcil limitar-se a amanir amb dades històriques un argument mínim. En lloc d'això, ha fet un conscient acte de creació.

“MARCEL FITÉ RESPECTA LA NORMA STANDARD PER A LA VEU NARRATIVA; ARA BÉ, A LA MANERA DE CORTÁZAR I DE JESÚS MONCADA, CREA LLENGUA VIVA EN ELS DIÀLEGS DELS PERSONATGES”

CREACIÓ D'UN MÓN

Nabokov deia que primer havia hagut d'inventar-se Rússia i després s'havia vist obligat a inventar els Estats Units. Flaubert, havent investigat tots els detalls necessaris per a la seva novel·la *Madame Bovary*, va acabar dient “*Madame Bovary* sóc jo”. Marcel Fité també entén que en literatura cal crear un món, encara

que aquest món ja existeixi. Per això crea Coll de Nargó: “Els bancals amples i escalonats dels sembrats encara eren coberts d'un tel de rosada i de gebre; trossos enllà, al peu de l'última feixa del pla, una línia sinuosa d'arbres platejats contornejava els meandres del Segre i es perdia en arribar a l'engorjat com una serp cristal·lina esmun-

yint-se aigües avall” (pàg. 17). Per això crea també Barcelona, “aquella prodigiosa i alhora dissortada ciutat” (pàg. 23). Ciutat prodigiosa: “Jo, rere l'enganxifosa cortineta del finestró, mirava encuriósit els carrers i carrerons d'una ciutat que s'enfoscava a cada cantonada que tombàvem i notava com les atxes, per contrast, cada vegada anaven il·luminant les parets amb més intensitat, formant-hi una mena d'aura daurada” (pàg. 25). Ciutat dissortada: “Quan vam poder acostar-nos al lloc dels fets, uns quants ja havien lligat una corda al coll del general. Aleshores van començar a arrossegar el seu cadàver en direcció al carrer Ample” (pàg. 184).

CREACIÓ D'UNA LLENGUA

Respecte a la llengua, Marcel Fité respecta la norma standard per a la veu narrativa; ara bé, a la manera de Cortázar i de Jesús Moncada, crea llengua viva en els diàlegs dels personatges: “Descobreixo una llosa, la llevo, l'avoro... i sabeu què descolgo? Voleu que us ho digui ben bé? Donques va: un cos sense cap” (pàg. 19). Com diu el Miquel, el protagonista, parlant de la relació sexual que manté amb una noia, “I així, ben junts, fou com vam fruir una altra vegada del plaer de tots els colors de l'albada, i de totes les fruites d'aquell verger desitjós que ella havia creat amb la màgia de les seves paraules” (pàg. 151). L'autor crea una llengua perquè, en realitat, és la màgia de les paraules qui pot crear tots els móns.

CREACIÓ DE VEUS QUE CONTEN HISTÒRIES

Com diu el pròleg, aquesta novel·la és “una història de vora del foc”. És

LLEGIR I OIR “Del Pirineu estant”

a dir, una història contada per una veu. La tria del “contador” no és casual. Com que el lector ha de descobrir un món i una època desconeguts, el narrador ha de ser algú a qui tot se li faci estrany. I qui millor que el mateix protagonista: el Miquel, que amb quinze anys no només ho ignora tot de Barcelona, sinó que tampoc sap res sobre el caràcter humà. Qui veu els fets és aquest vailet, però qui els conta és ell mateix amb trenta-set anys: “Ara que mentre escric aquestes ratlles hi torno a pensar, m’adono que ni el meu cap ni el meu esperit d’aleshores encara no estaven preparats per a entendre que hi pogués haver tantes menes de gent disposada a fer mal als altres” (pàg. 49). Innocent com és, altres veus li hauran d’explicar (i, de pas, també al lector) el que passa: l’Antoni, el Cisco, El Pep...

CREACIÓ D'UN OGRE: EL COMTE D'ESPANYA

El comte d'Espanya, ridícul i despietat, va existir, però l'autor el crea de nou amb la paraula. Ogre ridícul quan fa que l'entrada a un teatre sigui gratuïta, però que sortir-ne costi 20 rals (pàg. 144). Ogre despie-

Ferotge caricatura del Comte d'Espanya publicada a la revista satírica barcelonina Sancho Governador el 1834.

Macabra exposició de liberals penjats a la forca de l'esplanada de la Ciutadella (gravat del 1865).

tat quan crida a un pobre soldat de Tremp “iPresente usted el brazo derecho al pilón!” per tal que l'hi tallin (pàg. 221).

Tota novel·la honesta és una gran mentida. *El carrer dels petons* és una novel·la honesta des del principi fins al final. El final? Sabem si el Miquel retroba la seva estimada? El narrador no ens ho diu? Així doncs, és possible que el llibre no sigui tan honest. O potser sí? Quan acabem la novel·la, rellegim el pròleg; perquè potser se'ns ha comptat el final i no ens n'hem adonat. Marcel·lí Fité és un mentider? I tant que sí! ■

“Del Pirineu estant”

Redacció

És el quart enregistrament discogràfic d'EL PONT D'ARCALÍS basat en els treballs d'investigació i recerca realitzats per Artur Blasco per les contrades pirinenques i publicats en l'obra “A peu pels camins del cançoner”, amb arranjaments musicals de Jordi Fàbregas, excepte el (7), “El Gall Negre”, de Quim Soler. En aquest disc hi trobem, polques, pasdobles, xotis, jotes, masurques, romanços, cobles... que han sorgit de les veus populars de l'Alta Ribagorça, els Pallars, l'Alt Urgell, la Noguera, el Ripollès i la Garrotxa.

El Pont d'Arcalís, des dels seus inicis l'any 1991, continua en la seva trajectòria de divulgar la música i la cançó de tradició oral del Pirineu. El seu treball es nodreix bàsicament de la recerca que ha portat a terme durant més de trenta anys un dels seus components, l'Artur Blasco, donada a conèixer en l'obra *A peu pels camins del cançoner* i en la fonoteca de música d'a-

“El Pont d'Arcalís ha participat en molts festivals com a grup representant de la música tradicional del Pirineu”

cordió diatònic i violí dels vells acordionistes i violinistes de les contrades de muntanya. Jordi Fàbregas, també component d'El Pont d'Arcalís, és l'autor dels arranjaments dels temes de repertori de concert-ball, així com dels que formen part de l'edició discogràfica.

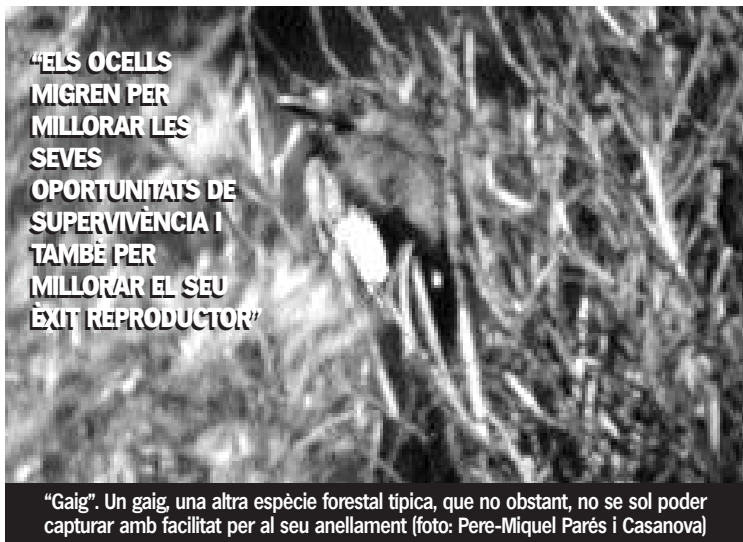
El Pont d'Arcalís, que prepara els seus treballs musicals a Arsèguel (Alt Urgell), ha participat en molts festivals com a grup representant de la música tradicional del Pirineu: Festival de Saint Alban (Lòzere-França), Festival Cante Maggio de Bergolo (Piemont-Itàlia), Folklore Festival de Sachseln (Suïssa), Festival Rundherum de Regen (Baviera-Alemanya), Folkermesse de Casale-Monferrato (Piemonte-Itàlia), Itinerari Folk de Trento (Trentino-Itàlia), Festival de Música Tradicional de Val d'Aosta (Itàlia), Folk Segovia (Espanya) i en diferents edicions del Festival PIR del Pirineu d'Osca, així com del cicle Tradicionàrius de Barcelona, i en nombrosos concerts per tota la geografia dels Països Catalans.

Us recomanem que visiteu la seua web: www.pont-darcalis.com ■

De l'Alt Urgell a Àfrica

o els grans viatges d'uns petits ocells

"ELS OCELLS MIGREN PER MILLORAR LES SEVES OPORTUNITATS DE SUPERVIVÈNCIA I TAMBÉ PER MILLORAR EL SEU ÈXIT REPRODUCTOR"

"Gaig". Un gaig, una altra espècie forestal típica, que no obstant, no se sol poder capturar amb facilitat per al seu anellament (foto: Pere-Miquel Parés i Casanova)

*S'aquieten els homes, s'esfulen les flors de la canyella,
es calma la nit, bulda es sent la muntanya en primavera.
La lluna que s'alça alarma als ocells de la serra:
de tant en tant reflen vora les torrenteres.*
(*"Wang Wei. Refilar d'ocells en un torrent", de Dolors Folch*)

Fa alguns anys vàrem començar a fer anellament d'ocells en diversos punts de la comarca. Un d'ells, a Alinyà, en una interessant i madura roureda, molt tranquil·la i diversa, prop de l'ermita de Sant Ponç¹, a poc més de 950 metres d'altitud. En aquest punt hi ha, de fet, una estació d'anellament que entra dins del projecte anomenat SYLVIA, de l'Institut Català d'Ornitologia².

Pere-Miquel Parés i Casanova
A/e: ppare@campus.uoc.es

Amb dades a la mà dels primers mesos, vàrem presentar en aquesta mateixa Revista (vegeu "Lo Banyut" núm. 11, de la primavera de 2002), un recull de les espècies anellades. Era un recull que, sense oferir grans novetats, deixava clar l'enorme interès que té l'anellament perquè permet l'estudi en mà dels ocells.

A Alinyà hem seguit fent anellament –i encara en seguirem fent!–. I amb més de 700 ocells capturats fins al moment, en 3 anys, i més de 270 hores d'anellament, ja us podem oferir una relació més extensa de les espècies... i alguna cosa més.

ESPÈCIES ANEL·LADES FINS AL MOMENT

Des del 2001, ja duem 35 espècies anellades, sobretot de passeriforms: 17 més que les que us oferíem el 2001. Les espècies noves que s'han capturat han estat: el lluer, el picot garser gros, el gaig, el rossin-

"Tord mort". Un programa de seguiment permet monitoritzar les poblacions d'ocells. Les tragèdies de mortalitat per fred, com la de l'hivern del 2001-2002, han quedat molt manifestes al llarg d'aquests anys d'estudi (foto: Pere-Miquel Parés i Casanova)

yol comú, el mastegatxex i el boscaler pintat gros - migradors transaharianos-, els 2 estornells (negre i vulgar) i la griva.

És important destacar la captura del pinsà borroner, la població del qual està minvant a causa de la desaparició dels oms per la grafiosi.

També destaquem el mosquiter de passa, que ha disminuït a Gran Bretanya i Finlàndia, i ha sofert una davallada encara més accentuada a França, país que es troba al sud de la seva àrea de distribució com a nidificant.

Una altra espècie interessant –no de passeriform– és l'abellerol, perquè tot i que pateix algunes desaparicions en el seu límit de l'àrea de distribució, sembla que està colonitzant noves àrees (fins i tot cap a Cerdanya).

CAP A ÀFRICA!

La migració dels ocells és un fenomen extraordinari. La migració significa el moviment de les poblacions d'ocells que ocorren en èpoques determinades cada any, entre les zones de cria i d'hiverna-

TAULA I. RÈCORDS DE LONGEVITAT FINS AL MOMENT

Us heu preguntat mal quant viuen, els ocells? Els rècords establerts fins ara a la nostra zona d'estudi, Alinyà, són:

Espècie	Dies
Raspinnell comú	358
Tallarol gros	372
Pardal de bardissa	386
Mallerenga carbonera	428
Picasoques blau	428
Pit-roig	539
Merla	683
Mosquiter pàl·lid	735
Tallarol de garriga	748
Mallerenga cuallarga	767
Sit negre	829
Mallerenga blava	841

da. No només migren els ocells, sinó que els peixos, les papallones i les balenes, entre d'altres, també ho fan. Els ocells migren per millo-

1: Recordeu: sant Ponç, germà de santa Pelaia i de santa Fe, la de la serp.

2: El projecte SYLVIA té com a objectiu establir una xarxa d'estacions d'anellament amb esforç constant per obtenir informació, a llarg termini, dels paràmetres demogràfics i tendències poblacionals de les poblacions d'ocells terrestres de Catalunya. A Alinyà, l'estació és finançada per la Fundació Territori i Paisatge i compta amb el suport del PN del Cadí-Moixeró.

rar les seves oportunitats de supervivència i també per millorar el seu èxit reproductor; es mouen cap a llocs on poden criar més polls que si es quedessin com a residents. Les espècies que migren ho fan perquè el clima ofereix millors ambients per alimentar-se, i en les zones de cria millors condicions per criar els polls.

Alguns ocells migradors de gran distància que es capturen i s'anellen a Alinyà són: el rossinyol comú, el mosquiter de passa i el pàl·lid, el mastegatxes, el boscaler pintat gros, el tallarol gros i el de garriga, etc. És increïble pensar que viatgen des de les seves àrees d'hivernada, a diferents punts d'Àfrica, fins a les seves zones de cria, només per retornar-hi pocs mesos més tard.

Hi ha, en aquest sentit, tres casos que volem comentar –ligats amb una longevitat llarga, tal i com veurem tot seguit–.

El mosquiter pàl·lid hiverna en una estreta franja al S. del Sàhara, del Senegal, i localment Burkina Faso, i Mali i Nigèria. Anellat un exemplar a Alinyà el 6/5/01, se'n féu la recuperació un any després, l'11/5/02; 735 dies, 2 viatges a l'Àfrica subsahariana... Us n'adoneu, del que això implica? A més, aquest ocell fou el primer que s'anellà a l'estació d'Alinyà, el 6 de maig de 2001. Benvingut, pioner!

L'altra, és d'un tallarol gros, anellat el 16/6/01 i recuperat el 23/6/02, poc més d'un any després. També és un migrador africà, que hiverna en una extensa zona africana que va des de l'Àfrica Tropical Occidental fins a Kenya, per l'E, i Sudàfrica, pel S. És especialment nombros a Sierra Leone, Gàmbia i Nigèria.

L'anellament massiu del tallarol gros a Europa ha produït recuperacions en llocs tan llunyans com el Zaire, Camerun, Zàmbia i Rhodèsia. L'anellament també ens permet comprovar la fidelitat que el tallarol gros guarda al seu lloc de naixement, on torna any rere any per nidificar.

I pel que fa al tallarol de garriga: es va anellar un exemplar el 7 de juliol del 2001, i es va tornar a recuperar el 13 d'agost del 2003. Aquest

TAULA II. RELACIÓ D'ESPÈCIES D'OCELLS OBSERVADES A ALINYÀ EN TRES ANYS CONSECUTUS (X): ESPÈCIE OBSERVADA; (-): ESPÈCIE NO OBSERVADA.

Nom científic	Nom català	2001	2002	2003
<i>Aegithalos caudatus</i>	Mallerenga cuallarga	X	X	X
<i>Carduelis spinus</i>	Lluer	-	X	X
<i>Certhia brachydactyla</i>	Raspinell comú	X	X	X
<i>Dendrocopos major</i>	Picot garser gros	-	X	-
<i>Emberiza cia</i>	Sit negre	X	X	X
<i>Erithacus rubecula</i>	Pit rog	X	X	X
<i>Ficedula hypoleuca</i>	Mastegatxes	-	X	X
<i>Fringilla coelebs</i>	Pinsà comú	X	X	X
<i>Garrulus glandarius</i>	Gaig	-	X	X
<i>Hippolais polygotta</i>	Bosqueta vulgar	X	X	X
<i>Locustella naevia</i>	Boscaler pintat gros	-	X	-
<i>Luscinia megaryncha</i>	Rossinyol comú	-	X	X
<i>Merops apiaster</i>	Abellerol	-	-	X
<i>Parus ater</i>	Mallerega petita	X	-	-
<i>Parus caeruleus</i>	Mallerenga blava	X	X	X
<i>Parus cristatus</i>	Mallerenga emplomallada	X	X	X
<i>Parus major</i>	Mallerenga carbonera	X	X	X
<i>Phylloscopus bonelli</i>	Mosquiter pàl·lid	X	X	X
<i>Phylloscopus collybita</i>	Mosquiter comú	X	X	-
<i>Phylloscopus trochilus</i>	Mosquiter de passa	-	X	-
<i>Prunella modularis</i>	Pardal de bardissa	X	-	X
<i>Pyrrhula pyrrhula</i>	Pinsà borroner	-	-	X
<i>Regulus ignicapillus</i>	Bruel	X	X	X
<i>Regulus regulus</i>	Reietó	X	-	-
<i>Serinus serinus</i>	Gafarró	X	X	X
<i>Sitta europaea</i>	Picasoques blau	X	X	X
<i>Stumus unicolor</i>	Estornell negre	-	-	X
<i>Stumus vulgaris</i>	Estornell vulgar	-	X	X
<i>Sylvia atricapilla</i>	Tallarol de casquet	X	X	X
<i>Sylvia borin</i>	Tallarol gros	X	X	X
<i>Sylvia cantillans</i>	Tallarol de garriga	X	X	X
<i>Turdus iliacus</i>	Tord ala-roig	X	X	X
<i>Turdus merula</i>	Merla	X	X	X
<i>Turdus philomelos</i>	Tord comú	X	X	X
<i>Turdus viscivorus</i>	Griva	-	X	X

"Merla mascler". Una merla mascler. Aquesta espècie és especialment abundant a la zona (foto: Pere-Miquel Parés i Casanova)

ocell hiverna a la regió del Sahel al S del Sàhara. La raça europea *cantillans* s'ha capturat a Níger, Senegal, Gàmbia, etc. El pas primaveral a través del Sàhara és molt acusat en els oasis durant febrer, març i abril. Molts ja arriben al Marroc al febrer. Com que el pas primaveral pel Sàhara occidental és molt notable, hom suposa que probablement gran part de la població ibèrica migra per una ruta molt occidental, sobrevolant grans espais de mar oberta.

Un altre aspecte interessant del nostre anellament ha estat que, com que també hem fet recuperacions d'ocells que havíem anellat, hem pogut començar a establir longevitats mínimes. Vegem-ho.

L'ANELLADOR

L'anellament d'ocells implica la col·locació d'anelles metàl·liques numerades a les potes dels ocells salvatges per intentar determinar els seus moviments i obtenir informació, com la seva taxa de supervivència o grau d'afinitat per una localitat determinada. Les anelles tenen gravada una adreça postal de manera que qualsevol persona que es trobi un ocell anellat pot reportar-ho. Pels petits ocells, fora del cercle de l'anellament, es reporta menys del 1% del total de les anelles col·locades. Anualment, uns 200 anelladors catalans marquen uns 50.000 ocells de diferents espècies, dels quals uns 750 són recuperats com a mínim una altra vegada amb posterioritat.

Un fet crucial és que la tècnica d'anellament sigui el més inofensiva possible per als ocells, de manera que hi ha estàndards força estrictes per a la manipulació dels ocells.

La preparació per ser anellador només pot ser completada treballant al camp (no n'hi ha prou amb llegir-se els llibres) i, per tant, posar-se en contacte amb els anelladors en actiu és essencial.

Però lluny de desanimar, encoratgem des d'aquí qualsevol aïmant de la natura a interessar-se per aquesta activitat. Els anelladors en actiu de la comarca som ben pocs, i la feina, molta. ■

Milliores a la Seguretat Social pels treballadors autònoms

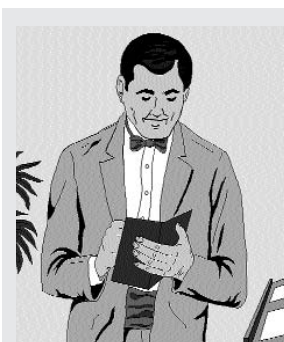
El passat dia 1 de novembre de 2.003 va entrar en vigor el Real Decret 1.273/2003 de 10 d'octubre, pel qual s'amplia la prestació d'Incapacitat Temporal (I.T.) per malaltia comuna dels treballadors autònoms, així com es regula la cobertura de contingències professionals (accidents de treball i malaltia professional) d'aquests.

Antoni Graell i Oriol Besora
(DAE Gabinet Laboral)

La primera gran novetat és que els treballadors autònoms que tinguin coberta voluntàriament la prestació d'I.T., tindran dret al subsidi a partir del quart dia des de la data de baixa, i no a partir del quinze dia com fins ara. La prestació econòmica consistirà, del quart al vintè dia, en el 60% de la Base Reguladora per la qual ve cotitzant cada autònom, i a partir del vintè dia i fins a la data d'alta, en el 70%. Degut a aquesta millora, la quota mensual que paguen els autònoms s'incrementa, de manera que si fins ara el tipus de cotització era el 28,3% sobre la base de cotització, a partir d'ara és del 29,80%.

La segona gran novetat és la possibilitat que tenen els autònoms d'optar per la cobertura d'accident de treball i malaltia professional. A partir de l'1 de gener de 2.004, els qui hagin optat per la protecció d'I.T. tindran dret a optar per la cobertura de les contingències professionals.

Aquesta millora de la protecció suposa l'obligació de cotitzar per les contingències professionals, atenent a l'activitat que desenvolupa cada treballador autònom. La

AMPLIACIÓ DE PRESTACIONS DE LA S.S. A AUTÒNOMS:

- MALALTIA COMUNA:

- ▶ Dret al subsidi des del 4rt. dia en lloc del 15è.
- ▶ La quota mensual passa del 28,3% al 29,8%

- ACCIDENT DE TREBALL I MALALTIA PROFESSIONAL

- ▶ L'autònom pot optar ara a tenir aquestes cobertures
- ▶ Conceptes més restringits que al règim general
- ▶ Quotes en funció de l'activitat (de l'120% al 8,95%)

▶ Accions protectores per accident i malaltia professional:

- Assistència sanitària
- Subsidi per incapacitat temporal
- Des del dia següent a la baixa
- Percepció del 75% de la base reguladora

▶ Prestacions per incapacitat permanent:

- Incapacitat permanent parcial
- Incapacitat permanent total
- Incapacitat permanent absoluta
- Gran invalidesa
- Prestació per mort i supervivència
- Indemnitzacions per lesions permanents no invalidants

Llei preveu una relació de 93 activitats, establint set epígrafs que van des d'un tipus mínim del 1,20% al màxim del 8,95% sobre la base de cotització.

En el cas dels treballadors autò-

noms, el **concepte d'accident de treball** és molt més estricte que el dels treballadors per compte d'altri, ja que s'entén que és "aquell *ocorregut a conseqüència directa i immediata del treball que realitza per*

compte pròpia, i que determina la seva inclusió en el camp d'aplicació del Règim Especial de Treballadors Autònoms". Per tant, no serà considerat accident de treball el que pateixi el treballador en anar o tornar del lloc de treball, els que siguin deguts a força major estranya al treball i els deguts al dol o imprudència temerària del treballador autònom. Igualment, s'entén per **malaltia professional** "la contreta com a conseqüència del treball executat per compte propi".

L'acció protectora per accident de treball i malaltia professional comprèn **l'assistència sanitària, el subsidi per incapacitat temporal** des del dia següent a la baixa a raó del 75% de la base reguladora, **les prestacions per incapacitat permanent** entre les que s'inclou la **parcial**, sempre i quan afecti a un grau de disminució inferior al 50% en el rendiment normal per la professió de l'autònom, i la **incapacitat permanent total** (en la qual es podrà optar per percebre una indemnització de 40 mensualitats de la base reguladora), **l'absoluta** i la **gran invalidesa, la prestació per mort i supervivència i les indemnitzacions taxades per lesions permanents**, derivades d'accident de treball o malaltia professional, que no siguin invalidants. ■

Padilla, 327-329.
Entl. C-67
08025 Barcelona
Tel. 93 450 45 34
Fax 93 450 27 72

DAE GABINET LABORAL, SL

GRAELL - ESPAR - SERRA
Associats

Laboral - Fiscal
Comptable - Assegurances

Plaça de les Homilies, 8
Tel. i fax 973 38 32 83. 25794 Organyà

Consells de salut per a la gent gran (2)

Carme Clotet i Sopeña

RECOMANACIONS PER EVITAR LES CREMADES

- No aneu a dormir amb les estufes enceses, sobretot si són de gas i amb flama viva.
- Ventileu sovint les habitacions on hi ha estufes.
- A la cuina, els mànecs de les paelles, les olles, etc. ..., no han de sobresortir mai del taulell de cuina.
- Quan cuineu, poseu-vos sempre unes manyoples.
- No endolieu massa aparells en el mateix endoll.
- Utilitzeu preferentment els fogons interiors de la cuina.
- No acumuleu materials de combustió fàcil a la vora d'un focus de calor.
- Si fumeu, no ho feu mai al llit.

GENT GRAN I EXERCICI FÍSIC

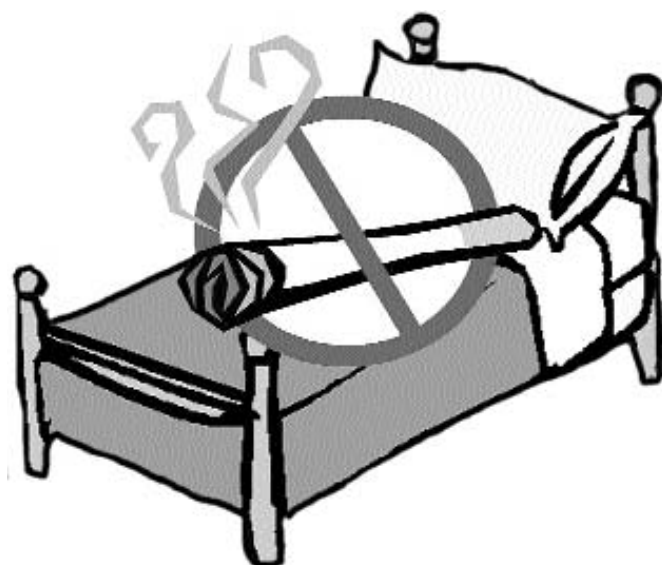
La pràctica regular d'activitat física té molts efectes positius, com per exemple:

- Redueix els símptomes d'ansietat i depressió, millorant així l'estat d'ànim.
- Millora la funció cardiovascular, amb el que s'evita un cansament excessiu.
- Ajuda a controlar la tensió alta.
- Ajuda a controlar la diabetis de l'adult.
- Prevé l'osteoporosi.
- Redueix el risc de patir caigudes.
- Ajuda a relaxar-se i a agafar el son.

L'exercici més adequat és el que s'ajusta a les vostres necessitats i habilitats. Per millorar la funció cardiovascular cal fer 30 minuts diaris d'activitat física moderada, com caminar, nedar, fer gimnàstica...

Als exercicis anteriors caldria afegir:

- Estiraments, que milloren la fle-

“NO ANEU A DORMIR AMB LES ESTUFES ENCESES, SOBRETOT SI SÓN DE GAS I AMB FLAMA VIVA”

“PER MILLORAR LA FUNCIO CARDIOVASCULAR CAL FER 30 MINUTS DIARIS D'ACTIVITAT FÍSICA MODERADA”

consultar el metge, especialment si hi ha algun problema de salut. La gent molt gran o en molt mala forma física tenen més risc de caigudes, per això s'han de fer molt lentament i amb molta cura, donant prioritat als exercicis de manteniment del to muscular o de rehabilitació. ■

xibilitat, faciliten els moviments i redueixen el risc de lesions musculars.

- Exercicis per millorar el to mus-

cular.

Aquests exercicis es poden fer sol, amb company o companya, o en grup. Abans de començar, però, cal

Director al Museu d'Història Natural de Los Angeles

Conferència de Luis Chiappe

“Ous i cries de dinosaure de la Patagònia: una aproximació al jaciment de Coll de Nargó”

El divendres dia 2 de gener, a les 8 del vespre, a la Sala d'Actes del Consell Comarcal, el Dr. Luis Chiappe, director del Departament de Paleontologia de Vertebrats del Museu d'Història Natural de Los Angeles i professor de la Universitat de Califòrnia, va pronunciar una

conferència sobre la troballa de milers d'ous i cries de dinosaure a la Patagònia. Aquest paleontòleg, especialitzat en evolució de dinosaures i la seva relació amb les aus, va ser convidat per ADAU -Amics dels Dinosaures de l'Alt Urgell- per donar a conèixer el resultat de les

seves excavacions a la Patagònia i per avaluar la magnitud del jaciment de Coll de Nargó. L'assistència de científics, autoritats locals i comarcals i públic en general va desbordar totes les previsions fins el punt d'haver d'habilitar un espai annex.

Redacció

Durant el torn de preguntes, el Dr. Chiappe va intercanviar opinions amb els experts presents a la sala i es van comparar les característiques d'aquest jaciment amb el de Coll de Nargó. Entre les principals troballes del jaciment de la vall del riu de Sallent, a part de la gran varietat de petjades, destaca una gran quantitat de niuades i d'ossos. Aquestes restes estan distribuïdes en tretze capes geològiques del terreny, en tretze nivells estratigràfics que corresponen a tretze períodes diferents de la vida de la terra i que abracen un període de 2.000.000 d'anys, a finals del Cretaci, just en els últims temps en què els dinosaures habitaren la terra. Tal com va apuntar el Dr. Chiappe, la importància d'aquest jaciment radica en el fet que el seu estudi pot aportar dades sobre les possibles causes de la gran extinció que es va produir al final d'aquest període.

En el número anterior de Lo Banyut ens vam fer ressò de la creació del Centre Paleoambiental Dinosaures. En aquell article hi apuntàvem que l'Ajuntament de Coll de Nargó, el Consell Comarcal de l'Alt Urgell i l'Associació ADAU havien iniciat els tràmits per crear la Fundació *Terra de Dinosaures*. Doncs

Josep Peralba, president de l'ADAU, va mostrar al Dr. Luis Chiappe les troballes del jaciment de la vall del riu de Sallent.

bé; aquest nom és incorrecte. El nom oficial d'aquest projecte no és aquest, sinó *Fundació Paleontologia i Entorn*, i els seus objectius són l'estudi, la conservació, la protecció i la divulgació del patrimoni paleontològic relacionat amb el jaciment de Coll de Nargó, així com potenciar el desenvolupament sostenible de la comarca. Aquesta Fundació tindrà la seu a la zona de les escoles de Coll de Nargó i s'allotjarà en un edifici de nova planta de 1500 m2, que tindrà categoria de Museu i serà inscrit al Registre

de Museus del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

El projecte més ambiciós d'aquesta Fundació és la creació d'un centre de Paleontologia permanent, batejat amb el nom de *Dinosfera*, centrat en l'estudi dels dinosaures. El primer graó d'aquest projecte és la Sala d'exposicions *Límit K-7* que s'ubicarà a la planta baixa i el subsòl de la rectoria de Coll de Nargó. Aquesta sala s'inaugurarà al juny i en el seu interior s'hi instal·larà una exposició permanent

amb la pretensió de recrear l'ambient de finals del Cretaci, intentar explicar les causes de la gran extinció que s'esdevingué al final d'aquest període i mostrar les tècniques de recerca i estudi que fan possible aquests coneixements. Per a més endavant, també està previst habilitar un jaciment per ser visitat i establir convenis amb diferents universitats que estiguin interessades en l'estudi d'aquest jaciment. Per a més informació, podeu consultar la web d'ADAU: adau@org.com ■

Campanya de recollida d'aliments a l'Alt Urgell, La Cerdanya i Andorra

10a Caravana d'ajut alimentari per als refugiats sahrauís

Durant els passats mesos de novembre i desembre de 2003, es dugué a terme la recollida d'aliments per als campaments de refugiats del Sàhara. La 10a Caravana Catalana d'ajut alimentari assolí l'objectiu d'aconseguir més de 300 tones d'aliments: sucre, cigrons, oli i mongetes, per cobrir les necessitats dels 200.000 refugiats de Tindouf.

Nota de Premsa CCAU / Redacció

L'enviament anual d'aliments als campaments ajuda a paliar, en part, les mancances alimentàries de la dieta diària dels sahrauís. Les 210 quilocalories per persona i dia, habituals durant gran part de l'any, es transformen en 2.000 amb l'arribada de les caravanes de tot Europa. A les nostres contrades, la recollida d'aliments per als refugiats del Sàhara, organitzada per l'Associació Catalana d'Amics del Poble Sahrauí de l'Alt Urgell, va ser molt satisfactòria, segons ens informen des d'aquesta entitat. En efecte, es van recollir més d'una tona i mitja d'aliments (1550 kg de mongetes, cigrons, oli i sucre), per les diverses poblacions de l'Alt Urgell, comarca a la que enguany s'hi han sumat la Cerdanya i Andorra. Aquest carregament va ser enviat el passat mes de gener conjuntament amb els de la resta de Catalunya, en la 10ª Caravana d'aliments als camps de refugiats de Tindouf. L'associació agraeix sincerament els Comerços, Escoles, Institucions i particulars que hi han col·laborat de manera tant desinteressada.

ACOLLIDA D'INFANTS SAHRAUÍS

L'any 2003, quinze famílies alturgellenques participaren en l'acolliment

CARTA D'UNA NENA SAHRAUÍ

Hola!
Em dic **Khadija Mohamed Mohamed Salem**. Em penso que tinc 8 anys i visc a la part més inhòspita del desert d'Algèria, en un campament de refugiats sahrauís, "Smara", on jo vaig néixer, tot i que els meus pares fa vint-i-vuit anys vivien al Sàhara Occidental; un país amb mar i molt bonic.

Aquest any els pares em varen dir que si feia bondat aniria a passar les vacances a Espanya, ja que al desert, la calor en aquesta època de l'any i la falta d'aigua es fan difícils de suportar.

Resulta que en un poble molt petit de l'Alt Urgell –Coll de Nargó–, la Montse, el Joan, la Gisela, l'Arnau i la Montserrat m'estaven esperant amb els braços oberts. He estat molt feliç aquests dies.

Cada dia vaig a la piscina i he après a nedar!!! Vaig amb bicicleta i jugo amb els nens de Nargó a la plaça. També la Seu d'Urgell m'ha agradat molt. Ah!, i la platja de Tossa de Mar.

Estic molt contenta d'haver vingut, i quan seré gran sempre recordaré aquest petit tros de Catalunya.

Un petó.

Khadija

"ES VAN RECOLLIR MÉS D'UNA TONA I MITJA D'ALIMENTS PER LES DIVERSES POBLACIONS DE L'ALT URGELL, LA CERDANYA I ANDORRA"

"L'ANY 2003 ES FORMÀ LA SECCIÓ TERRITORIAL DE L'ALT URGELL DE L'ASSOCIACIÓ CATALANA D'AMICS DEL POBLE SAHRAUÍ (ACAPS)"

ment de nens i nenes sahrauís en les estades de colònies d'estiu, i s'organitzaren per formar una Secció Territorial de l'Associació Catalana d'Amics del Poble Sahrauí (ACAPS), inexistent fins aquell moment en el territori pirinenc. Aquesta té com a finalitat promoure l'organització de les colònies d'estiu, recollida de materials i aliments i la divulgació de la causa sahrauí, dins de l'àmbit territorial de l'Alt Urgell i, mentre no s'hi formi cap altra secció local, també en els territoris de la Cerdanya i Andorra.

Si hi ha algun lector interessat en les activitats de l'Associació, o en acollir un nen o nena sahrauí aquest estiu us podeu posar en contacte amb aquesta associació mitjançant la seua adreça electrònica: acapsalturgell@hotmail.com, o bé el telèfon: 600636729. ■

La Khadija viu en un campament de refugiats sahrauís al desert d'Algèria.

Poesia de l'Alt Urgell a Barcelona

► Redacció

El Centre comarcal Lleidatà ha dedicat els seus Cafès del Dissabte del mes d'abril a la poesia alturgellenca. El dia 3 recità els seus poemes Anton Sala-Cornadó, el 17, Josep Espunyes i el dia 24 hi hagué una taula poètica formada per Anton Sala, Josep Espunyes, Jordi Pasques i Teresa Colom. Els actes, de gran qualitat, van ser presentats pel coordinador del mes, Marcel Fité. A la foto hiveiem els participants a la taula poètica del dia 24 d'abril. ■

Les Homilies d'Organyà al Palau de la Música

► Redacció

El diumenge 22 de febrer es celebrà el Concert núm. 1 del cicle *Els Diumenges al Palau*, dedicat a les *Homilies d'Organyà*. Patrocinat per la Fundació Jaume I, el concert fou dirigit per Josep Vila i Casañas i anà a càrrec de l'Orfeó Català i Percussions de Barcelona, amb Pau Bordas, com a baríton i Mercè Sanchís a l'orgue. L'obra, que parteix dels sis sermons trobats aviat farà cent anys a l'Església de Santa Maria d'Organyà, és una proposta musical actualitzada i moderna d'aquells textos. L'autor de la composició, tot respectant l'esperit i els referents medievals de l'original, en fa una recreació accessible i molt atractiva per als espectadors contemporanis.

Desconeixem si aquest concert es tornarà a emetre, però en cas afirmatiu, no dubtem a recomanar-lo efusivament i, ja no cal dir-ho, que si de nosaltres depengués ens semblaria magnífic que la seva música pogués ressonar, amb motiu del 8è centenari de les Homilies, enmig de les arcades d'alguna de les magnífiques esglésies de les nostres contrades. ■

Butlletí d'ERC d'Organyà

► Redacció

Aquest Sant Jordi va sortir al carrer el primer número de *La crida!*, butlletí d'Esquerra Republicana d'Organyà. Aquesta publicació ha nascut amb la intenció de crear debat a nivell polític i de donar a conèixer la feina que fa Marc Benavent a l'ajuntament d'Organyà. L'espectacular augment de l'afiliació a aquest partit entre els veïns d'aquesta vila també ha motivat la creació d'una pàgina Web, que es pot visitar a l'adreça www.esquerra.org/organya. ■

Es constitueix la Fundació Vescomtat de Castellbò

Consell Comarcal AU (Nota de Premsa)

L'Ajuntament de Montferrer i Castellbò, l'Entitat Municipal Descentralitzada de la Vila i Vall de Castellbò, l'Associació Cultural Vila i Vall de Castellbò, el Bisbat d'Urgell i el Consell Comarcal de l'Alt Urgell han arribat a un acord per crear la Fundació Vescomtat de Castellbò, una entitat que treballarà per la restauració del patrimoni, la promoció d'estudis històrics i la potenciació del desenvolupament econòmic en base als recursos culturals de la vall.

La Fundació Vescomtat de Castellbò neix de la voluntat d'aplegar esforços per tal

Santa Maria de Castellbò

d'emprendre tot un seguit d'iniciatives que difícilment cadascuna de les entitats que la componen podria tirar endavant en solitari. La prioritat immediata de la fundació és endegar l'última fase de la restauració de la col·legiata

de Santa Maria de Castellbò, notable edifici amb elements romànics i gòtics. En les fases anteriors es van reforçar els murs i es va fer la coberta nova, mentre que ara s'actuarà a l'interior i es consolidaran els absis. ■

Dins del Pla Comarcal de Dinàmica Educativa

Els escolars de l'Alt Urgell coneixen la música i la dansa tradicional del Pirineu

Consell Comarcal AU (Nota de Premsa)

Des del passat dia 15 d'abril i fins a l'11 de juny, l'acordionista Pep Lizandra dóna a conèixer la música i la dansa tradicional del Pirineu als alumnes de cicle inicial de primària de l'Alt Urgell. L'objectiu d'aquesta iniciativa és atansar als infants la cultura popular de les comarques de muntanya amb uns plantejaments pedagògics lúdics i participatius. Aquest cicle de tallers és una de les aportacions del Consell Comarcal de l'Alt Urgell al Pla de Dinàmica Educativa, en el qual també hi participen el Centre de Recursos Pedagògics i l'Ajuntament de la Seu.

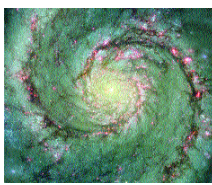
Pep Lizandra és un dels

Pep Lizandra amb alumnes del col·legi Albert Vives de la Seu d'Urgell

intèrprets de música tradicional més popular del Pirineu. Resident a Mussa (Cerdanya), té la seva pròpia escola d'acordió diatònic i, al llarg de l'any, realitza diversos tallers de danses tradicionals de les comarques de muntanya.

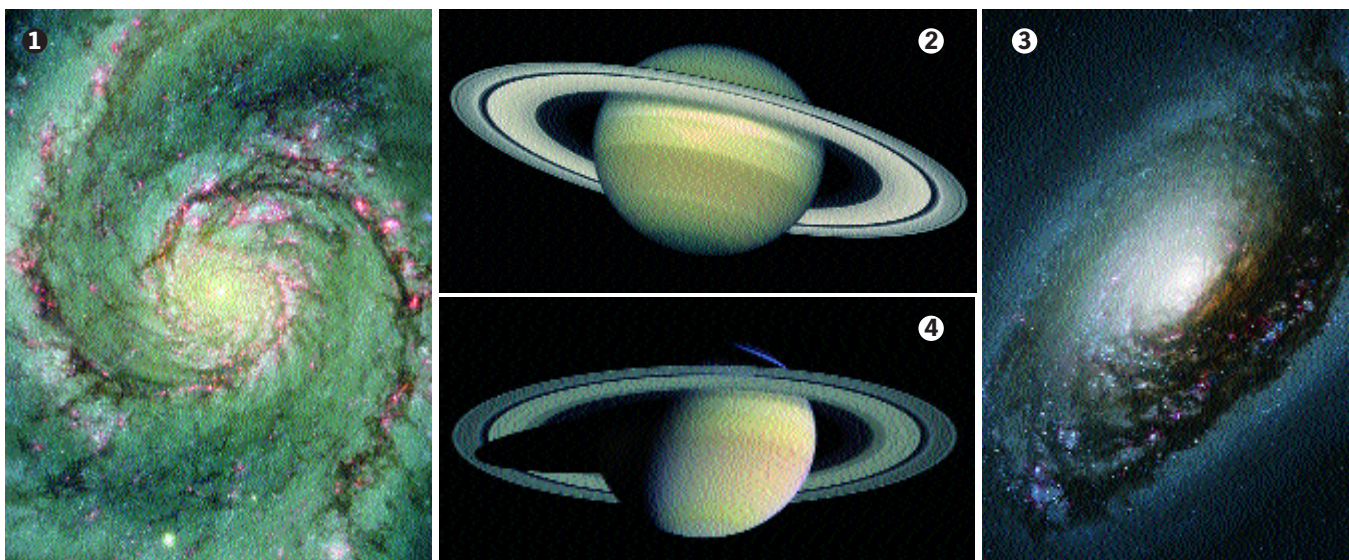
Amb Elies Porter forma el duet La Sunsoni i ha estat l'impulsor del grup Eskamot Tamarro, integrat per joves músics de l'Alt Urgell i la Cerdanya. Lizandra compagina la música amb el seu ofici d'artesà formatger. ■

Des de l'observatori de cal Cantal, a Coll de Nargó

El cel de la primavera

Benvolguts lectors, en aquests mesos de l'any en què el dia s'allarga i el fred s'allunya, podreu gaudir a primeres hores del vespre de l'espectacle insòlit que ens ofereix el firmament: Mercuri, Venus, Mart, Júpiter i Saturn son visibles a simple vista. A continuació us descrivim el què podem trobar a les principals constel·lacions.

1.- La M-51, anomenada galàxia del remolí, es troba a 35 milions d'anys-llum, dins la constel·lació Canes Venatici. 2.- Foto telescòpica de Saturn, planeta que, juntament amb Mercuri, Venus, Mart i Júpiter, és visible a simple vista els mesos de primavera. 3.- La galàxia M-64, anomenada la de l'ull negre, és una de les més brillants del firmament i pertany a la constel·lació Coma Berenice. 4.- És una alternativa a la 33Cel02 (igual peu de foto), tria la millor.

Fotos: NASA and the Hubble Heritage Team

Manel Garrabou

LA VERGE

Representa Persèfone, deessa de la primavera, portadora d'una espiga. **Estels:** α *Spica*, a 260 anys-llum, estel gegant blanc-blau. γ *Porrima*, a 32 anys-llum, són un parell d'estels blancs idèntics, molt difícils de separar (a 4,5 segons). Òrbita: 171 anys.

Galàxies: "Cúmulo de galàxies de la Verge", és el cúmulo més proper a nosaltres situat a 40 milions d'anys-llum. S'observen 3.000 galàxies, en el centre hi ha la galàxia gegant **M-87** que expulsa des del nucli jets de gas molt potents (radiofont molt potent d'ones de ràdio i R-X). Altres galàxies importants del cúmulo: **M-49, M-60, M-84 i M-86**.

A la constel·lació de la Verge també s'hi troba la galàxia **M-104**, altrament anomenada la galàxia del ba-

rret. No pertany al "Cúmulo de galàxies de la Verge" i la tenim a 30 milions d'anys-llum.

LEO

És el lleó de Nemea. Aquesta bèstia no es podia ferir amb cap arma i molt menys matar. El lleó va atacar i capturar als habitants de Nemea, que foren alliberats per Hèrcules, l'heroi invencible dotat de força sobrehumana. Hèrcules, embogit per Juno, va matar la seva dona i fills. Com a càstig, se li va exigir complir 12 treballs impossibles. El primer va ser alliberar els habitants de Nemea i matar el lleó. Hèrcules va escanyar l'animal i va fer una manta amb la seva pell.

Estels: α *Regulus*, a 85 anys-llum, és un gegant blanc-blau 5 vegades més gran que el Sol. Sistema doble (separats 176 segons), el company és un nan vermell i fred. β *Denebola* és un gegant blanc situat a 43

anys-llum. γ *Algelba*, a 90 anys-llum, és un sistema doble (separats 4.4 segons). A 6'9 anys-llum trobem dos estels grocs daurats (gegants taronja).

Galàxies: les més brillants són la **M-65** i la **M-66**, situades a 25 milions d'anys-llum.

CRANC O CANCER

Cúmulo: Hi destaca el cúmulo obert **M-44**, anomenat El Pessebre, es troba a 525 anys-llum i és un dels més grans i lluminosos.

CANES VENATICI, "LLEBRERS" O GOSSOS DE CAÇA

Estels: α *Cor Carolis* (cor de Carles II d'Anglaterra) a 130 anys-llum. Sistema doble groga-blava amb una separació de 19'6 segons.

Cúmulo: **M-3** cúmulo globular amb 45.000 estels situat a 30.000 anys-

llum (Sagitari).

Galàxies: **M-51** anomenada galàxia del remolí, a 35 milions d'anys-llum. La **M-94** és més propera: a 20 milions d'anys-llum.

EL BOVER O BOOTES

Pastor guardià de les osses.

Estels: α *Arcturus*, a 36 d'anys-llum, és un gegant taronja 27 vegades més gran que el Sol i amb una massa similar.

COMA BERENICE O CABELLERA DE BERENICE

Galàxies: Al seu "Cúmulo de galàxies" hi destaquem la **M-64**, anomenada la de l'ull negre, que és una de les més brillants del firmament.

Cúmulo: Cúmulo globular **M-53**, situat a 65.000 d'anys-llum. És molt bonic. ■

Entrevista a Sandra Vilana

La nuesa dels colors

La Sandra Vilana és una artista autodidacta d'Organyà. Actualment treballa a Lleida, en un taller de serigrafia industrial. A les tardes assisteix per lliure a l'escola de Belles Arts, on rep cursos monogràfics de diverses especialitats dins el camp de l'art. Tot i la seva joventut, la Sandra té les idees molt clares. La seva obra ens revela una gran maduresa artística i personal.

Joan Graell i Piqué

–Ara fa vuit anys que resideixes a Lleida. Explica'ns com van ser els teus inicis en el camp de l'art.

Al principi, a les tardes, vaig començar a fer cursos sobre monogràfics de ceràmica, serigrafia i gravat. Els primers cursos vaig dedicar la major part del temps a treballar el fang. Vaig aprendre a jugar amb els colors, vaig intentar descobrir-los tots. Però de seguida em vaig adonar que els que més m'agradaven eren els òxids. Reconec que, amb la ceràmica, jo sóc molt bàsica. El fet de treballar el fang de tocar-lo, dona una sensibilitat molt gustosa, molt bona. De mica en mica, vaig buscar la manera d'extreure tots els meus sentiments i transmetre'ls a través de la ceràmica. Jo sóc una persona molt introvertida. Amb la ceràmica he fet obres molt punyents, molt dures i alhora molt cruels, però que m'han ajudat a fer madurar el meu caràcter.

–Pel que dius, en la teva obra, l'experiència de la vida, els sentiments, les emocions, hi tenen un pes prominent...

És veritat, gairebé tots els meus treballs responen a una necessitat interior. És expressió pura i dura. Hi ha moments en què necessito exterioritzar el que em bull a dins, expressar els meus sentiments, explicar les meves històries. Si la meva obra no transmetés res, seria com tenir un test d'últim disseny a la finestra, però sense flors.

–Els motius més recurrents de la teva creació, pel que he pogut veure, són la lluna, la natura en general i, sobretot, un arbre en

“EL QUE M'ATRAU ÉS BARREJAR ELS COLORS, SERVIR-ME DE LA SEVA FORÇA PER ACONSEGUIR APROFUNDIR EN L'ESSÈNCIA DE LES COSES”

Les dues cares de la Sandra de cal Parramón.

concret: el ginjoler.

Sí, jo sóc molt llunàtica. Sóc una persona molt sensible, m'afecten molt els canvis de la lluna, i els de la natura en general. El meu cos marca el temps. Sento tots els canvis de les estacions, l'entrada de la primavera, la proximitat de l'hivern. Al matí conec si aquell dia farà vent, si plourà; això, principalment, ho noto a les mans. A la nit, m'encanta quedar-me molta estona mirant les estrelles. I tot això, com és natural, es reflecteix en els meus treballs.

El ginjoler és el meu arbre. És un arbre molt especial. A la seva època és molt verd i dona molta alegria, fa gínjols: és un arbre molt maco, molt ufà. Però a l'hivern és molt sec, molt pelat, i de cap a cap està ple de punxes, unes punxes enormes. Jo m'identifico amb aquest arbre perquè el meu caràcter també té aquest contrast. Un dia estic molt

contenta i alegre i l'endemà puc tenir la moral i l'humor per terra; i que ningú no se m'acosti, perquè punxo.

–Actualment què és el que més fas?

Ara estic traient moltes coses que portava a dins. Així com amb la ceràmica, tal com he dit abans, gairebé només treballa amb els òxids, amb la serigrafia m'agrada molt jugar amb els colors, sobretot amb els colors vius. Més que el dibuix perfecte d'un paisatge o d'un bodegò, el que m'atrau és barrejar els colors, servir-me de la seva força per aconseguir aprofundir en l'essència de les coses.

–En els teus treballs, pel que he vist, busques la senzillesa de l'expressió, la nuesa visual...

Sí, és veritat. Tots són de tendència minimalista. Simplifico al màxim les formes i em serveixo sempre de colors elementals. In-

tento definir les figures, les idees, amb traços simples, amb poques ratlles. I si amb dos colors n'hi ha prou per donar força a una imatge, no cal ficar-n'hi cinc. Com més depurada és l'expressió, més bellesa i força té el resultat final.

–Així, doncs, ets una persona exigent amb la teva creació...

I tant! Quan acabo una obra, la penjo en una paret i durant uns dies me la vaig mirant... Si al cap d'un temps no m'agrada com ha quedat, si em fa mal d'ulls, la destrueixo sense cap mirament.

A més a més, per millorar la meva formació, aquest any estic fent dibuix. Aquesta disciplina, en el meu cas, és molt necessària: et posen al davant un model nu i tu has d'aprendre a traslladar aquelles formes, aquells volums naturals, sobre la dimensió plana i apaïxada del paper. El dibuix era la meva lliçó pendent. Ara potser estava una

mica viciada a fer sempre el que em sortia de dins. Reconec que necessitava una mica de disciplina, que algú m'ensenyés les tècniques del dibuix i em marqués les pautes a seguir.

-A la darrera exposició que vas fer a la Sala de les Homilies d'Organyà, ens vas sorprendre a tots plegats.

Ara el que intento fer és aplicar noves tècniques, inventar-me noves formes, experimentar amb nous materials. Jo sóc la primera que remeno els contenidors. He fet peces i obres a partir de materials reciclats, com poden ser fustes, cartons... En aquest aspecte, no tinc gaires manies; tot té el seu costat artístic, i val la pena de descobrir-lo. Actualment m'atrau molt de treballar el plàstic i els cordills. En aquella exposició vaig incorporar els cordills com a matèria creativa. Els cordills donen una sensació d'aspror. Un cop pintats, combinats i entrelaçats, poden transmetre moltes altres sensacions, poden crear nous contrastos. La vida no és res més que un gran nus, un entramat de camins, de fils que puguen i baixen, que s'entrellacen.

-En la majoria dels teus treballs, jo hi veig una reminiscència surrealista. Quins són els teus referents artístics?

Jo vaig una mica per lliure, la meua obra no té una línia marcada, no té continuïtat, simplement és un reflex del meu estat anímic en l'època en què la faig. M'agrada barrejar la ceràmica amb la serigrafia, una mica pel que explicava abans, per crear contrastos: la ceràmica és molt rústica, molt bàsica; la serigrafia, en canvi és més alegre. Però sí que és veritat que la concepció de l'art que tenien els surrealistes m'atrau força. Potser el que més m'agrada és l'obra de Dalí. La seva manera d'expressar és única, irracional, onírica.

-Quins objectius et marques en el camp de l'art?

La meua fita és poder muntar un taller d'art aquí a Organyà i viure d'això, que és el que més m'agrada. Però ara encara he d'acabar de perfeccionar la meua tècnica. I això ho he de fer a Lleida. Viure en

“LA MEVA FEINA, EN UN TALLER DE SERIGRAFIA INDUSTRIAL, EM PERMET CONÈIXER TOTES LES TÈCNiques I ADQUIRIR EXPERIÈNCIA TREBALLANT AL COSTAT DELS MILLORS ARTISTES DE LLEIDA”

Fulla.

“DE MICA EN MICA, VAIG BUSCAR LA MANERA D'EXTREURE TOTS ELS MEUS SENTIMENTS I TRANSMETRE'LS A TRAVÉS DE LA CERÀMICA”

aquesta ciutat em permet estar al dia de tot el que és cou en aquest món, de les darreres novetats, de les noves tendències. A la ciutat de la boira hi he fet molt bones amistats i m'he relacionat amb gent molt interessant, que m'han aportat

noves visions, que per a mi han estat fonamentals. En el món de l'art, estar connectat amb l'avantguarda és molt important, de fet és imprescindible si no et vols quedar estancat. A més, la meua feina, en un taller de serigrafia industrial, em

permet conèixer totes les tècniques i adquirir experiència treballant al costat dels millors artistes de Lleida.

Ara, això sí: entre setmana a Lleida, a aprendre, a relacionar-me amb la gent d'aquest món, i el cap de setmana a Organyà, a gaudir, a pouar... Perquè la meua obra la perfecciono a Lleida, allà la poleixo, però surt tota d'aquí, de la natura, de la gent, dels costums, dels amics, de les emocions viscudes... Les meves arrels tiben molt fort! ■

Prensa i Publicacions

SASTRET

Decorós Betriu i Bars

Major, 32 25794 - Organyà
Tel. 973 38 30 05

El text literari català més antic es tradueix per primera vegada a l'anglès i al castellà

Edició trilingüe de les Homilies d'Organyà

L'Editorial Barcino presentà el passat 27 de març a l'Església de Santa Maria d'Organyà una nova edició de les *Homilies d'Organyà* en un volum trilingüe, en català, castellà i anglès. Aquesta publicació incorpora una versió del text en català modern amb l'objectiu de fer més assequible per al públic no especialitzat l'obra de principi del segle XIII.

Fundació Jaume I (NP)

És la primera vegada que el text literari català més antic es tradueix a l'anglès i al castellà. La publicació inclou, a part de la versió en català modern i les traduccions, el facsímil del manuscrit i la transcripció del text medieval.

L'edició de l'obra es realitza en el marc de la celebració del vuitè centenari de la redacció de les *Homilies*, datada el 1204. La publicació d'aquesta edició divulgativa de les *Homilies* coincideix, a més, amb el vuitantè aniversari de l'editorial Barcino, especialitzada en textos

D'esquerra a dreta Carles Duarte, director de la Fundació Jaume I, Montserrat Carulla, vicepresidenta d'aquesta fundació, Joan Busquets, Alcalde d'Organyà, Joan Pujol, vicari general del Bisbat d'Urgell i Amadeu-J Soberanas, director literari de l'Editorial Barcino, durant la presentació de l'edició trilingüe de les *Homilies d'Organyà*.

clàssics catalans. Les *Homilies d'Organyà* constitueixen el text literari català més antic, cosa que explica el gran valor històric, literari i

simbòlic que tenen actualment. La població està participant en nombrosos actes i iniciatives, com ara la presentació d'aquesta edició, per commemorar la redacció del vuitè centenari del text històric.

L'acte va estar presidit per l'alcalde de la localitat, Joan Busquets, acompanyat del vicari general del Bisbat d'Urgell, Joan Pujol i Balcells, i per la vicepresidenta de la Fundació Jaume I, Montserrat Carulla. A la presentació hi intervingueren el director literari de l'Editorial Barcino, Amadeu-J. Soberanas, i el director de la Fundació Jaume I, Carles Duarte. ■

“Dino-mona” del mestre xocolater Ernest Fusté, del forn Reig de Coll de Nargó

TYRANOSAURUS REIG

L'ADAU va sortejar un tyranosaure rex de xocolata, de 2 metres de llargada, per finançar les prospeccions paleontològiques a la vall del riu Sallent.

Consell Comarcal Alt Urgell (NP)

Aquesta Setmana Santa el mestre xocolater Ernest Fusté Reig, del forn Reig de Coll de Nargó, va confeccionar una mona-dinosaure, de dos metres de llarg, un metre d'alt i més de 60 quilos de pes, que va ser sortejada per recaptar fons destinats a les prospeccions i els estudis paleontològics que l'Associació Amics dels Dinosauris de l'Alt Urgell (ADAU)

Ernest Fusté donant els últims retocs a la “dino-mona”.

realitza al jaciment de restes fòssils de dinosaure situat en aquest

municipi de l'Alt Urgell.

En aquesta escultura, elaborada amb xocolata de primeríssima qualitat, Ernest Fusté i els membres de l'ADAU hi havia estat treballant des del passat mes de setembre. En el disseny i la realització de la monumental mona-dinosaure hi ha intervingut també el mestre industrial Manel Garrabou i diversos paleontòlegs. L'escultura està exposada al mateix forn de pa Reig de Coll de

Nargó.

Des de fa dos estius, l'ADAU organitza campanyes de prospeccions paleontològiques a la vall del riu Sallent, on es troba un dels jaciments d'ous de dinosaure més importants d'Europa. En aquests treballs, finançats pel Consell Comarcal de l'Alt Urgell, hi intervien prop de cinquanta persones, entre paleontòlegs, geòlegs, estudiants universitaris i veïns de Coll de Nargó. ■

Les Faldades

Núm. 1. Primavera de 2004

DE LO BANYUT

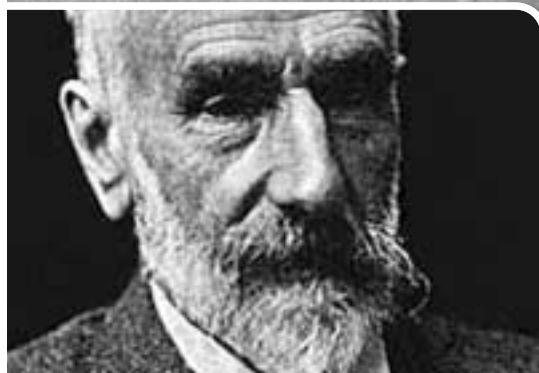

Els orígens alturgellencs d'un economista famós:

Francis Ysidro Edgeworth

El Pla de Sant Tirs (Amadeu Rocamora)

Lluís Barbé ens detalla la recerca que ha culminat a la nostra comarca i que inicià a partir de la lectura d'una nota biogràfica del cèlebre economista Francis Ysidro Edgeworth (1845-1926) que deia que la seva mare, Rosa Eroles, era filla d'un refugiat polític de Catalunya.

ÍNDEX

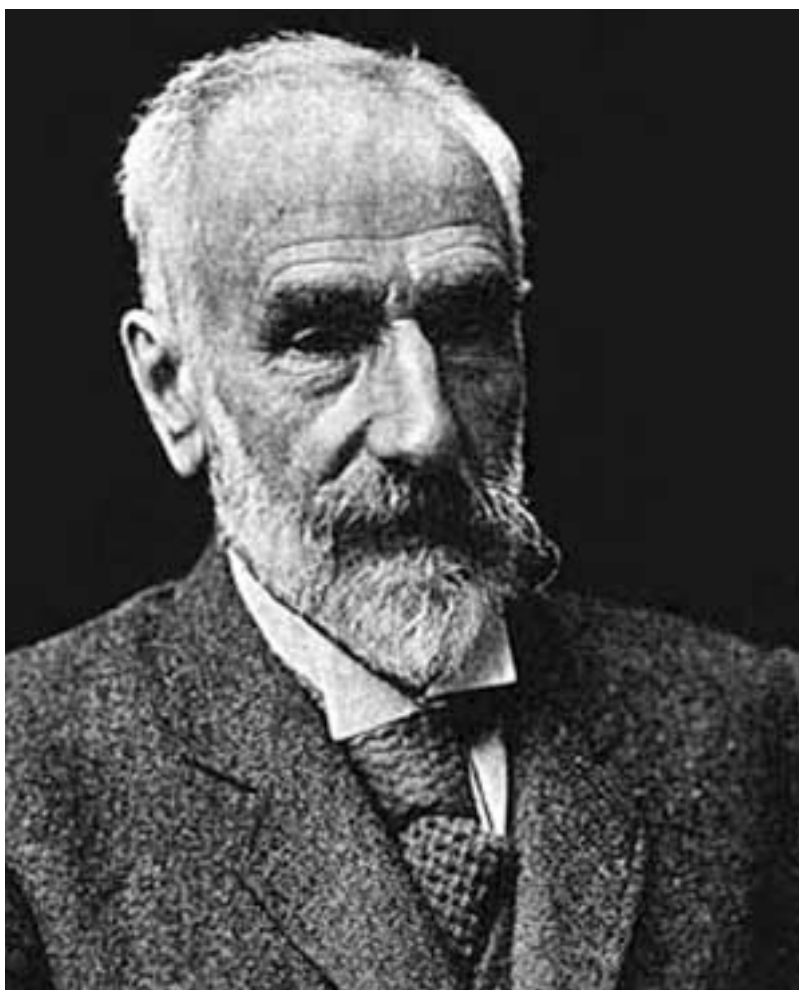
ELS ORÍGENS ALTURGELLENCS D'UN
ECONOMISTA FAMÓS:
FRANCIS YSIDRO EDGEWORTH
Lluís Barbé

ANOTACIONS A L'ENTORN DELS ORÍGENS
DE FY EDGEWORTH
Lluís Barbé i Amadeu Rocamora

Part I. Una recerca plena de paranys	3 a 8	Les aportacions a la ciència econòmica de FY Edgeworth	2
Part II. El llarg camí cap al Pla de Sant Tirs	9 a 14	L'Església i la Constitució de 1812	4
Part III. Recapitulació	15	El Trienni Liberal	4
Referències	16	La Regència d'Urgell	6
		Irlanda, el llarg camí d'un poble sotmès	12

Agraïm als economistes Lluís Barbé, l'elaboració d'aquest article, a Amadeu Rocamora, la col·laboració que hi ha prestat, i a Joan Tomàs, l'aportació efectuada que ha fet possible la seva publicació.

Les aportacions a la ciència econòmica de Francis Ysidro Edgeworth

Un dels darrers retrats de Francis Ysidro Edgeworth

► LB

Un professor brillant i discret

L'economista Francis Ysidro Edgeworth forma part del grup dels "marginalistes" que a partir de 1870 van fer donar un tomb a l'Economia Política i van emprar les matemàtiques –especialment el càlcul diferencial– com a eina per assignar eficientment recursos escassos entre finalitats alternatives. Edgeworth ve sempre esmentat pel darrere dels anglesos Jevons i Marshall, del francès Walras i de l'austríac Menger. Aquesta

subordinació es deu a dos motius: primer, a diferència dels altres autors esmentats no va escriure cap manual amb pretensions de crear escola; només va escriure tres llibrets en octau d'un centenar de pàgines cadascun i la resta foren articles. Segon, tot i haver accedit a la càtedra d'Economia Política d'Oxford, la seva extrema discreció va fer que voluntàriament acceptés de per vida aquesta subordinació a Marshall i que, fins i tot, deixés que altres autors s'atribuïssin la paternitat de troballes que ell havia avançat.

“Francis Ysidro Edgeworth forma part del grup dels “marginalistes” que a partir de 1870 van fer donar un tomb a l'Economia Política”

El redescobriment d'Edgeworth

Tanmateix amb el pas del temps els economistes actuals s'han anat adonant que Edgeworth tenia una talla molt més gran que la que se li havia atribuït. No solament era l'inventor de les corbes d'indiferència i de l'anàlisi de l'intercanvi bilateral en termes d'utilitats –que s'ensenyava mitjançant un gràfic conegut com a “caixa d'Edgeworth” (o de Bowley-Edgeworth)– sinó que

“L'obra d'Edgeworth, que té una triple vessant de Teoria, Estadística i Economia Aplicada, és molt avançada per al seu temps”

havia intuït i desenvolupat en el seu llibre “Psíquica Matemàtica” el concepte de “cor d'una economia d'intercanvi”, al que havien arribat els economistes dels anys cinquanta i seixanta del segle XX que aplicaven la teoria de jocs als mercats competitius. També, en un terreny més aplicat, fou el primer que va tractar el fenomen dels canvis en el poder adquisitiu de la moneda en forma moderna i els seus treballs van permetre en pocs anys arribar a les formulacions actuals sobre els índexs del cost de la vida.

De fet, ara s'està reconeixent que l'obra d'Edgeworth, que té una triple vessant de Teoria Econòmica, Inferència Estadística i Economia Aplicada, és molt avançada per al seu temps. En els darrers deu anys s'ha traduït al castellà el llibre esmentat i s'han hereditat en anglès els seus articles més importants per posar-los a l'abast dels estudiosos.

Els orígens alturgellencs d'un economista famós:

Francis Ysidro Edgeworth¹

Ara fa uns quants anys, mentre preparava un capítol sobre l'economista Francis Ysidro Edgeworth –que, de fet es deia Ysidro Francis Edgeworth, tot cal que se sàpigavaig repassar la nota biogràfica que va escriure John Maynard Keynes amb motiu del seu traspàs l'any 1926 i, entre d'altres paràgrafs, vaig tenir present allò que deia de la seva mare:

Frank Edgeworth, en ruta cap a Alemanya per estudiar filosofia en companyia del seu nebot T.L. Beddoes es va aturar a Londres per consultar llibres en el Museu Britànic i, de manera accidental, va conèixer la senyoreta Eroles, de setze anys i filla d'un refugiat polític de Catalunya. En tres setmanes s'hi va casar i la va portar a Florència, on la parella hi va viure alguns anys.²

► LLUÍS BARBÉ*

Això em va recordar que el professor Estapé, amb la seva agudesa habitual, ens deia a classe, cap allà l'any seixanta-dos, que la vegada que Catalunya havia participat més intensament en la construcció de la Ciència Econòmica havia estat per via genètica a través de la mare d'Edgeworth. Se m'obria doncs una línia de recerca per confirmar la singular transcendència de la idiosincràsia catalana com a element cabdal en la formació d'un reconegut científic internacional que havia contribuït a la ciència econòmica amb les corbes d'indiferència, l'anàlisi de l'intercanvi bilateral o els nombres índexs i se'l recordava encara nominalment a la caixa i les sèries d'Edgeworth.

És clar que la primera qüestió a esbrinar per saber quant de catalanisme havia mamat Edgeworth era el del llinatge de la senyoreta Eroles. Com era de nostrat aquest llinatge? Aquest constituïria el punt inicial de la meua recerca.

*Lluís Barbé és professor d'Història del Pensament Econòmic de la Universitat Autònoma de Barcelona
A/e: Lluís.Barbe@uab.es

Rosa Florentina Eroles i Francis Beaufort Edgeworth es conegueren en una dispesa de Londres que es trobava a prop del Museu Britànic.

I. Una recerca plena de paranys

A la recerca del llinatge

Els primers passos per trobar informació sobre el llinatge de la senyoreta Eroles van ser encoratjadors. El propi Keynes ens diu que la senyoreta Eroles portava el nom de Rosa Florentina, nom que em va semblar suggeridor d'alta nissaga; Peter Newman afegeix que malgrat ser pobre, era "d'una família ben educada"³ i el premi Nobel Sir John Hicks em va accelerar els batecs del cor en descobrir-me que el pare de Rosa Florentina era el general Antonio

Eroles i que existia una carta d'un tal lord Holland,⁴ en la que a petició del cap de família Charles Sneyd Edgeworth, informava cap a finals de 1831 que "el general Eroles s'havia compromès força imprudentment a participar en l'expedició dels seus paisans contra el govern de Ferran [VII] ara fa un any i mig". I seguia: "O estic molt equivocot o el pare o oncle d'aquest [general] va ser el baró d'Eroles que comandava un consi-

continua a la pàgina 5 ►

1. Uns quants paràgrafs del present treball provenen de l'article aparegut a la Revista Econòmica de Catalunya, núm. 39, juny 2000, "Rosa Florentina Eroles Edgeworth. La il·lusió d'una recerca nostrada."

2. Keynes (1926). La manera d'explicar Keynes la trobada és ambigua perquè algun lector pot entendre que es van trobar en el mateix Museu Britànic, lloc força adient per situar l'origen de qualsevol família culta, quan de fet es van conèixer a una dispesa a prop del Museu. Vegeu l'Epíleg de Butler & Butler (1927) i la carta d'Anna Beddoes a Maria Edgeworth [Florència, abril 1832].

3. Newman (1987).

4. Hicks (1984). El nom del general Eroles el va trobar a Burke (1886) i a Butler & Butler (1927).

L'Església i la Constitució de 1812

La restauració de la Constitució de 1812, el 7 de març de 1820, va tenir uns efectes immediats pel que fa a la modernització de l'estat, que afeblien considerablement el poder que tenia l'Església. Entre altres mesures, es va suprimir definitivament la Inquisició espanyola. Es reduïren els delmes a la meitat. Es promulgà el decret de reforma pel

qual es suprimien les ordes militars, monacals i hospitalàries. S'inicià el procés de desamortització.

Joc de cartes imprès l'any 1822 commemoratiu de la Constitució de 1812.

▶ AR

Per totes aquestes qüestions relacionades amb la influència o amb el poder econòmic i polític, i també per altres de tipus ideològic, l'Església es posicionà clarament contra la Constitució de 1812.

L'aixecament absolutista de 1822, fou promogut i atiat en bona part per bisbes, frares i capellans. Proves d'això són la participació, com a membre de la Regència d'Urgell, de l'arquebisbe de Tarragona Jaume Creus i la detenció i posterior assassinat del bisbe de Vic, Ramon Strauch, que predicava la rebel·lió i ajudava les partides realistes.

L'Església no era, però, un bloc monolític, hi hagué bisbes i preveres que es mantingueren allunyats dels afers terrenals i acataren la Constitució i altres, els menys, que la defensaren. El bisbe d'Urgell, el madrileny Bernat Francés Caballero, tot i que va haver marxar a l'exili, va mantenir una actitud relativament neutral i moderada.

Durant el trienni liberal, hi hagué capellans progressistes com Ermenter Martí, rector de Gurb, bisbat de Vic, que havia tingut una forta polèmica amb el seu bisbe. Aquest

sacerdot fou elegit diputat a corts i participà en l'elaboració de lleis que afectaven el poder temporal de l'Església. Amb l'entrada dels Cent mil fills de Sant Lluís i l'inici d'un nou període absolutista els preveres que havien defensat la Constitució

“Josep Eroles, rector de Cabó i més tard de Pessonada, pel sol fet de ser germà de Rosa Eroles i cunyat d'Antoni Eroles (avis materns de FY Edgeworth), fou tingut per constitucionalista”

o els que simplement no l'havien rebutjat frontalment, van ser sistemàticament perseguits.

Un exemple d'aquesta actitud la va patir al nostre bisbat d'Urgell Josep Eroles, rector de Cabó i més tard de Pessonada, el qual pel sol fet de ser germà de Rosa Eroles i cunyat d'Antoni Eroles (pares de Rosa Florentina Eroles i avis materns de Francis Ysidro Edgeworth) fou tingut per constitucionalista. Per aquest motiu a l'hora de valorar els seus mèrits per exercir el seu ministeri en parròquies més importants era considerat poc apte tot i que els mateixos examinadors reconeixien la seva vàlua molt superior a la d'altres candidats.

Ferran VII jurant la Constitució el 9 de juliol de 1820. “Marchemos todos francamente, y yo el primero, por la senda constitucional...”, va dir. Tres anys més tard canvià de parer.

El Trienni liberal

El 19 de març de 1812, en plena Guerra del Francès, les Corts reunides a Cadis van promulgar una constitució per la qual es regirien les parts de l'estat alliberades del domini napoleònic. Aquesta Constitució que modernitzava les funcions de la monarquia, l'església i l'estat, pretenia perdurar un cop restaurat el rei Ferran VII al tron.

Amb l'arribada dels “Cent Mil Fills de Sant Lluís” a Cadis (1823) Ferran VII va abolir la Constitució de 1812.

▶ AR

Quan acabada la guerra i vençut Napoleó, l'any 1814, la família reial i el rei van ésser alliberats i van retornar a Madrid, Ferran VII va ignorar totalment la Constitució de Cadis, també coneguda per la Pepa pel fet d'haver-se promulgat el dia de Sant Josep, i va continuar regnant com sempre ho havia fet: com un monarca absolut que decidia segons el seus interessos, el seu caprici o la influència dels seus amics, cortesans i aduladors.

Aquesta situació perdurà fins que, l'1 de gener de 1820, Rafael del Riego un tinent coronel que amb les seves tropes s'esperava a Cabezas de San Juan, per embarcar cap a Amèrica per tal de reprimir els moviments d'alliberament nacional dels diferents estats americans, es revelà contra el govern i proclamà la Constitució de 1812. L'adhesió d'altres guarnicions militars feu

trionfar el pronunciament i Ferran VII va córrer a jurar la Constitució, tot pronunciant un discurs que començava dient: “Marchemos todos francamente, y yo el primero, por la senda constitucional...”.

El Trienni liberal, també conegut per trienni constitucional, va ser un període de gran inestabilitat amb contínues conspiracions i alçaments realistes, o absolutistes. Els més importants d'aquests alçaments es produïren a Navarra i a Catalunya on s'arribà a formar un govern realista que s'anomenà la Regència d'Urgell pel fet d'estar radicat a la Seu.

El Trienni liberal s'acabà el 1823 amb la invasió dels realistes francesos anomenats Els cent mil fills de Sant Lluís que, amb la col·laboració de les nombroses guerrilles realistes, derrotaren els liberals i reinstauraren a Ferran VII com a rei absolut.

Joaquim d'Ibáñez-Cuevas i de Valonga, baró d'Eroles.

Vista general de Florència, ciutat on Rosa Eroles i Frank Edgeworth visqueren en els primers anys del seu matrimoni (Arxiu Hymssa)

► ve de la pàgina 3

derable cos de l'exèrcit a Catalunya durant la guerra revolucionària [1808-14] i que va estar en constant comunicació amb els nostres caps navals”.

Com podeu comprendre aquest lligam amb un personatge tan nostrat assegurava el punt de partida de la recerca, malgrat que Hicks corregeix la conjectura de lord Holland en veure que, per dates, el baró d'Eroles, de nom Joaquim, no podia ser el pare i, per tant, el situava com a germà. Això no canviava el lligam, però tanmateix davant del dubte calia confirmar la situació exacta del general dins l'arbre genealògic del baró.

I això és el que vaig intentar seguidament, ja que la resta d'apunts biogràfics sobre Francis Ysidro Edgeworth no en deien tampoc res.⁵ Per animar-me en la meua recerca, contemplava el retrat del baró a la Gran Enciclopèdia Catalana i el comparava amb el de l'economista, trobant-li tota mena de semblances. És clar que en el retrat a l'oli de Fèlix Mestres, el pintor ha dissimulat que el baró era ben guenyó, que per això el pagaven, però aquest detall tan inquietant el vaig saber després, quan vaig llegir el parell d'articles que vaig arrebregar sobre ell.⁶

El baró d'Eroles

I el que em van dir els articles de Frederic Camp i de Gaspar Feliu⁷ sobre Joaquim d'Ibáñez-Cuevas i de Valonga, baró d'Eroles i quart marquès de La Cañada-Ibáñez (1784-1825), era d'entrada força emocionant. Fill del governador militar

de Talarn, va estudiar dret a la Universitat de Cervera i va obrir bufet d'advocat que va tancar en un rampell patriòtic en allistar-se al cos de voluntaris de Talarn per combatre l'invasor francès⁸. Diuen que ho va fer, i això torna a ser

”La vegada que Catalunya ha participat més intensament en la construcció de la Ciència Econòmica ha estat per via genètica a través de la mare d'Edgeworth (Professor Fabian Estapé)”

inquietant, perquè va viure el “2 de mayo” a Madrid. I jo em pregunto, què hi feia el jove advocat Ibáñez-Cuevas a Madrid? Què se l'hi havia perdut? Amb els voluntaris de Talarn va entrar a Girona durant el segon setge on el van fer presoner i el van portar a França, d'on va poder escapar-se per ésser nomenat comandant del cos d'exèrcit de l'Empordà quan el van veure tornar. Després es va entestar a dirigir la fortificació de Montserrat, per fer cara al general Suchet. Malgrat l'incendi i el saqueig del monestir que la seva esbojarrada defensa va provocar, va aconseguir que el poble català associés per sempre més al Baró d'Eroles amb les essències montserratines i aplaudís el seu ascens a general i també el seu nomenament com a capità general entre 1813 i 1814.

L'any 1820 es produeix un fet significatiu: Jo-

aquim d'Ibáñez-Cuevas es casa amb la vídua d'un tal Judas Miranda, marquès de Valdecarzana i *Grande de España*, que es feia dir Doña Luisa Joaquina Escrivà de Romaní i Taberner, i era filla del baró de Beniparrell, d'Argeleta i de Prullana, cavaller de Calatrava, que aportava com a dot unes propietats a Montsó (Osca). En triomfar aquell any 1820 la revolució constitucional, el baró d'Eroles, que mai no va amagar les seves idees absolutistes, fou declarat *persona non grata* pel govern i deportat a Mallorca. Especialista en fugues, es va escapar, i des de Talarn es va convertir l'any 1822 en el líder de la revolta absolutista que conquistà i es feu forta a la Seu d'Urgell. Allà va publicar un

Manifest i va formar part de la Regència d'Urgell, secretament connectada amb Ferran VII, que després de ser derrotat militarment pel general Espoz y Mina va fugir a França i va influir en les potències de la Santa Aliança per tal que envaïssin Espanya. A França fou nomenat cap de la tropa espanyola que precedia els *Cent Mil Fils de Sant Louis*, comandats pel duc d'Angoulême, que va restaurar l'any 1823 el poder ►

5. Els articles de Bonar (1926), Bowley (1934), Hildreth (1968), Price (1926) i Stigler (1978) no aporten cap informació addicional sobre Rosa Florentina Eroles a la que ja ve en els articles esmentats de Keynes, Hicks i Newman.

6. Frederic Camp en el seu apunt biogràfic cita fonts franceses que descriuen el seu mirar com a trèss louche. Goya també el va retratar i ens el fa una mica guenyó, que per això era Goya. Vegeu Camp (1945).

7. Camp (1945), Feliu (1975, a).

8. Aquesta és la versió de Camp. Feliu el fa allistar-se abans d'acabar els estudis.

El marquès de Mataflorida un dels tres caps de la regència d'Urgell amb el baró d'Eroles i Jaume Creus, arquebisbe preconitzat de Tarragona.

Antonio Marañón, el Trapense, l'exaltat guerriller realista que, juntament amb Romagosa, propicià amb la seua sublevació la Regència d'Urgell.

La Regència d'Urgell

El 15 d'agost de 1822, es va proclamar a la Seu l'anomenada Regència d'Urgell. La constituïren el marquès de Mataflorida, Jaume Creus, arquebisbe preconitzat de Tarragona i Joaquim Ibañez-Cuevas, el Baró d'Eroles.

Gravat del claustre de la catedral de la Seu d'Urgell procedent del del "Voyage pittoresque et militaire en Espagne-Catalogne" de M.C. Langlois. Publicat per l'editor Engelmann a París entre 1826 i 1830.

► AR

La lluita dels reialistes catalans havia començat feia mesos amb aixecaments de petits escamots de guerrillers per tot el país. Els caps principals de la sublevació foren Romagosa i Antonio Marañón —el Trapense— un monjo exclaustrat i antic guerriller durant la Guerra del Francès que atíava la lluita amb un crucifix a la mà i amb els crits de "¡Viva la Religión! i ¡Viva el Rey!".

El primer èxit important dels reialistes a Catalunya fou la presa d'Olot, el 21 d'abril de 1822. A continuació s'apoderaren de Cervera i tota la Segarra. A començament de l'estiu ja eren els amos de Berga, Solsona i tota la meitat nord de Catalunya. Abans d'atacar la plaça de la Seu, realitzaren una acció sobre Peramola on van obtenir armament i munició per atacar els forts de la

Seu que caigueren a les seves mans el 21 de juliol de 1822.

El govern encarregà al Capità General de Catalunya, i també antic guerriller Francisco Espoz y Mina, la repressió del moviment realista a sang i foc. Al front d'un potent exèrcit sortí de Barcelona i es dirigí cap al cor de la sublevació. Els reialistes havien fortificat Castellfollit per aturar els constitucionals. Espoz y Mina els derrotà i cremà i arrasà totalment Castellfollit. A continuació perseguí les tropes del Baró d'Eroles, cap de l'exèrcit realista, fins el Pallars i finalment es dirigí a la Seu, centre de l'aixecament, i instal·là el seu quarter general a Adràll.

La major part dels habitants de la nostra comarca, molt influenciats per l'estament eclesiàstic, eren partidaris dels reialistes. A la Seu i a les viles principals hi havia un bon nombre de gent amb idees progressistes que estaven disposats a defensar-les amb les armes a la mà. L'Antoni Eroles fou un dels més compromesos amb la causa constitucional i participà activament en la campanya d'Espoz y Mina...

“La mare d'Edgeworth, Rosa Florentina, era filla d'Anton Eroles, un refugiat polític a Londres”

absolut de Ferran VII. En obtenir-lo, el rei va implantar el terror contra els constitucionalistes, que foren executats, empresonats i desposseïts de les seves propietats. Molts d'ells es van haver d'exiliar. En canvi, el baró d'Eroles va ser nomenat —per segona vegada a la seva vida— Capità General de Catalunya durant un any. Però, seguia mantenint públicament les idees expressades en el seu *Manifest* en la línia de “Por Dios, por la Patria y el Rey”, on l'Altar anava al davant, els furs i costums tradicionals seguien i el rei els havia de respectar ambdós. Això suposà el cultiu dels que es titulaven “reialistes de l'Altar i el Tron” que es van fer molestos als governants. Per evitar mals majors, Ferran VII el va fer anar a Madrid a reconstituir l'exèrcit, que acabaven de purgar de constitucionalistes. Aquesta activitat no el va complaure i, segons males veus diuen, va morir d'un atac de bogeria a Daimiel (Ciudad Real) l'any 1825. Tenia només quaranta-un anys.⁹

El personatge amb el qual lord Holland intentava situar els gens patèrnics de Rosa Florentina Eroles era doncs prou espectacular com per impressionar els Edgeworth i aconseguir que fessin la vista grossa per la manca total de diners.

La tesi de Hicks i Carr

Hicks fa servir l'absolutisme de Joaquim, el baró d'Eroles, per justificar l'exili del seu atribuït germà Antonio. En efecte, Hicks veu que cal explicar la paradoxa següent: si el baró va ajudar a fer caure l'any 1823 el govern constitucional, seguint els desigs de Ferran VII, com és que aquest fa exiliar poc després el germà? Raymond Carr ofereix a Hicks la resposta d'especialista en la història d'Espanya d'aquesta

època: això va passar perquè el 1827, dos anys després de la mort del baró, va haver-hi a Catalunya una insurrecció de “reialistes de l'Altar i el Tron” que consideraven que Ferran VII era massa condescendent amb les idees liberals. La revolta, denominada guerra dels *malcontents*, va acabar amb nou execucions i tres-centes deportacions a Ceuta. Els ultraabsolutistes malcontents es van sentir traïts per Ferran VII i van induir el seu germà, el príncep Carlos Maria Isidro, a defensar les seves posicions tradicionalistes, oferint-li el seu suport. Aquesta va ser la llavor de les guerres carlines que van esclatar l'any 1834 en morir Ferran VII.¹⁰

Precisament el fet que l'economista Edgeworth fos batejat l'any 1845 amb els noms d'Ysidro Francis semblava confirmar la devoció carlina dels Eroles i feia més versemblant l'argumentació de Hicks. Hi havia, però, un punt dèbil en aquesta argumentació que em va fer veure l'historiador Josep Fontana —perquè, si Hicks presumeix de Raymond Carr, jo puc fatxendejar de Josep Fontana—. El punt dèbil que Fontana em va posar de manifest era que la solució propugnada per Carr contradeïa l'afirmació prèvia de lord Holland, ja esmentada: “el General Eroles s'havia compromès força imprudentment a participar en l'expedició dels seus paisans contra el govern de Ferran [VII] ara fa un any i mig”.¹¹ Aquesta expedició fou organitzada per la *Junta Superior Revolucionaria de Londres* amb l'objectiu de restablir l'ordre constitucional a Espanya, i tots els seus membres mantenien punts de vista liberals. Per tant, hi havia quelcom en la solució de Hicks a la paradoxa del germà exiliat que no acabava de funcionar.¹² O és que el germà

9. Feliu (1975, a).

10. Feliu (1975 b).

11. Carta de Lord Holland a Charles Sneyd Edgeworth (des. 1831), citada per Hicks (1984).

12. Aprofito l'avinentesa per agrair a Josep Fontana el fet de donar-me les claus per interpretar aquesta època turbulenta.

1. Edgeworthstown a finals del segle XIX.

2.- Manor House, casa pairal dels Edgeworth a Edgeworthstown, ara convertida en residència per a la tercera edat.
3.- Església de St. John a Edgeworthstown.

“Richard Fox, tercer Lord Holland, va conjecturar que Anton Eroles era parent proper del Baró d'Eroles”

exiliat del baró d'Eroles, en tant que fals liberal era un agent doble? Aquesta possibilitat era molt apassionant, però vaig haver-la de descartar aviat, perquè els confidants que remetien informes a Ferran VII han estat perfectament identificats mitjançant els Arxius Reials i no n'hi havia cap amb les característiques del pare de Rosa.¹³

A la confirmació del lligam

Calia, doncs, per fer front a l'objecció de Fontana, la confirmació del parentesc entre el baró d'Eroles i el general Eroles. Primer vaig intentar trobar per la via dels registres parroquials de Talar i de Tremp si s'hi havia batejat cap Rosa Florentina cap als anys 1814-1815. Com sol passar en aquest país, a Talar els registres anteriors a l'any 1822 havien desaparegut i a Tremp no s'hi va trobar cap Rosa Florentina en aquell període.¹⁴

La via eclesiàstica no havia resultat fecunda i, per tant, vaig haver de confiar-me de la via civil. I, en haver-se inaugurat a Sant Cugat l'espectacular edifici de l'Arxiu Nacional de Catalunya, vaig pensar que potser podia servir per a quelcom i la meva frisança va ser quasi incontenible quan em van informar que allà, efectivament, s'hi guardaven els papers dels successius barons d'Eroles. I, malgrat que encara no estaven classificats, em van permetre que m'hi entretingués i que en pogués treure l'arbre genealògic de Joaquim d'Ibáñez-Cuevas i de Valonga, baró d'Eroles, que poso a disposició de la Direcció General de Nissagues Nostrades. Tal com podrà

comprovar qui arribi a consultar-lo, el baró va tenir sis germanes, però no va tenir cap germà. Ni tampoc té cap parent que es pugui situar com a general Antonio Eroles. Queda doncs demostrat que l'argumentació de Hicks no té res d'incertada. I és que, com em deia la meua àvia, en aquests temps que corren ja no ens podem confiar ni dels premis Nobel!

L'ensarronada de lord Holland

De fet, quan un s'ho va rumiant, veu que l'error de Hicks ha estat empassar-se la conjectura de lord Holland sobre el baró d'Eroles. I d'aquí s'arriba a la conclusió que el lord Holland que va escriure la carta, o era un gamarús o un ensarronador. Perquè cal ser gamarús per confondre un títol i un cognom quan un es diu Henry Richard Vassall Fox i porta el títol de tercer lord Holland. I de la mateixa manera que gent amb el cognom Holland –tal com el doctor Holland, metge de capçalera de la família Edgeworth– no tenien cap parentesc amb ell, el General Antonio Eroles no tenia cap parentesc amb Joaquim d'Ibáñez-Cuevas i de Valonga, baró d'Eroles. Podem comprovar que, efectivament, Eroles és un cognom corrent dins la geografia catalana: en el fogatge de 1553 el cognom Eroles és present a famílies de Balaguer, Oliana, Vilalta, Adrall, Arfa,

Guissona i Sant Llorenç de Morunys, a la zona de Ponent.¹⁵ És sorprenent que un lord pogués cometre un error semblant. I encara ho és més que aconseguís que els Edgeworth –i també Sir John Hicks– se l'empassessin. Va ser un error intencionat? O podem sospitar que a lord Holland li agradava embolicar la troca? Per dirimir-ho caldrà que examinem més de prop la seva figura.

Henry Richard Vassall Fox, tercer lord Holland (1773-1840), va créixer entremig de polítics. El seu oncle, Charles James Fox, és esmentat per Hicks com a referent on situar lord Holland: “[és] nebot de Charles James Fox, a la taula del qual els líders liberals –whigs– aleshores en el govern, foren sovint convidats.”¹⁶ Després d'estudiar a Oxford, va viatjar pel continent i a Itàlia va conèixer i va quedar seduït per Elizabeth Vassall, dona legítima de Sir Godfrey Webster. Com que la seducció no va quedar a nivell platònic, el marit el va portar als tribunals, ➤

13. Castells (1989)

14. Agraïxo a l'historiador Francesc Prats de Tremp que va portar a terme aquesta recerca.

15. Iglesias (1979). Dec a la historiadora Alberta Toniolo el coneixement d'aquesta font.

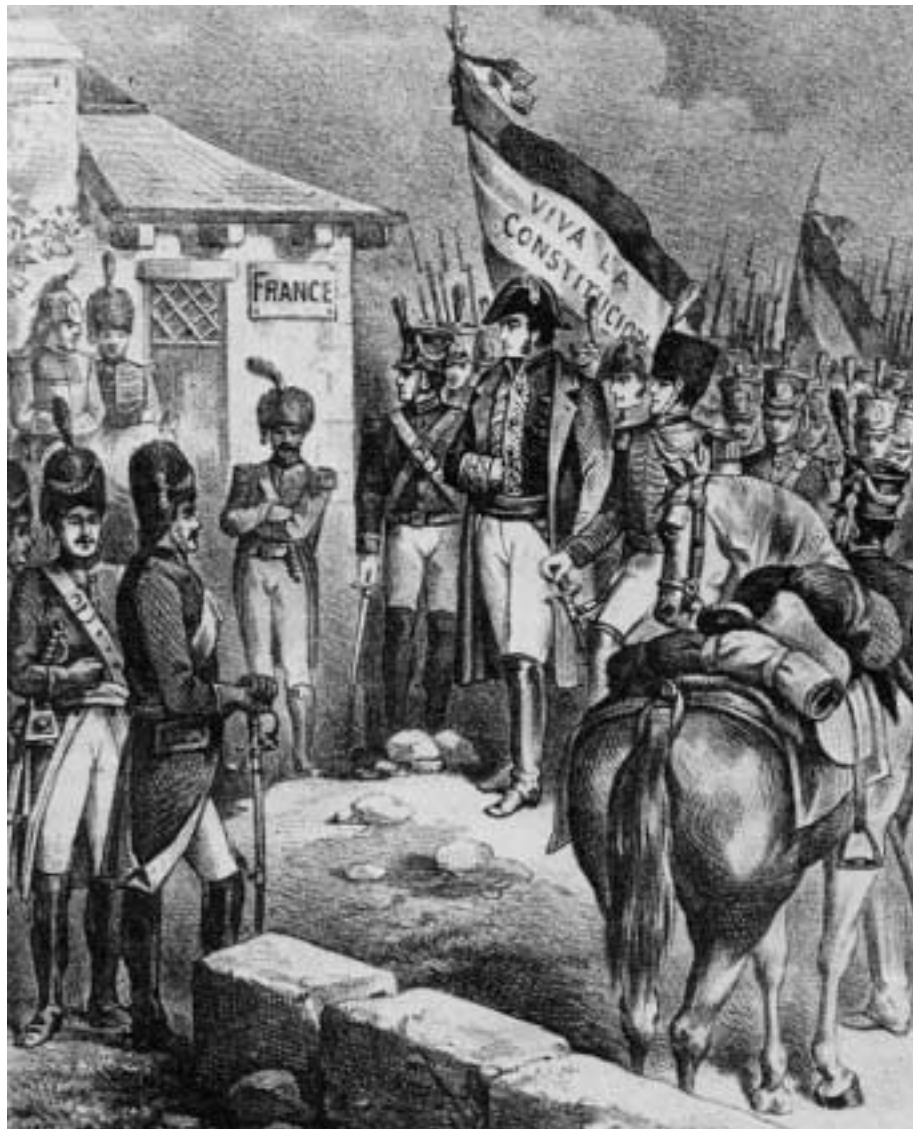
16. Hicks (1984).

► que van obligar Fox a pagar la respectable suma de 3.000 £ de l'època. Per tal de justificar la despesa, s'hi va casar l'any 1797 i fins i tot va adoptar el seu nom. L'any següent va entrar a la Cambra dels Lords on es va estrenar fent d'oposició a Pitt, però l'any 1802 va haver de diferir la seva carrera política per motius de salut familiar —un fill molt delicat— que el van fer buscar un millor clima. Per aquesta causa va residir uns quants anys a Espanya, on va estudiar la llengua i la literatura espanyola, va fer traduccions de comèdies d'autors espanyols, va escriure sobre Lope de Vega i Guillén de Castro i es va fer amic d'uns quants intel·lectuals i en especial de Jovellanos.

En tornar a Anglaterra, va formar part del Gabinet de Notables que presidia el seu oncle i va contribuir a convertir Holland House en un gran centre de la vida política i intel·lectual londinenca. El seu afany a ser reconegut com a hispanista el van dur a donar suport moral als exiliats liberals espanyols que en nombre superior a 2.000 vivien pels voltants d'Euston Square i de l'església de St. Pancras entre 1824 i 1831¹⁷ D'aquesta època arranca la seva fama d'ajudar els dèbils i perseguits i, pel que hem vist, entre ells, la família del general Eroles. Potser per intentar que milloressin la seva situació va ensarronar als Edgeworth amb un fals llinatge que els animés a acceptar Rosa Florentina dins de la seva família. Quan va escriure la carta als Edgeworth, el desembre de 1831, ocupava el càrrec de canceller del ducat de Lancaster. Visqué fins a l'any 1840 i va tenir temps d'escriure uns quants llibres més.¹⁸

Una decepció i un viatge de vacances

Refutada la conjectura de lord Holland, com podríem saber quelcom del general Eroles? Els historiadors ens expliquen que els militars de carrera solen tenir un expedient que es guarda a l'*Archivo General Militar de Segovia* i que l'*Editorial Hidalguía* -no es podia dir d'altra manera, oi?- ha publicat la llista dels noms de tots els militars de carrera des de 1700 que hi tenen expedient, llista confeccionada per l'*Instituto Luis de Salazar y Castro*, del C.S.I.C. Però el general Antonio Eroles no és a la llista¹⁹ i, m'explica pacientment Fontana, que això vol dir que va fer la carrera militar per mèrits de guerra i no per via de l'*Academia Militar*. Després de la guerra del francès, trobem molts militars d'alta graduació que havien començat com a guerrillers i que no tenen expedient a l'*Archivo*. El general Antonio Eroles és un d'aquests casos i Joaquim d'I-

Antoni Eroles, avi matern de Francis Ysidro Edgeworth, lluità sota les ordres del general liberal Francisco Espoz i Mina. Al gravat, Mina en la retirada a França després de l'expedició liberal del 1830.

báñez-Cuevas n'és un altre. Però, així com la notorietat d'aquest últim ens ha permès fer-nos cinc cèntims de la seva vida, no hi ha cap publicació ni treball acadèmic que ens parli del primer. Des del costat ibèric no en podíem saber, doncs, res, fora del fet que no va passar per l'Acadèmia Militar amb tot el que aquest pas comporta per a la conformació de la seva personalitat i la dels seus descendents que, de bon segur, no ho van trobar gens a faltar.

Davant de l'exigüitat dels resultats, us he de

confessar que vaig perdre la confiança en les meves possibilitats de trobar cap indici del meu general i, tot guardant els papers que havia arrellegat dins del calaix de les recerques frustrades, vaig decidir que ja era hora de fer vacances. I, serà perquè el meu subconscient tenia necessitat de verd o s'havia obsessionat amb els Edgeworth, el fet és que l'estiu del 98, em vaig apuntar a un viatge que portava l'atractiu títol de "*La isla esmeralda*". Consistia en un recorregut en autocar d'una setmana per Irlanda, buscant sobretot espectaculars paisatges aprofitats en pel·lícules tals com "L'home tranquil", "La taverna de l'irlandès" –rodades a la península de Dingle–, "La filla de Ryan" –als penya-segats de Moher–, etc.

El més interessant del viatge per a mi fou tanmateix un poble resclosit de color d'ala de

17. Llorens (1968).

18. Entre ells, "Charles James Fox, Foreign Reminiscences, Parliamentary Talk, History of the Whig Party during my Time" i "Further Memories of the Whig Party, 1807-1821". Aquesta informació l'hetreta, curiosament, de l'Enciclopedia Espasa Calpe.

19. Agraïxo a Francesc Prats que em va enviar fotocòpia de les planes corresponents als Eroles.

mosca que es diu Edgeworthstown —en el comtat de Longford per on vàrem passar el darrer dia amb l'autocar— i que és on tenien les seves finques els Edgeworth. I gràcies a la fama de Maria Edgeworth, la tia literata de l'economista, que va tocar el cor de la nostra guia²⁰, se'ns van obrir de bat a bat les portes de la que havia estat església de la família, l'església de St. John, on a l'absis hi ha plaques de marbre dels diversos homes de la família Edgeworth que estan enterrats al cementiri contigu. Les dones casades no hi tenen placa, però surten convenientment esmentades en les dels seus marits, per allò de la unitat matrimonial en la vida i en la mort. A la que està dedicada a Francis Beaufort Edgeworth, pare de l'economista, hi diu que va estar casat amb Rosa Florentina, filla del general Antonio Eroles. Cap informació addicional. També ens van ensenyar una taula que Walter Scott va regalar a Maria Edgeworth i vàrem veure la tomba familiar, de pedra grisa, sense inscripcions, rodejada d'una tanca de ferro. Després em vaig escapar amb la guia a visitar la casa pairal dels Edgeworth, la Manor House, ara convertida en residència de tercera edat. Malgrat que encara queda una part de la casa sense modificar, la monja mercedària avinagrada que ens va atendre va impedir que em posés melangiós pensant que Rosa Florentina s'havia passat quasi dos terços de la seva vida entre aquelles parets tan humides. No guarden cap retrat d'ella i l'únic que en vaig treure va ser que molts dels papers de la família estaven a Dublín, a la Biblioteca Nacional d'Irlanda.

A Dublín, però, hi vàrem ésser en diumenge i vaig haver de deixar-ho per a una millor ocasió, limitant-me aquesta vegada a la visita turística al Trinity College, on van estudiar tres dels fills de Rosa Florentina. La curiositat per conèixer l'abast i el contingut dels papers de la família Edgeworth va fer que establís contacte amb personal de l'esmentada biblioteca²¹ que em va confirmar l'existència d'aquest material, ja en forma de manuscrits originals, ja en forma de microfilms dels manuscrits dipositats a la Bodleian Library d'Oxford. Això em va decidir a tornar a Dublín a finals de juliol del 99, on m'esperava la sorpresa que la família Edgeworth havia estat espantosament prolífica en la seva correspondència, començant per Maria, que va escriure més de dues mil cartes, que es diu aviat, a la seva pròpia família. I jo podia tenir accés a quasi totes, encara que algunes semblaven il·legibles²² Què hi trobaria sobre Rosa Florentina? Hi hauria informació sobre el seu pare i la seva mare? Hi hauria cartes d'ella?

Estàtua de Henry Richard Vassall Fox, tercer Lord Holland —1773-1840— al Holland Park, Londres. Lord Holland va conjecturar que Anton Eroles era parent proper del Baró d'Eroles.

La família de Richard Lovell Edgeworth (avi patern de Francis Ysidro i sogre de Rosa Eroles) a l'època del seu tercer matrimoni. La noia del barret és la famosa escriptora Maria Edgeworth.

“Un premi Nobel d'Economia, Sir John Hicks, es va empassar la conjectura de Lord Holland”

“És inaudit que Lord Holland confongués el cognom ‘Eroles’ amb el títol ‘Baró d'Eroles’”

“Anton Eroles ve esmentat com a general, però no consta a l'Archivo General Militar de Segòvia”

El generals Àlava i Mina i la reclusió a Limoges

Abans, però, d'entrar en la correspondència familiar dels Edgeworth, convindria situar-los. Tanmateix això ja ho farem en l'apartat següent. Em sembla ara més urgent avançar que s'hi troba en relació a la tesi Hicks-Carr sobre el general Eroles i tancar d'una vegada el tema. Hi he pogut trobar dues citacions interessants sobre aquest general en les cartes de la família Edgeworth. La primera diu: “Lord Holland ha anat a veure expressament el general Àlava, que li ha dit que ‘el general Eroles havia exercit un càrrec d'alt comandament sota les ordres de Mina a Catalunya’”.²³ La segona citació surt a dues cartes i es refereix al fet que el pare i un germà de Rosa Florentina eren a Limoges la primera quinzena de desembre del 1831, quan es va negociar el casament.²⁴ A través d'aquestes dues informacions podem reforçar notablement la versemblança de la hipòtesi que el general Eroles era un liberal exiliat després de la caiguda, l'any 1823, del govern constitucional, i no un ultraabsolutista exiliat després de la guerra dels malcontents de 1827. En efecte, tant el general Àlava com el general Mina tenien trajectòries exemplars com a liberals constitucionalistes, que havien culminat en el Trienni Constitucional o Liberal com a President de les Corts, en el cas d'Àlava, i com a Capità General de Catalunya, en el cas de Mina.

Garantit el tarannà liberal del general Eroles per persones de tanta solvència, el fet que es trobés amb el seu fill a Limoges el desembre de 1831 lliga amb el seu compromís en l'expedició liberal de 1830, organitzada per la *Junta de Londres*, que va intentar penetrar a Espanya per tres indrets dels Pirineus —País Basc, Aragó i Andorra— i, que una vegada foragitada per l'exèrcit de Ferran VII, els seus membres havien estat reclusos en diverses poblacions franceses per ordre del govern de Lluís Felip. Aquesta reclusió se'ls va fer de més bon passar perquè estaven esperant notícies de l'expedició del general Torrijos que saltaria des de Gibraltar.²⁵ Va ser precisament durant els dies en què s'estava pactant el casament de Francis amb Rosa Florentina quan Torrijos va anar de Gibraltar a Màlaga, on fou capturat el dia 4 i executat, amb quaranta-vuit dels seus companys, l'onze de desembre de 1831.²⁶

És possible que lord Holland conegués la captura quan va escriure la carta, sentís compassió pels expedicionaris i els refugiats espanyols i això el mogué a protegir Rosa Florentina i col·locar-la als Edgeworth?

20. Aprofito l'avinentesa per agrair a Anita Puigcerver-Rumbold que es deixés convèncer.

21. A través de Muriel Casals, que va donar una ullada als índexs de material, vaig contactar amb Mrs. Elizabeth Kirwan.

22. Encara que el gruix més important de cartes es repartia entre la Bodleian Library d'Oxford i la National Library d'Irlanda (NLI), n'hi havia d'altres repartides arreu del món.

23. Miguel Ricardo de Àlava y Ezquível (1771-1843), militar i diplomàtic; Francisco Espoz y Ilundáin (1781-1836), conegut amb els cognoms del seu pare, Espoz y Mina, o com a Mina, heroi de la guerra del francès, militar. Font: Carta de Frances Anne Edgeworth a LC. Beaufort, 16 des. 1831 (NLI).

24. Carta anterior i carta de Charles Sneyd Edgeworth a Honora Beaufort, des. 1831 (NLI).

25. Sobre la Junta Superior Revolucionària de Londres i les expedicions que va muntar, vegeu Castells (1989).

26. Entre ells, un parell d'apòstols de Cambridge: R. Boyd i J. Carter. Vegeu Castells (1989), p. 245.

II. El llarg camí cap al Pla de Sant Tirs

Està documentat que el pare de Rosa, Anton Eroles, va ser comandant dels miquelets d'Organyà els anys 1822 i 1823. Vista d'Organyà.

Els Edgeworth i Rosa Florentina

Però, qui era aquesta família on anava a raure Rosa Florentina? Després del contacte amb la seva extensa correspondència diria que és una família extensa i fascinant. Tan fascinant que em va portar a escriure un llibre sencer sobre ells, *Retrat de família sobre fons de trèvols*.²⁷

El sogre de Rosa, Richard Lovell Edgeworth (1744-1817) havia estat un terratinent al comtat de Longford, Irlanda, d'ascendència protestant i de tarannà força il·lustrat, que s'havia casat quatre vegades i havia tingut vint-i-dos fills. A finals de 1831, a l'època del casament de Rosa i Francis, quedaven onze fills supervivents; l'altra meitat s'havia mort a la primera infància o tísica entre els quinze i els trenta-tres anys. La segona i la tercera dones, les germanes Sneyd, també havien mort tísiques i la primera de febres puerperals en el cinquè part. La quarta dona, Frances Anne Beaufort (1769-1865) sobreviuria a Rosa i esdevindria per a ella una excel·lent protectora i amiga.

D'entre els germans Edgeworth que Rosa va conèixer, la més interessant era, sens dubte, la gran, Maria, escriptora de fama²⁸ que, en salvarlos dels embolics financers de l'hereu Lovell, es

27. Edicions 62 i Muchnik Ed., Barcelona, 2002, Premi S. Joan 2001.

28. Maria es va fer famosa pels seus 'contes morals' –Castle Rackrent, L'absentista, Helen, etc.–, contes infantils –Orlandino– i llibres sobre pedagogia, alguns d'ells escrits amb el seu pare. Walter Scott va dir que s'havia posat a escriure novel·la "per intentar fer per Escòcia el que Maria Edgeworth ha fet per Irlanda."

“Richard Lovell Edgeworth, el sogre de Rosa, s’havia casat quatre vegades i havia tingut vint-i-dos fills”

va convertir, de fet en la cap de família. Rosa i Maria no es van conèixer fins al març de 1834, perquè, després de la boda, Francis i Rosa es van instal·lar a Florència, on van tenir el primer fill. D'altra banda, David Reid, fill d'un ric cerveser amic de Francis Beaufort, es va casar amb Mariquita a començaments de 1833 i van anar a viure amb ells. Però a finals d'aquell any David va morir tirant-se per una finestra impulsat pel frenesí d'una meningitis, just quan Mariquita acabava de tenir una nena que, junt amb el fill de Rosa moriren també. Aleshores, a començaments de 1834 van tornar plegats a Londres on es van reunir amb els Eroles —inclosos Antonio i Isidro, ja alliberats de Limoges— que aquell estiu tornarien a Catalunya. Entre aquest any 1834 i el 1842, Rosa i Francis van viure a Londres, on ell es va fer amic de Carlyle i va muntar un centre d'ensenyament sense massa èxit financer. En els seus viatges a Edgeworthstown, Maria va usar tota la seva influència per tal que el seu germanastre Francis Beaufort traslladés la seva família des de Londres a Edgeworthstown i ho va aconseguir l'any 1842. Rosa va congeniar amb Frances Anne i amb Maria i va tenir set fills, comptant el mort a Florència. Els altres sis —cinc nens i una nena— els va haver de tirar endavant pràcticament amb només l'ajut de la sogra, perquè el seu marit Francis Beaufort va morir l'any 1846, en plena fam de la patata, amb tan sols trenta-set anys, quan ella en tenia trenta-un, i Maria el va seguir tres anys després.

El més gran dels fills, William, va entrar a l'exèrcit i després d'un escàndol de joc i mal beure, perquè va resultar força cràpula, va morir del còlera a Bombay el juny de 1863, matant de neguit la seva mare Rosa, que el seguí al cap d'un any just, no sense veure, el març de 1864, com a la mort de Charles Sneyd, el seu fill Antonio Eroles Edgeworth —que havien batejat amb el nom de l'avi— es convertia en l'amo i senyor d'Edgeworthstown. Rosa tenia només quaranta-nou anys i es va evitar de viure les morts prematures els anys 1869 i 1871 dels seus fills Richard

Lestock i David Reid i la irresistible ascensió acadèmica del petit, Ysidro Francis, que va culminar a la càtedra d'Economia Política a Oxford l'any 1891.

Tornem al general Eroles

Malgrat la publicació del llibre sobre els Edgeworth, vaig prosseguir la meua recerca sobre aquesta gent, recerca que em va conduir a Oxford, als papers personals de l'economista Fran-

miquelets] anomenat Eroles (que no era parent del Baró d'Eroles) i que era considerat l'home més coratjós i emprenedor d'aquella part de Catalunya. El general Zorraquín [de fet, Zorraquín³¹] el va cridar i li va demanar si es veia capaç d'apoderar-se d'un tal Blasi i portarlo a Urgell.

Blasi era considerat un home decidit. Tenia amb ell un germà no exempt de coratge. I estaven proveïts de tota mena d'armes. Se suposava que oposarien una veritable resistència. Eroles sabia tot això i va acceptar afanyosament la missió.

Va ordenar moure de nit la seva guerrilla d'uns vint homes. Van seguir drecceres i van arribar a Andorra sense ésser advertits. [...Allà] Eroles situa dos o tres homes a cada entrada de carrer [...] i desplegant una escala de mà entra per la finestra de cal Blasi. I sense perdre ni un instant, el tira a terra, rep una incisió en el barret, salta cap al dormitori —llançant un dels germans als seus peus— i encastant l'altre contra la paret amb la punta de la seva espasa. Aleshores, dóna un senyal. Els seus homes arriben i prenen la ruta cap a Urgell amb els dos germans.”

I tot seguit, Francis B. Edgeworth afegeix:

“Rosa diu que aquest afer va ser el primer que va fer el seu pare en unir-se als revolucionaris

[de fet, els miquelets, que eren milícies governamentals] als quals havia ajudat abans només amb diners i mules. Mai no va usar cap uniforme quan formava l'exèrcit, a excepció d'una

xarretera. Deia que no era soldat. Però [a Anglaterra] el van fer coronel [i segons hem vist que esmenta Lord Holland, abans de finals de 1831 el van fer general], el seu fill gran el van fer tinent, la qual cosa va ser prou avantatjosa perquè va rebre paga d'oficial.”

Al començament d'aquesta mateixa carta, Francis explica alguns detalls interessants sobre el seu sogre:

“M'he preguntat sovint com s'ho va fer el pare de Rosa, en haver d'exiliar-se i deixar de sobte Espanya, per poder permetre's donar a la

Richard Lovell Edgeworth (1744-1817). El sogre de Rosa Eroles, terratinent al comtat de Longford, Irlanda, d'ascendència protestant i de tarannà força il·lustrat.

Maria Edgeworth, tia paterna de Francis Ysidro, va ser una escriptora de fama. Exemplar d'una de les seues novel·les editada a Barcelona per l'editorial Cervantes el primer terç del segle XX.

cis Ysidro Edgeworth —de gran es va invertir els noms perquè tothom li deia Frank— conservats al Nuffield College.

Allà, la servicial bibliotecària en cap²⁹ em va proporcionar una peça cabdal: la còpia d'una carta que el seu pare, Francis Beaufort, el marit

“Maria, la germanastra més gran del marit de Rosa, era una escriptora de fama”

de Rosa, havia adreçat el juliol de 1832 a la seva mare, Frances Anne, en la que copia un passatge trobat, segons diu a “una història francesa de la guerra a Catalunya”³⁰.

“A Organce, vila a una certa distància d'Urgell, hi havia un cap dels partisans [de fet, els

29. Mrs. Elizabeth Martin, a qui agraixo totes les deferències que ha tingut amb mi.

30. Galli (1831), p. 117. Font no esmentada per F.B. Edgeworth que copia el paràgraf en francès. Nuffield, Caixa E, 3/7.

31. Mariano Zorraquín, nomenat 'jefe de la plana mayor' pel general Mina. Espoz y Mina (1852).

Irlanda

La lluita d'un poble sotmès

Mapa d'Irlanda on es mostra l'emplaçament d'Edgeworthstown, dins del comtat de Longford.

▷ AR

La República d'Irlanda, com a país independent tal com el coneixem avui és un estat molt modern. La lluita definitiva per la independència d'Irlanda la protagonitzà sobretot l'Irish Republican Army (IRA) la branca militar del Sinn Fein (Nosaltres Sols) que inicià les seves accions militars amb l'aixecament de Pasqua del 1916. L'any 1921, i després d'una guerra civil entre irlandesos i britànics que durà dos anys, se signà un tractat de pau pel qual el govern de Londres que prèviament havia partit l'illa en dues comunitats, reconeixia el sud, com a estat lliure d'Irlanda vinculat a la corona britànica i a la Commonwealth, mentre que l'anomenada Irlanda del Nord o Ulster, romanía dins del Regne Unit. No fou fins l'any 1949 que es proclamà la República d'Irlanda i es trenca definitivament amb la corona britànica i amb la Commonwealth.

Des del segle XII Irlanda es trobava sota el domini dels reis d'Anglaterra, fins el segle XV aquest domini, però, es limitava a uns petits sectors de la costa. A partir del segle XVI els anglesos que s'havien apropiat de la major part de les terres, volgueren imposar també la seva religió protestant a la religió catòlica que practicava la major part del poble irlandès. L'odi que aquests fets originaren entre les dues comunitats provocà un seguit de guerres de religió en les que els irlandesos sempre foren derrotats.

A meitat del segle XIX, l'època en que Rosa Florentina Eroles era casada amb l'anglo-irlandès Francis Beaufort Edgeworth i vivia a la casa pairal d'Edgeworthstown, la població autòctona d'Irlanda continuava subjugada pels anglesos.

A més de la manca absoluta de llibertat que els imposaven els anglesos, els irlandesos hagueren de patir successives crisis econòmiques que culminaren entre els anys 1846 i 1849 amb la terrible fam de la patata que ocasionà una enorme mortalitat entre els més pobres i els més febles. La crisi provocada per un seguit de males collites de patates, l'aliment bàsic del poble irlandès, també va provocar l'emigració d'una part molt significativa de la població irlandesa cap als Estats Units d'Amèrica.

“Anton Eroles ve esmentat per Galli i per Mina com a comandant dels miquelets d'Organyà”

Anton Eroles és citat en tres ocasions a les memòries del general Mina. Retrat del general liberal Francisco Espoz y Mina.

seva família tanta educació quan van arribar a Anglaterra. Va enviar el seu fill gran a una escola anglesa, Rosa va tenir un mestre de música i el germà sordmut mestre de dibuix [...] el pare havia estat estalviant durant molt de temps. Havia estat comerciant amb blau d'indi de les Indies Occidentals [i havia estalviat] per construir un hospital en el seu poble nadiu en els Pirineus i va poder endur-se aquests diners amb ell en l'hora de privacions. Quan van arribar a Londres, en tenir aquests diners no va posar els seus noms entre els refugiats de cap subscripció diària organitzada per als refugiats. Però quan la llista va sortir tots els seus noms hi eren i en la categoria més alta, tot i que tres d'ells encara eren criatures (per la categoria més alta vull dir rebre cadascú la paga més alta).³²

Fins aquí el contingut de la carta. No entrem en la interpretació de la ingènua versió dels fets que Rosa va explicar al seu marit i que hauríem de matisar tenint en compte que ella tenia només nou anys quan va arribar a Londres.

El general Mina i Antonio Eroles

El més interessant, tanmateix, és el paràgraf copiat del llibre d'història en francès, que m'he permès traduir. I ho és perquè ens remet a un lloc concret d'acció, “Organce, a una certa distància d'Urgell”, que amb el mapa de l'Alt Urgell a la mà cal entendre com Organyà i

també perquè en esmentar el general Zorraquín, cap de l'Estat Major del general Espoz y Mina, aleshores Capità General de Catalunya, concorda amb l'afirmació del general Àlava que Eroles “va estar sota les ordres de Mina a Catalunya.” Això em va portar a resseguir de dalt a baix les Memòries del general Mina —com era conegut popularment, sobretot a Anglaterra— i allà hi vaig trobar que Antonio Eroles venia esmentat tres vegades. La primera i segona menció corresponen al gener de 1823 quan Mina feia campanya a l'Alt Urgell contra els realistes comandats per Joaquín Ibáñez-Cuevas, Baró d'Eroles:

“La vila de Peramola estava, sens dubte en favor de la bona causa, però no van ser els veïns els que van disparar sinó la gent comandada per Don Antonio Eroles, que servia a les meves ordres...”

“vaig donar instruccions al comandant dels miquelets d'Organyà, Eroles, respecte els seus moviments...”³³

La tercera menció d'Antonio Eroles per Mina és de novembre de 1830, quan Mina, aleshores a l'exili, havia deixat Londres per dirigir una expedició contra Ferran VII als Pirineus —l'expedició esmentada per Lord Holland— i va situar Eroles, amb el seu fill gran a l'Alt Urgell, sota les ordres del coronel Miranda, que informa que en el tercer dia

“vaig enviar en direcció a La Seu, per tal

32. Nuffield, Caixa E, 3/7.

33. Traduït del castellà, Espoz y Mina [1852], Vol.I, pp. 387-388.

“Anton Eroles va participar amb el seu fill Isidro en l’expedició de 1830 als Pirineus que va entrar a l’Alt Urgell”

d’obtenir notícies, un altre home que Eroles m’havia presentat.”

L’expedició va durar una setmana. Com en les altres dues expedicions pirenaïques —país Basc (comandada per Valdés i per Mina) i Aragó (comandada per Gurrea)— la recepció en els pobles no va ser hostil però les tropes realistes els van posar en serioses dificultats i van tornar tots a França, on les autoritats franceses, en haver canviat en favor de Ferran VII la seva política, els va retenir sota control. El general Eroles i el seu fill gran van ser retinguts a Limoges a l’època en què el casament de Rosa i Francis va tenir lloc (desembre 1831).³⁴

Els registres parroquials de l’Alt Urgell

D’altra banda, en haver quedat confirmat per Mina que “Don Antonio Eroles” era el “comandant dels miquelets d’Organyà” en l’any 1823, he dirigit la meua recerca espacial cap a Organyà,³⁵ i he tingut la sort de connectar amb Amadeu Rocamora, economista i historiadore local prou conegut d’aquesta revista, que amb una gran paciència ha anat remenant a l’Arxiu Diocesà de La Seu els registres parroquials de la comarca i ha trobat el següent:

■ El nom sencer d’Antonio Eroles era Anton (Lluís Tirs) Eroles & Sancho nascut al Pla de Sant Tirs³⁶ el 16 de juny de 1779, fill de Tirs Eroles & Magallit (1724 - Maig 29, 1796), pagès, i Rosa Sancho & Barral, de Montferrer, que es van casar l’any 1775, ell en terceres nupcies. Antonio va tenir tres germanes —Rosa, Margarida i Teresa—, i almenys tres germanastres —Anastàsia, Tirs i Marc.³⁷

■ Antonio Eroles es va casar amb Rosa Eroles & Navarro (nascuda el 30 de desembre de 1777), que també vivia al Pla de Sant Tirs (a cal Marquet), filla de Sebastià Eroles & Turbiàs (nascut el 19 de setembre de 1749, mort el 27 de gener de 1795), pagès, i Magdalena Navarro & Solans (nascuda el 1744, morta el 12 de febrer de 1822). Rosa va tenir quatre germanes Maria Agnès, Bonaventura, Maria Antònia i Rita; i quatre germans, Francesc, Anton, Tirs i Bartomeu.

El casament d’Antonio i Rosa va tenir lloc el 13 de març de 1807 al Pla de Sant Tirs i malgrat que s’esmenta com a ocupació del nuvi la de “picapedrer”, es van llegir i signar capítols matrimonials davant del Sr. Bartolomé Domín-

Els tres germans grans de Rosa Eroles es troben registrats als llibres de bateigs del Pla de Sant Tirs, localitat on es casaren els seus pares l’any 1807. Església parroquial del Pla de Sant Tirs. (Josep Sansalvador. Arxiu Gavín de Tàrraga).

“A l’expedient d’Isidro Eroles i Eroles, llicenciat en Lleis per la Universitat de Barcelona el juny de 1842, hi vénen confirmades totes les anteriors troballes”

34. Carta de Frances Anne Edgeworth a la seva germana Louise C. Beaufort, 16 des., 1831 i carta de Fanny Wilson (nascuda Edgeworth) a Frances Anne Edgeworth, des. 1831. (NLI).

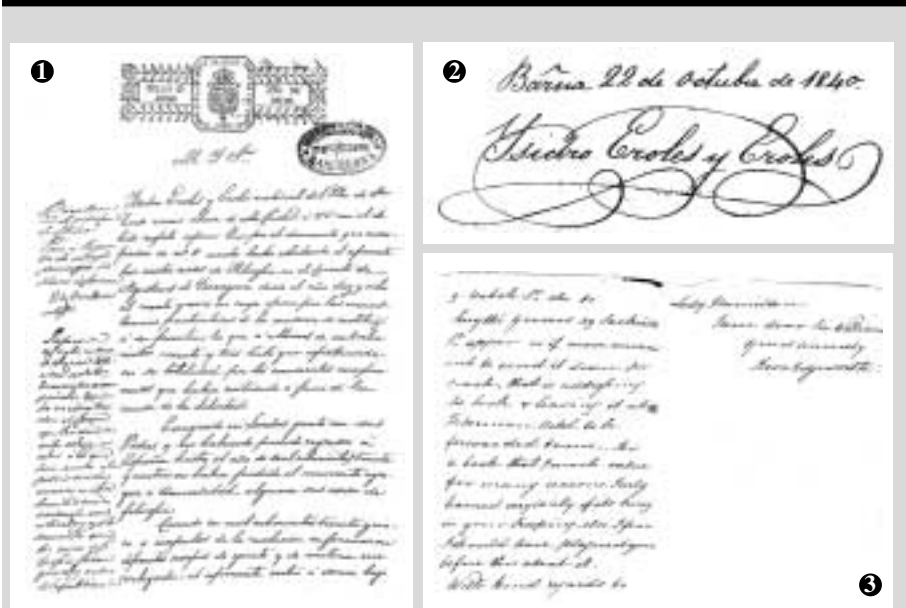
35. Organyà tenia 535 habitants l’any 1787 i 1195 en el 1860. (GEC: Gran Enciclopèdia Catalana)

36. El Pla de Sant Tirs, tenia 426 habitants l’any 1787 i 473 en el 1860. (GEC)

37. Tirs (1751-1774) va morir abans que naixés Antonio; Anastàsia (nascuda cap al 1753) es va casar i va deixar la casa, possiblement abans del naixement d’Antonio; Marc (1760-1824) va heretar la casa del seu pare l’any 1796, va treballar com a pagès i picapedrer i va romandre al Pla de Sant Tirs. També ho va fer la germana gran d’Antonio, Rosa (1776-1843) que es va casar amb Isidro Serra, capador (que fou padri del primer fill d’Antonio). Margarita (1781-?) es va casar amb Miquel Niell, pagès d’Arfa; i Teresa va morir a l’any (1784-1785).

guez, notari de La Seu. A més, trobem una segona evidència per qualificar la família Eroles com a classe-mitjana: en els llibres parroquials es registra la presència de sis a vuit capellans en els enterraments del cap de família, la seva dona o el seu hereu. Les famílies riques pagaven per la presència de dotze a trenta capellans, la gent sense massa mitjans se’n permetien dos o tres i els pobres, que no pagaven res en disposaven d’un.

En els llibres de bateigs del Pla de Sant Tirs, els anys següents s’hi troben registrats els dels tres fills més grans: ▶

- 1.- Primera pàgina del document datat l'octubre de 1840 on Isidro Eroles (germà de Rosa) sol·licita que el període en que serví com a la Milícia Nacional (1835-1840, la primera guerra carlina) li fos computat com a cursos de la Facultat de Lleis, una vegada examinat de totes les assignatures corresponents. Amb la troballa d'aquest expedient es confirma que els seus orígens es situaven al Pla de Sant Tirs.
- 2.- La signatura d'Isidro Eroles a l'anterior document ens s'explica perquè el seu nebot, l'economista Francis Ysidro Edgeworth, escriuria sempre Ysidro, amb una inicial "i grega", degut a la particular grafia amb que els Eroles escrivien la I majúscula —una forma força corrent a Catalunya— i que els britànics interpretaven com a Y.
- 3.- Fragment d'una carta de Rosa Florentina Eroles (Rosa Edgeworth), dirigida al matemàtic i astrònom Hamilton (1848).

- ■ Maria (Francisca Theodora) Eroles & Eroles (coneguda com a 'Mariquita'), nascuda el 9 de novembre de 1807,
- Isidro (Joseph Simon) Eroles & Eroles, nascut el 28 d'octubre de 1809, i
- Antonio (Marc Ramon) Eroles & Eroles, nascut el 8 de gener de 1811 i batejat a casa — Cal Ton del Tirs— per la llevadora perquè “abans de néixer del tot ella va creure que s'estava morint”.³⁸

En els registres parroquials del Pla de Sant Tirs no hi ve el bateig de Rosa Florentina Eroles. Però, atès que hem trobat que el seu pare Antonio Eroles ve esmentat com a comandant dels miquelets d'Organyà l'any 1823, hem de conjecturar que la família es va traslladar a aquest poble proper després de 1811. Malauradament, els llibres de registres dels bateigs d'Organyà d'aquesta època han desaparegut i, per tant no podem confirmar la seva data de naixement exacta. Només sabem que Rosa va néixer l'any 1815 perquè tenia 16 anys quan es va casar amb Francis Beaufort Edgeworth el desembre de 1831.

Notícies dels Eroles a través dels Edgeworth

Hem de tornar a la correspondència entre els Edgeworth per reconstruir la història de la família Eroles a partir de 1834. Segons aquestes cartes, ja hem vist que aquell mateix estiu de 1834, Antonio, Rosa i els seus dos fills Isidro i Antonio tornen cap a Catalunya, finançats per Mariquita. Les dues noies es queden a Anglaterra. No tornarien a trepitjar la seva terra nadiua i Mariquita —que moriria cap al 1860— mantindria sempre

una relació molt estreta amb la seva germana Rosa Florentina.

De tornada al nostre país, no sabem si Antonio Eroles, pare, va aprofitar les mobilitzacions contra els carlins organitzades pel general Mina en el seu segon breu mandat —d'octubre de 1835 fins a la seva mort el desembre de 1836— com a Capità General de Catalunya, per trobar feina. Mina va muntar un batalló d'antics exiliats per combatre els carlins. Una part molt important de l'acció tingué lloc a l'Alt Urgell. De fet, Organyà va estar en mans carlines des de 1836 fins a juliol de 1840, malgrat que La Seu no va ser mai carlina. Tanmateix, per la correspondència entre Francis i Rosa sembla que Antonio Eroles i Sancho va morir cap a 1840³⁹. En efecte, en una carta de data 21 de novembre de 1840, Francis escriu a Rosa, que passava una temporada amb Mariquita, ara casada en segones núpcies amb Robert Tennant, un llicenciat de Cambridge dedicat a fer de pastor anglicà a la colònia anglesa a Florència, sobre els germans i la mare d'ella, en uns termes que fan pensar que Antonio Eroles ja no era en aquest món:

“Quant al que dius dels teus germans, t'he de dir que crec que Ysidro [els Edgeworth, converteixen la I en Y per la cal·ligrafia particular amb

la que Rosa i el mateix Isidro escrivien la I majúscula] i Antonio haurien de quedar-se, de totes, totes a Espanya i com a homes fer-se un camí per ells mateixos. Seria massa carregar les espatlles del bon Robert amb dos nous germans. Però penso que la teva mare els podria deixar i passar el tranquil capvespre del seus dies amb Mariquita.”⁴⁰

El consell de F.B. Edgeworth va ser profètic, perquè el Rev. Robert Tennant, va morir a Florència l'any 1842. Isidro, Antonio i la seva mare es van quedar a Catalunya i es van defensar prou bé, si hem de fer cas a una carta del maig de 1844 escrita per la germanastra de Francis, la famosa escriptora Maria Edgeworth:

“Rosa està molt millor. S'ha pres una mica del deliciós cordial del celler, regal del seu germà Ysidro i de la seva mare. Ysidro ha completat els seus set anys d'aprenentatge en lleis i ja pot exercir com a advocat. Escriu amb afecte i gratitud exuberants a les germanes que li han permès assolir la seva independència, les que amb els seus treballs manuals de molts anys es van guanyar els mitjans per educar-lo en un Col·lege. Quan la mare i els germans van haver de tornar a Espanya, Mariquita els va proporcionar 500 £ per al viatge i va afegir 70 £ per tal que Ysidro completés els seus estudis! És realment una criatura com no n'hi ha cap d'altra!”⁴¹

Confirmació d'identitats a l'Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona

De fet, Isidro va aconseguir ésser “Licenciado en Leyes” per la Universitat de Barcelona en el 1842, segons els documents arxivats i conservats en aquesta universitat. A través d'ells ens assabentem que Isidro Eroles i Eroles, del Pla de Sant Tirs, —la qual cosa confirma totes les troballes d'Amadeu Rocamora a l'Arxiu Diocesà de La Seu— es va enrolar a la Milícia Nacional de la vila de Cardedeu en el període 1835-1840 —primera guerra carlina— sota les ordres del capità Pau Masanet, a plena satisfacció d'aquest i que, gràcies a una llei del govern va aconseguir que aquest període li fos computat com a cursos de la Facultat de Lleis, una vegada examinat de totes les assignatures corresponents l'octubre de 1840. Va completar després dos anys acadèmics més amb la qualificació de “Notablemente aprovechado” en tots dos; i va passar el triple examen de final de carrera el juny de 1842.⁴² Després és molt possible que exercís d'advocat a Barcelona, ciutat de la que es declarava veí en la instància adreçada al Rector de la Universitat de l'any 1840.

38. Molt possiblement, aquest Antonio sigui el germà sordmut de Rosa que el seu marit F.B. Edgeworth esmenta.

39. Balaguer (1850-1863).

40. Els Edgeworths van escriure sempre Ysidro, amb la inicial “i grega” perquè els Eroles escrivien la I majúscula d'una forma —força corrent a Catalunya— que els britànics interpretaven com a Y.

41. NLI.

42. Universitat de Barcelona, Arxiu Històric. “Fac. de Leyes. Isidro Eroles y Eroles, June 1842”.

1 i 2.- Francis Ysidro Edgeworth aconseguí una càtedra d'Economia Política a la Universitat d'Oxford l'any 1891. Foto del Balliol College d'Oxford, on cursà els seus estudis, i un retrat de l'economista.

3.- Casa pairal dels Edgeworth a Edgeworthstown (comtat de Longford, Irlanda).

4.- Signatura de Rosa Florentina Eroles

III. Recapitulació

La història dels avis materns de l'economista

Francis Ysidro Edgeworth

Tenim, doncs, que els avis materns d'un dels economistes actualment més valorats de finals del segle XIX i començaments del XX, Francis Ysidro Edgeworth, eren Antonio Eroles i Sancho (conegut pel Ton de cal Tirs), picapedrer i després cap dels miquelets d'Organyà —que entre els generals Mina i Àlava van fer general a l'exili— i Rosa Eroles i Navarro (la Rosa de cal Marquet), tots dos del Pla de Sant Tirs. Per posar una mica d'ordre a la narració resumirem que hem après el següent:

Primer.- Després de casar-se l'any 1807, i de tenir tres fills al Pla —Mariquita, Isidro i Antonio, aquest possiblement, sord-mut—, van anar a raure, després de 1811, a la zona d'Organyà (lloc exacte sense confirmar), on l'any 1815 van tenir una altra filla a la qual van dir Rosa Florentina. No sabem si van tenir altres criatures.

Segon.- Durant el setge de la Seu d'Urgell, l'any 1822 i la campanya final del general Espoz y Mina a l'Alt Urgell de 1823, Antonio Eroles apareix com a comandant dels miquelets d'Organyà i serveix al general Zorraquín i al mateix general Mina. Sembla que s'havia fet bastant ric.

Tercer.- En canviar el règim a finals de l'any 1823, Antonio i tota la seva família se'n van exiliar a Londres seguint l'estela del general Mina. Amb els diners que va poder treure de casa, va

poder donar una acurada educació als fills, però amb el pas del temps van acabar depenent del subsidi del govern anglès i dels diversos treballs que feien.

Quart.- L'any 1830 Antonio Eroles i el fill gran Isidro acompanyen al general Mina a l'expedició als Pirineus contra Ferran VII —sota les ordres del coronel Miranda que entra per l'Alt Urgell— i queden després retinguts a Limoges. Mentre encara hi són, la seva filla Rosa Florenti-

queden a Anglaterra. No tornarien a trepitjar la seva terra nadiua.

Sisè.- No sabem si Antonio Eroles i Sancho va aprofitar les mobilitzacions contra els carlins per trobar feina a l'exèrcit, però el seu fill Isidro es va enrolar durant el període 1835-40 de la primera guerra carlina en les milícies nacionals. Sembla que a finals de 1840 el pare Eroles ja era mort i Isidro va cursar tota la carrera de Lleis en només dos anys. No en sabem res més d'ell, ni del seu germà ni de la seva mare.

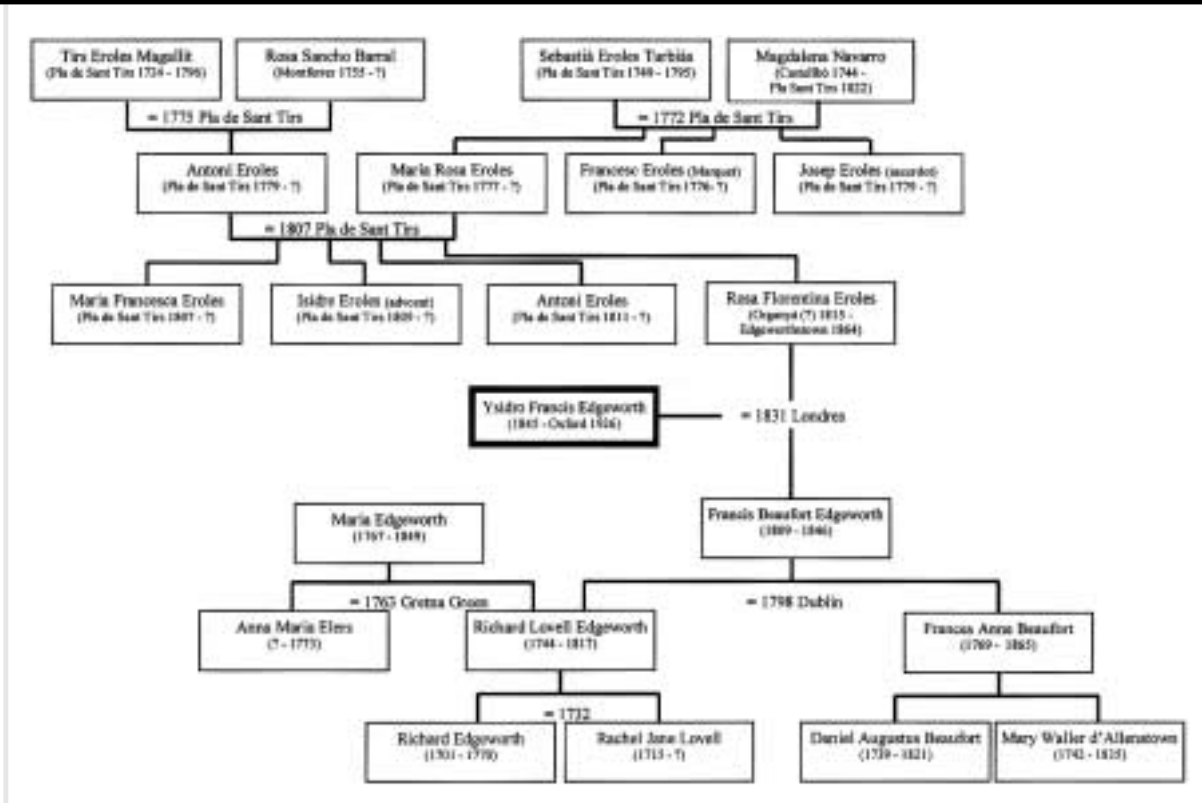
Setè.- Mariquita després d'un segon matrimoni, va enviuar l'any 1842 i va morir cap a l'any 1860. Rosa va tenir sis fills més —d'entre els quals l'economista era el petit— i va morir l'any 1864.

El fill petit de Francis i Rosa, registrat el 8 de febrer de 1845 com a Ysidro Francis Edgeworth i esmentat com a Francis o Frank per la família, va estudiar al Trinity College de Dublín i al Balliol College d'Oxford, i aconseguí una càtedra d'Economia Política l'any 1891 en aquesta darrera universitat. Tot i ser un gran muntanyista fins als vuitanta anys i pujar cims a Noruega, Suïssa i Itàlia, no consta que visités l'Alt Urgell per conèixer el Pla de Sant Tirs i la seva parentela. Si en això m'equivoco i algú identifica la seva fotografia espero que tingui la gentilesa d'informar-nos a Amadeu Rocamora o a mi.

“No consta enlloc que l'economista Francis Ysidro Edgeworth visités el Pla de Sant Tirs al llarg de la seva vida”

na es casa a finals de 1831 amb Francis Beaufort Edgeworth, fill d'un terratinent irlandès. Els nuvis viuen després un parell d'anys a Florència, on se'ls mor el primer fill. Mariquita també es va casar —amb David Reid, fill d'un ric cervecer amic de Francis Beaufort— i també a Florència va enviuar en menys d'un any. A començaments de 1834 van tornar plegats a Londres on es van reunir amb els Eroles, ja alliberats els retinguts a Limoges.

Cinquè.- Aquell mateix estiu de 1834, Antonio, la seva dona Rosa i els seus dos fills Isidro i Antonio tornen cap a Catalunya. Les dues noies es

Arbre genealògic de les famílies Eroles i Edgeworth

Referències

Balaguer, V. (1850-1863), *Historia de Cataluña y de la Corona de Aragón*.

Bonar, J. (1926), "Memories of F.Y. Edgeworth", *Economic Journal* 36, pp. 647-53.

Bowley, A.L. (1934), "Francis Ysidro Edgeworth", *Econometrica* 2, pp. 113-124.

Burke, (1886), *A Genealogic and Heraldic Dictionary. History of the Landed Gentry of Great Britain and Ireland*, 7th ed. 2 vols.

Butler, H.V. & Butler, Butler, H.E. (1927), *The Black Book of Edgeworthstown & Other Edgeworth Memories 1585-1817*, Faber & Gwyer, London.

Camp, F. (1945), "Joaquín Ibáñez-Cuevas, Barón de Eroles", *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. XVIII, pp. 251-259.

Castells, I. (1989), *La utopía insurreccional del liberalismo. Torrijos y las conspiraciones liberales de la década ominosa*. Ed. Crítica, Barcelona.

Comas, A. (1964), *Història de la Literatura Catalana*, Ed. Ariel, Esplugues del Llobregat, vol. IV.

Feliu, G. (1975 a), *Ibáñez-Cuevas & de Valonga, Joaquim d'*. Gran Enciclopèdia Catalana, Barcelona.

Feliu, G. (1975 b), *Malcontents, Guerra de*. Gran Enciclopèdia Catalana.

Hicks, J.R. (1984), "Francis Ysidro Edgeworth". *A Economist and the Irish Economy: from the Eighteenth Century to the Present Day*, ed. Hermathena, Trinity College, Dublin, & Irish Academic Press., pp. 157-174.

Hildreth, C. (1968), "Edgeworth, Francis Ysidro". *A International Encyclopedia of the Social Sciences*, ed. D.E. Sills, New York, Macmillan & Free Press, Vol. 4, pp. 506-9.

Iglesias, J. (1981) *El Fogatge de 1553. Estudi i transcripció*. Fundació Salvador Vives Casajoana, Barcelona.

Instituto Luis de Salazar y Castro, (1959), *Archivo General Militar de Segovia. Índice de expedientes personales*. Ed. Hidalguía, Madrid.

Keynes, J.M. (1926), "Francis Ysidro Edgeworth (1845-1926)", *Economic Journal*, març 1926, reimprès a *Essays in Biography*, Ed. Geoffrey Keynes, 1951. London, Rupert Hart-Davis, 1951. Reimprès al Vol. X de *The Collected Writings of John Maynard Keynes*, London, Macmillan.

Llorens, Vicent, (1968), *Liberales y románticos*, Ed. Castalia.

Newman, P. (1987), "Francis Ysidro Edgeworth". *A The New Palgrave*. Ed. J. Eatwell, M. Milgate, P. Newman, Macmillan. Reimprès a *Utility and Probability*. The New Palgrave. Macmillan, pp. 38-69.

Price, L.L. (1926), "Francis Ysidro Edgeworth", *Journal of the Royal Statistical Society* 89, març, 371-7.

Stigler, S. (1978), "Francis Ysidro Edgeworth, statistician", *Journal of the Royal Statistical Society*, Series A 141(3), 287-322.